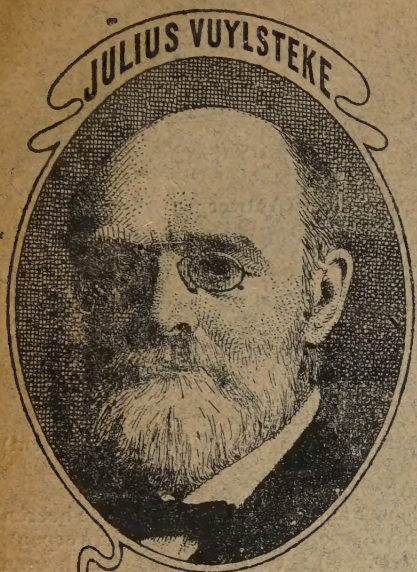

Hans, A.
1913.

Uitgave van het JULIUS VUYLSTEKE-FONDS N° 9

Fransch Vlaanderen

en

Zeeuwsch Vlaanderen

1836-
1903

Reisindrukken door A. HANS

GENT

UITGEVERS- EN BOEKDRUKKERSHUIS

AD. HOSTE

Galgenbergstraat, 21-23

—
1913

DH
801
F43
H36
1913
GTU
Storage

Raad van Beheer van het Julius Vuy

34742

Dr KAREL BARBIER, geneesheer (Veurne)
ERNEST BERGMANN, senator (Lier)
KAREL BULS, oud-burgemeester (Brussel)
N. J. CUPERUS, handelaar (Antwerpen)
Dr C. DE BRUYNE, hoogleeraar en schepene (Gent)
P. F. DE SWARTE, oud-schepen (Nieuwpoort)
LOUIS FRANCK, advocaat en volksvertegenwoordiger (Ant)
PAUL FREDERICQ, hoogleeraar (Gent)
AD. HOSTE, uitgever (Gent)
JULIUS HOSTE, hoofdopsteller van *Het Laatste Nieuws* (Brussel)
G. D. MINNAERT, algemeen voorzitter van het Willems-f
MAX ROOSES, conservator van het Museum Plantyn (Ant)
LEO VAN AELBROECK, advocaat (Gent)
V. VAN DE WALLE, volksvertegenwoordiger (Mechelen)
IS. VAN DOOSSELAERE, advocaat en provincieraadslid (An)
J. VERCOULLIE, hoogleeraar, algemeen secretaris van h
AUG. VERMEYLEN, hoogleeraar (Brussel)
E. ZECH, advocaat en provincieraadslid (Antwerpen)

Twee leden van den Raad van Beheer zijn overle
JAN VAN RIJSWIJCK, oud-burgemeester en volksvertegen
en L. VAN DER KINDERE, hoogleeraar (Brussel); twe
AD. VERSPREUWEN, senator (Antwerpen), en J. O. DE
woordiger en oud-schepen (Gent): een in 1909: E
(Brussel); drie en 1910: de heeren Alb. FREDERICQ, advoc
(Gent), N. PAUMEN, oud-schoolopziener (Maaseik), en J
aan het Koninklijk Atheneum (Brugge); een in 1912: de
rustend hoogleeraar (Brussel).

Het bestuur van den Raad van Beheer is als volgt samenge

P. FREDERICQ, *secretaris*,
C. DE BRUYNE, *schatmeester*.

De inschrijving is niet gesloten. Ieder jaar komen
De giften kan men nog altijd aan ieder lid van
laten geworden.

GIFT OF

Charles Atwood Telford

Fransch Vlaanderen
en
Zeeuwsch Vlaanderen

Uitgave van het Julius Vuylsteke-fonds

N° 9

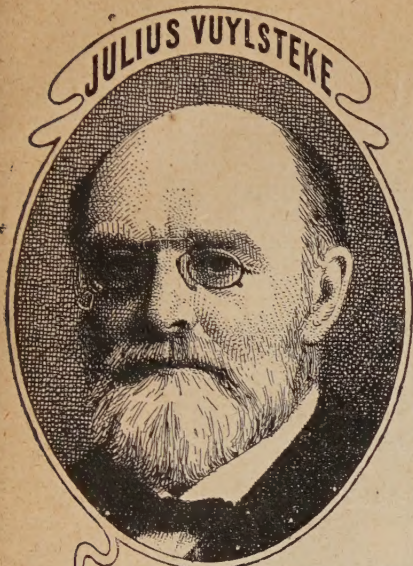

Gent, drukk, Ad. Hoste

JULIUS VUYLSTEKE

1836-
1903

Fransch
Vlaanderen

en

Zeeuwsch
Vlaanderen

Reisindrukken door A. HANS

GENT

UITGEVERS- EN BOEKDRUKKERSHUIS

AD. HOSTE

Galgenbergstraat, 21-32

DL 81
H 198
Aan de nagedachtenis

van

den goeden Vlaming uit Fransch Vlaanderen

HENRI BLANCKAERT

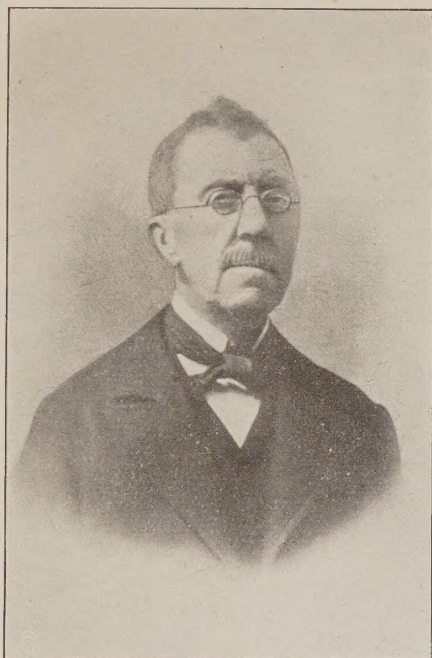
(1827-1899)

opgedragen

door

het Julius Vuylsteke-fonds.

1. Henri Blanckaert

Digitized by the Internet Archive
in 2023 with funding from
Kahle/Austin Foundation

https://archive.org/details/gtu_32400006614337

IN MEMORIAM

HENRI BLANCKAERT.

Dezen bundel, waarin onze verloren Vlaamsche Westhoek van Fransch Vlaanderen met liefde beschreven en besproken wordt, draagt het Julius Vuylsteke-fonds eerbiedig op aan de nagedachtenis van eenen eenvoudigen landbouwer, den goeden Vlaming uit Fransch Vlaanderen, den te weinig bekenden Nederlander van hart en ziel, die, een der laatsten in zijn gewest, een diep gevoel voor taal en zelfstandigheid had bewaard.

Wij bedoelen den Vlaamschgezinden boer van Zegerskapelle, Henri Blanckaert.

Hij werd in Februari 1827 te Bambeke (arrondissement Duinkerke) op de belangrijke hofstede « 't Engelsch Hof » uit welgestelde landbouwers geboren. Zijn vader was overigens uit Zegerskapelle afkomstig, waar zijn oudst bekende voorouder Bauduin Blanckaert in 1595 overleed. Fier was Henri Blanckaert over die Vlaamsche eeuwenoude afstamming en hij voegde er gewoonlijk bij, dat er niet minder dan dertien Blanckaerts in den slag van den Kasselberg in 1328 met Zannekijn gesneuveld waren.

In 1871 verliet onze Vlaamsche boer de gemeente Bambeke en keerde hij naar de oorspronkelijke wieg zijner familie, naar Zegerskapelle terug. Aldaar wijdde hij zich voorts aan den landbouw om er in de laatste

jaren, in de schaduw van den kerktoeren, met zijne trouwe levensgezellin rustig te rentenieren, te midden van zijne gehuwde kinderen en van zijne geliefde boeken.

Want onze Vlaamsche boer had zich eene belangrijke bibliotheek weten te vormen. Meer dan eens toog hij over de Belgische grens naar Roesbrugge om er, bij zijnen goeden vriend den drukker Allard-Caron, boeken uit Vlaanderen of uit Holland te bestellen of te gaan halen. Hij was ook gedurende meer dan dertig jaren en tot aan zijnen dood lid van het Willems-fonds, waarvan de uitgaven door hem zoo gretig werden gelezen en eene eereplaats in zijne bibliotheek bekleedden.

Hij was ook van in de eerste jaren een abonnent en trouw lezer van het Gentsch weekblad *Het Volksbelang*, dat, in 1867 gesticht, als orgaan van De Vigne, Sabbe, Vuylsteke, Heremans en hunne vrienden, in Vlaamsch België eene belangrijke rol speelde.

Herhaaldelijk heeft Henri Blanckaert in het geheim — want de Fransche politie zou het niet ongestraft gelaten hebben — brieven en andere mededeelingen over Fransch Vlaanderen aan de Redactie van *Het Volksbelang* gezonden, welke stukken dankbaar ontvangen werden en gewoonlijk in meer dan een blad van Noord en Zuid, tot in de groote *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, besproken werden.

Wij hebben de noodige opsporingen gedaan om die merkwaardige stukken van Henri Blanckaert in *Het Volksbelang* op te delven en laten ze hier volgen in al hunnen eenvoud en naïeveteit.

Het Volksbelang van 8 October 1870 kondigde, tijdens den grooten Fransch-Duitschen oorlog, den volgenden brief af uit Fransch Vlaanderen :

Mijnheer de Opsteller,

Het is waar, men kan niet denken zonder weemoed, (gelijk gij schrijft met recht in uw nummer van Zaterdag 24 September), op onzen West-Vlaamschen hoek, als men hem zoodanig onderdrukt ziet aan die Fransche overheersching. Voor ons, die er in wonen, het valt ons nog veel lastiger er aan te denken. Wij moeten de onderdrukking lijden. Alles moet Fransch zijn. Onze kinderen worden onderwezen in die vreemde taal en zij hebben den tijd niet om ze grondig te leeren of te verstaan, tenzij de kinders van de rijke lieden. Wij Vlaamsche boeren en ingezetenen van alle slach zijn geheel onderdrukt aan alle slach van Waalsche ambtenaren en dikwijls behandeld gelijk vee.

Maar om ons volk en onze taal op te beuren, dat ware eene moeilijke taak.

Onze jongelingschap is zoodanig verbasterd, dat de groote menigte het Nederlandsch van hedendaag niet zou kunnen lezen en bijzonderlijk niet verstaan.

Gij, opstellers van Nederlandsche nieuwsbladen, zoudt moeten eenen oproep in uwe bladen doen aan de Vlamingen van onzen Westhoek, in zuiver en eenvoudig Vlaamsch, gelijk of Hendrik Conscience het gebruikt, alsook de vertaler van de *Geschiedenis van Vlaanderen* door Kervyn de Lettenhove.

Alle Vlaamsche letterkundige genootschappen, zooals

het Willems-fonds, zouden moeten eene bijzondere opoffering doen om werken te koopen als *De Leeuw van Vlaanderen* van Hendrik Conscience, alsook de *Geschiedenis van Vlaanderen* door Kervyn de Lettenhove. Men zou deze werken moeten verspreiden in onzen Westhoek, in vele gemeenten, bij de mannen, die invloed hebben op het volk.

Ook het Vlaamsch Comité van Duinkerke zou moeten aangespoord worden om zich aan de spits dezer beweging te stellen.

Maar ik zeg, het hart vol weemoed : 't is eene moeilijke taak. Nochtans met veel iever zou het misschien gelukken.

Mochten wij dezen blijden dag zien schemeren en ons Vlaamsch volk zich zien verheffen uit dien dooden slaap, die de Fransche overheersching op ons verspreid heeft.

In deze blijde hoop blijf ik

Uw gewezen stamgenoot,

Simpele Vlaamsche boer.

den 27 Sept. 1870.

P. S. Mijnheer, gij zoudt wel doen van mij niet te noemen ; want de Fransche politie is overal en zij is wantrouwig.

Ik zou vele adressen kunnen geven van volk, dat onze zaak genegen is of zoude kunnen worden.

*
* *

Het Volksbelang liet op dezen brief volgen :

Wij voegen er maar één woord bij : wij hopen, dat deze stem gehoor zal vinden. De Redactie van *Het Volksbelang* zal zich gaarne belasten de bijdragen of boeken, die men haar zou willen toevertrouwen, naar hunne bestemming in den Westhoek te verzenden.

In het volgend n^o kondigde *Het Volksbelang* eenen brief van eenen abonnent af, die een boekgeschenk zond.

II

In *Het Volksbelang* van 7 Januari 1871 las men, drie maanden later, ter gelegenheid van eenen tweeden brief uit Fransch Vlaanderen ontvangen, het volgende :

Vlaanderens Westhoek.

De Vlaamsche onderdanen van Frankrijk schijnen alles behalve geneigd zich langer om hunne meesters te willen opofferen. Wij lezen immers in een door zijne Franschgezindheid bekend blad *l'Indépendance belge*, en nog wel in eenen brief uit Rijsel, dat de oppercommissaris der Fransche Republiek in beide departementen van 't Noorden en van het Pas-de-Calais, de heer Testelin, noodig heeft bevonden aan de gemobiliseerde nationaal-garden eene strenge dagorde te sturen, waarbij zij ver-wittigd worden, « dat alle pogingen om te deserteeren of te « vluchten voortaan met de verbanning naar het strafdamp « van Cherbourg zullen gestraft worden. »

Wat meer is, in hetzelfde blad zien wij, dat de bedreigingen van den heer Testelin niet lang zonder gevolg zijn gebleven, en dat men weldra drie honderd gemobiliseerden uit het arrondissement Hazebroek, die reeds aan 't muiten waren, heeft moeten ontwapenen en onder geleide van eene sterke afdeeling linietroepen naar Kales vervoeren, waar zij ingescheept werden om verder naar Cherbourg gebracht te worden.

Als men dit veelbeteekenend feit met een ander te zamen beschouwt, welk te Duinkerke plaats greep, moet men onwillekeurig tot het besluit komen, dat die Fran-

sche Vlamingen hunne Germaansche afkomst nog niet geheel hebben vergeten en ook iets hebben bewaard van dien diep ingewortelden afkeer tegen de Franschen, die immer een bijzondere trek van het Vlaamsch karakter was.

Men weet, dat vóór eenige weken de mobiel-garden, te Duinkerke vergaderd, zich door hunne weerspannigheid en uitbundige vreugdesbetuigingen zoo ergerlijk onderscheidde, dat de plaatsbevelhebber hun met gevangzetting bedreigde, zeggende dat het eene schande was, Fransche soldaten te zien, die, terwijl hun vaderland in eenen doodelyken strijd lag te worstelen, zich niet schaamden in het openbaar luidruchtige teekens van vreugde te geven.

Wij ontvangen overigens nopens de gesteldheid der geesten in Fransch-Vlaanderen eenen brief van den « Vlaamschen boer, » van wien wij reeds herhaaldelijk belangwekkende mededeelingen mochten afkondigen.

Alde mannen van 19 tot 40 jaren zijn thans uit hunne haardsteden weggerukt en worden gedwongen hun bloed te vergieten voor eene zaak, welke de hunne niet is, maar die van hunne verdrukkers sedert eeuwen. Ook is de afkeer, dien die grootendeels Vlaamsch geblevene bevolking voor den Fransch-Duitschen oorlog gevoelt, zeer groot, ofschoon niemand, uit vrees voor de krijgswet, zijne gevoelens lucht durft geven.

Er zijn wel eenige « ultra Fransoysen », die (nota bene) zelve « geen Fransch kennen », die daar de gemoederen trachten op te winden; maar de meerderheid, ten platten lande althans, vervloekt de regeerders, die haar tot zulke uiterste opofferingen dwingen.

« Vele jongelingen (zegt onze briefschrijver) komen van het leger naar huis, en ze zeggen, dat ze niet meer zullen gaan, totdat ze er naar gesleept worden. Nog vele andere vluchten de Belgische grens over. Dat de voormelde ultra-Fransoysen zulk gedrag niet anders dan als lafhartigheid weten te bestempelen, spreekt van zelf. De drijfveer is echter bij velen een gansch andere.

» Het ontbreekt er namelijk niet aan mannen, die uit den grond van hun herte wenschen, dat de Vlaamsche Westhoek van Frankrijk zou afgescheurd worden en wederom gevoegd wierde met hunne Vlaamsche stambroeders van de *Belgique*. »

* * *

Wij mogen — vervolgde *Het Volksbelang* — ongelukkig de hoop niet koesteren, dat deze wensch zal aangehoord worden.

De reuzenstrijd, dien wij bijwonen, zal, indien er geen geheele ommekeer der zaken tusschenbeide komt, de Elzassers en de Duitsch-Lotharingers weer aan Duitschland (dat is te zeggen : aan zich zelven) teruggeven. Maar de Vlaamsche Westhoek zal de prooi der Franschen blijven.

Een ding is echter zeker, dat het jaar 1870 bij dien kleinen Germaanschen volkstak, die sedert twee eeuwen onder het Fransche juk gebukt ligt en nochtans zijnen Vlaamschen aard, zijne Nederlandsche taal nog niet heeft verzaakt, het eigen Vlaamsch gevoel op krachtige wijze zal hebben opgewekt

Nog nooit hebben zich die Vlamingen zoo weinig Franschmans gevoeld als nu, dat zij in massa opgeëischt worden hun bloed voor de belangen hunner meesters te storten.

Kunnen wij dus nog van geene aanstaande verlossing voor hen droomen, wij mogen toch, steunende op hun herlevend Vlaamsch bewustzijn, het vertrouwen uitdrukken, dat zij voor den Nederlandschen stam niet onwederroepelijk verloren zijn.

III

Meer dan vijf en twintig jaar later werd in *Het Volksbelang* van 10 September 1887 de volgende derde brief van denzelfden correspondent uit Fransch Vlaanderen afgekondigd :

Geachte heer hoofdopsteller van *Het Volksbelang*,

In een uwer Nrs der maand Oogst lees ik een artikel, getiteld *Een verloren hoek* (1) en opgesteld door een waren Nederlander, die eene wandeling in onze streek heeft gedaan.

Inderdaad hij heeft in eenen zekeren zin de **waarheid** gezegd. Niemand en mag er het Nederlandsch leeren ; het is uitgebannen uit de administratie en uit de school ; en het jongere geslacht en kan het schier niet meer lezen of verstaan. Maar het is op verre na nog niet uitgestorven.

Iedereen spreekt Vlaamsch ten allen tijde en kanten in onze kleine steedjes zooals Hazebroek, Belle, Kassel, Steenvoorde, Bergen, Hondshoote, Wormhout : om kort te noemen, in alle gemeenten ten platten lande is de taal en blijft ze Vlaamsch. Het Waalsche serpent of slang zal zijne tanden breken op deze vijl.

Ik hoop, dat onze stambroeders ons eens zullen komen verlossen van dat vervloekte Waalsche juk en dwingelandij.

---

(1) Onder dien titel had *Het Volksbelang* (30 Juli 1887) eene merkwaardige correspondentie overgenomen uit *De Nieuwe Rotterdamsche Courant*, bevattende reisindrukken over den achteruitgang van 't Vlaamsch in Fransch Vlaanderen.

Er zijn kleine steedjes langs de Waalsche grens, zooals Grevelingen (*Gravelines*), Broekburg (*Bourbourg*), Watten (*Watou*), Morbeke, Mergem (*Merville*), alsnog Duinkerke, die schier geheel verfranscht zijn. Maar wij laten die nesten met hunne Fransche naäpers en wij, het groot getal, blijven Vlamingen van bloed, van ziel en van gedachten alsnog van familienamen; en wij wenden dagelijks het oog naar den Oost, ziende of de dageraad der verlossing niet nakend en is.

In deze blijde afwachting, heer hoofdsteller, blijf ik

Uwe dienstwillige stamgenoot.

IV

Een jaar later meenen wij in hetzelfde *Volksbelang* nog een spoor van Henri Blanckaert's medewerking te ontdekken. De brave man was nu meer dan 60 jaar oud.

In *Het Volksbelang* van 1 September 1888 las men het volgende stuk over een belangrijk incident van de verkiezing van den beruchten Generaal Boulanger te Duinkerke:

In Fransch Vlaanderen.

De aanhangers van Generaal Boulanger, (die te gelijk in drie departementen, tot lid der *Chambre des députés* verkozen werd), hebben in het Noorder-departement bij middel van Vlaamsche plakbrieven kiespropaganda voor hem gemaakt.

Generaal Boulanger had zijn kiesmanifest, benevens in het Fransch, ook in het Vlaamsch laten aanplakken. Doch in de vertaling, welke in goed Nederlandsch was opgesteld, werd de Fransche term *République* door *Regeering* vervangen; en aan 't slot stond niet *Vive la France!* zooals in den Franschen tekst, maar *Leve het Vaderland!* Het schijnt, dat de Generaal wel weet, dat de Fransche Vlamingen van het Noorden het niet te wel moeten hebben met de Fransche Republiek.

Nauwelijks was die tweetalige plakbrief verschenen, of de republikeinen lieten insgelijks een schrift aanplakken in 't Vlaamsch, waarin gezegd werd, dat « de Vlamingen » de Republiek vereeren, zooals de andere Franschen, en « dat de Vlamingen van 't Noorden geen ander Vaderland kennen dan Frankrijk. » Dit Vlaamsch manifest eindigde met *Leve Frankrijk!*

Welnu, dit laatste is door Fransche Vlamingen afgescheurd en vervangen door een affiche, dat wij weergeven in al zijne naïeveteit :

« Vlaemingen, dat zijn wij, en wij en zijn geen Franschen.

« Wij en hebben geen anderen Vaederland als Vlaenderen ; en Vrankerijke en is onze Vaederland niet, maer
« hij is eene zugepompe, die sighten 300 jaer onze zweet
« optrekt naer Parijs.

« Leve het Vaederland ! »

De politie heeft al die affichen doen afscheuren, zelfs aan de haven van Duinkerke, waar men ze op de schepen en masten had geplakt.

V.

Als inschrijver op het Willems-fonds gedurende zoo lange jaren was Henri Blanckaert in briefwisseling getreden met Julius Vuylsteke, den algemeenen secretaris en de ziel dier volksinstelling. Uit zijne vertrouwelijke brieven had Vuylsteke de stof voor de vorige mededeelingen in *Het Volksbelang* gehaald. Voor den oprechten gloeienden Vlaming van Fransch Vlaanderen, die in zijne verwilderde en vijandige omgeving als het ware van God en van de geheele wereld verlaten was, gevoelde Vuylsteke eene groote bewondering en eene warme sympathie. Hij sprak meer dan eens over hem en had hem zoo gaarne leeren kennen om die trouwe Vlaamsche hand uit den Westhoek te mogen drukken in de zijne. Doch nooit zagen zij elkander.

Toen in 1897 een zijner vrienden een archiefreisje in Fransch Vlaanderen ondernam, drukte hem Julius Vuylsteke op het hart, den heer Henri Blanckaert te Zegerskapelle toch te gaan bezoeken en hem in zijnen naam hartelijk te groeten. Blanckaert werd van dat bezoek verwittigd en schreef den volgende brief :

Zegherscapel, 9ten April 1897.

Gisteren donderdag 8ten April is uwen brief mij toegekomen en op UE. verzoek onze landstreek te komen overzien en bewandelen, ik antwoorde daarop, dat ik ten uwen dienste zal zijn, zoo veel of gij begeeren zult.

Zondag is er een groote feest te Bergen, een klein stadje niet ver van Duinkerke, voor een concours van beesten. Daar zullen geheel vele menschen zijn van de geheele landstreek. Ik en ben niet zeker van er te kunnen

gaan, maar mijnen zoon en zijne vrouw zullen er voorze-
ker zijn. Zij spannen af gewoonlijk in *den Hoorn* bij de
Aardappelenmarkt.

Gij lieden zoude 's avonds met hunne voiture kunnen
meekomen naar ten onzent. Wij hebben tafel en bed
t'uwen dienste.

In deze afwachting blijf ik

Uwen dienstwilligen dienaar,

HENRI BLANCKAERT.

Die zoo gulhartige uitnoodiging had dan ook een bezoek
ten gevolge, dat in eenen brief aan *Het Volksbelang* van 17
April 1897 beschreven werd en waar wij het volgende
aan ontleenen :

.....
Eene roerende verrassing wachtte mij in Fransch
Vlaanderen.

In vroegere jaren, in 1874, te Eecke op eenen prijs-
kamp van Vlaamsche rederijkers van West- en Fransch
Vlaanderen, had ik er kennis gemaakt met eenen gloeien-
den Vlaamschgezinde, den ouden heer Leconte van Belle
(*Bailleul*), eenen declamator van groot talent, die op zijn
70ste jaar nog lauweren plukte in de prijskampen der
rederijkers en die verdienstelijke Vlaamsche gedichten
rijmde. Die brave overtuigde Vlaming uit den Westhoek
slaapt nu ook op het kerkhof en zijn hart, dat zoo warm
klopte voor Vlaanderen en zijne taal, ligt in 't graf bij de
wormen.

Maar een anderen grijsaard van denzelfden ouden deeg
ontmoette ik nu in het dorpje Zegerskapelle bij Winoks-
bergen, tusschen Kassel en Duinkerke.

De heer Henri Blanckaert is een landbouwer van 70
jaar, die nu rustig renteniert in een lief huis aan den
voet van den schoonen gothischen kerktoren van Zegers-

kapelle. Hij is sedert lang inschrijver op het Willemsfonds. Onze gemeenschappelijke vriend Julius Vuylsteke had mij doen beloven, dat ik hem zou gaan opzoeken. Dien gulden raad heb ik stipt gevolgd en mijn uitstapje naar Zegerskapelle zal mij bijblijven als eene der aangrijpendste herinneringen uit gansch mijn leven.

Op Zondag 11 April 1897 maakte ik mij uit Duinkerke reisvaardig.

Het weder was heerlijk: een vroege bijna warme lentedag met lachende zon en sneeuwblanke schuivende wolken op den blauwen hemel.

Te 7 uren stoomde ik uit Duinkerke, en reed voorbij Winoksbergen met zijnen fraaien belforttoren uit de 16de eeuw, zijne oude kerk, zijn oude vestingmuren en stadspoorten en met de puinen der oude abdij, die ik uit een vroeger reisje als van buiten kende. Weldra stapte ik in de statie Eikelsbeke af. *Eskelbèque* las ik in groote letters op het stationsgebouw. Het herinnerde mij, dat ik den vorigen dag bij Kortrijk onze Waalsche treinwachters had hooren roepen : *Olsène ! Harlebèque !*

Zegerskapelle ligt een half uurtje 't land in, Zuidwaarts van den spoorweg. Ik wandelde er naartoe in 't gezelschap van eenen soldaat van het 110^d. linieregiment, die in verlof naar zijn dorpje Bollezele (*Bolzèle*) terugkeerde en met mij Vlaamsch praatte als een vaderlandsche « piot. » Het was een magere reus met een paar lange beenen als van eenen ooievaar, en ik had moeite om hem blazend en hijgend te volgen in den reeds warmen zonneschijn, terwijl het leeuwerikje in de wolken boven de groene akkers zijn opwekkend lentelied tierelierde.

Zoo kwamen wij te Zegerskapelle aan. De soldaat trok links af naar Bollezele met nog breedere schreden en rondom het groot kerkhof zocht ik naar het huis van Henri Blanckaert.

Ik werd eerst door zijne bloeiende dochter in de ruime zijkamer geleid, waar een fraai eikenhouten meubel, echt Vlaamsch uit de 17de eeuw, in eenen hoek prijkt.

Aan de wanden hangen omlijste printen, waaronder een *Saint Alphonse de Liguori* en een Vlaamsch katholiek spotprintje der 17de eeuw tegen Wicleff, Hus, Luther, Zwingli, Beza en Bucer met de spreuk : *Non praevalébunt*.

Weldra verscheen Henri Blanckaert.

Het is een flinke magere ouderling, recht als eene kaars, met fijnen kop, verstandige oogen en schertsende lippen. Hij noodigde mij uit om in de warme keuken met hem koffie en boterhammen te gaan gebruiken. En daar maakte ik kennis met zijne vriendelijke echtgenoot, zijnen zoon Justin, die nu de hofstede bestuurt, en diens vrouw. Beide laatste waren naar de mis gekomen en zouden verder den dag doorbrengen te Winoksbergen, waar een groot « concours voor beesten » plaats moest hebben. De heer *Sous-préfet* moest er in 't Fransch de eerepenningen aan de Vlaamsche boeren uitdeelen. Juist als in Vlaamsch België, zooals men ziet.

Daarna trok ik met vader Blanckaert naar « de vout, » eene hooge groote kamer boven den kelder. Mama Blanckaert had er vuur gemaakt en wij zaten er recht gezellig te praten naast eene groote glazen kast, volgepropt met boeken, meest Vlaamsche en Hollandsche, die geheel de eene lange zijde van de kamer besloeg.

In geheel Vlaamsch België zou men wellicht te platten lande de weerga dier bibliotheek van onzen Vlaamschen vriend uit Fransch Vlaanderen tevergeefs gaan zoeken. Tijd ontbrak mij om alles te doorsnuffelen, maar ik teekende vluchtig aan : de meeste werken van Hendrik Conscience, de uitgaven van het Willems-fonds sedert een dertigtal jaren, een Nederlandschen *Bijbel*, Marnix' *Byenkorf*, Adriaan Van Meerbeeck's *Kronijk* der 16de eeuw mitsgaders eene Nederlandsche vertaling van Strada, Prof. de Vries' groot *Woordenboek*, al de deelen van Hofdijk's *Voorgeslacht*, Simon Stijl's *Opkomst en bloei der Vereenigde Nederlanden*, eenen volledige Cats, Jacob van Lennep's romans, Jonckbloet's *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde*, enz.

Op het schutblad van Simon Stijl's boek, dat terecht door den heer Blanckaert zeer wordt bewonderd, las ik :

« Dezen boek behoort aan Sieur Blanckaert, Henry, lantbouwer te Zegherskapel, in dat deel van Vlaanderen door de Franschen overweldigd. »

Op enkele andere boeken schreef de eigenaar schier gelijkluidende woorden, die getuigen moeten, ook na hem, van zijne gloeiende Vlaamschgezindheid.

De uitgave van Simon Stijl is de derde druk, uitgegeven te Brussel en te Dordrecht in 1824, in den gezegenden tijd toen Noord en Zuid kortstondig vereenigd waren en er eene innige toenadering tusschen Vlamingen en Hollanders door de letterkunde aan 't ontkiemen was. En dat boek staat hier nu als een stomme getuige van die verijdelde hoop.

Daarenboven bevat die merkwaardige boerenbibliotheek eenige Duitsche werken en ook Fransche, waaronder Kervyn's *Histoire de Flandre*, Hovelacque's *Linguistique* en meer andere van ernstigen wetenschappelijken aard, die eenen hoogen dunk geven van de geestesontwikkeling van dien eenvoudigen landman, levende in de intellectueele wildernis van Fransch Vlaanderen.

Tot zooverre *Het Volksbelang* van den 17 April 1897.

Die merkwaardige man leefde na dit bezoek nog een paar jaren. Henri Blanckaert overleed in zijn deftig huis bij de kerk te Zegerskapelle den 4^{den} Juni 1899 en werd er den 8sten Juni op het stille kerkhof begraven.

Zijne bibliotheek heeft zijn zoon Justin geërfd en hij bewaart ze zorgvuldig en trouw, « met d'hoop », zoo schreef hij in eenen brief van September 1912, « dat mijn oudste zoon Pieter, heden 16 jaar oud, student in het Collegie Onze-Vrouwe-ter-Duinen te Duinkerke, dezelve eerbiedig zal behouden als mijn opvolger. » Hij voegde er bij : « Ik geloof, dat ik, in mijn moedertaal

« schrijvende, veel fouten bedrijf ; maar ik verkies het
« zoo te doen om te toonen, dat de Vlaamsche taal en de
« Vlaamsche liefde in Fransch Vlaanderen nog niet geheel
« uitgedoofd zijn. »

In het geslacht der Blanckaerts van Zegerskapelle schijnt aldus de gehechtheid aan de moedertaal en aan 't oude Vaderland erfelijk te zijn gebleven van geslacht tot geslacht. Henri Blanckaert klom zelfs met zijne onbluschbare gevoelens op tot Zannekijn en den slag bij den Kasselberg van 1328...

De brave schrandere man ruste in vrede in den verlaten Westhoek van Fransch Vlaanderen, het nog verwilderd gebied van den Nederlandschen stam, aan wiens latere wedergeboorte hij altijd onwankelbaar geloofd heeft.

Gent, Maart 1913.

P. F.

NAAR FRANSCH VLAANDEREN.

't Was Maandagmorgen. We spoorden door West-Vlaanderen, dat gewekt werd door de zon.

— Waar zijn we? vroeg een reiziger, die zijn reistasch voor hoofdkussen gebruikte en zich nu, de oogen wrijvend, oprichtte.

Zijn makker, die van Aalst tot hier zich in de lezing van een Fransch dagblad verdiept had, riep :

— Te Tielt! Slaap maar voort, nu wordt de trein een tram. We kruipen door de rapenvelden!

Slapen! En daar ontrolde zich een heerlijk landschap gekleurd door de zon. Akkers met veelbelovende oogsten, frissche weiden, omzoomd door statig geboomte of welig struikgewas. Op de helling der heuvels — bergen zegt men hier — een bekoorlijk dorpje, een kloeke molen, die een zwaar kruis teekent tegen de blauwe lucht en overal schilderachtige hoeven, vroolijke huisjes, met blekkerende roode of grauwe, rieten daken.

Een man, de veste op de schouders, een pijp in den mond, stapte over den wegel tusschen 't golvend graan, en we dachten aan een schoone bladzijde van West-Vlaanderens kunstenaar, Streuvels :

« Lowie ging gelijk alle achternoen, over 't zelfde wegeling naar zijn werk....

« Aan den draai van de elshage keerde hij zich om en bekeek zijn huizeke en lijk hij heel 't gedoen daar staan zag in 't opene veld : de witte gevel en 't stroodak en een hoekje van 't hennenkot en 't geitenstalletje en 't loch-

tingsje bachten en binnen de groene hage onder den perelaar. 't Scheen hem een klein boerderijtje waar niets aan te kort en was. 't scheen hem zoo lief en zoo net en hij voelde er een deugd bij, er naar te kijken en hij was er zoo preutsch omdat 't zijne was... dāt — en Wieze zijn vrouw en de vier bemels van jongens — heel dat nestje, zoo innig omheind, dāt was zijn weelde en zijn rijkdom. Hij was er de baas van, hij won er 't geld, en 't bestaan voor, hij was er aan vast en dat aan hem, hij voelde 't nu zoo goed. En 't geen zijn geluk nog verbreedde — het andere dat hij evengoed gevoelde maar niet uitspreken kon of in woorden verbeelden — 't was de blijheid van dien schoonen zomeruchtend, de vredige lucht, die over het land hing en over de huizen van heel 't gebuurte. »

Dien ochtend hadden we fabrieksarbeiders nog slaperig, en slecht gezind, gekweld reeds door den werkdag, op den trein zien stappen. En weer dachten we aan onze mannen en jongelingen van buiten, die hun huizeken met « witten gevel en 't stroodak en 't lochtingsje bachten en binnen de hage » reeds voor zonsopgang verlaten moeten, om uren en uren te staan voor een schokkend, ratelend weefgetouw in de daverende fabriek; we dachten aan hen, die hun nestje « 't klein boerderijtje waar niets aan te kort was » hadden verkocht, om zich te vestigen in een werkliedenité bij grauwe terrils, te midden van vuilen rook spuwende schouwen, en die, als de schoone zomeruchtend 't land kleurt, in de ingewanden der aarde wroeten, ginds in Wallonië of verder nog in Frankrijk.

Vlaanderen is schoon, maar Vlaanderen is arm en duizenden volksjongens zijn gedwongen uit te wijken om elders een zuur stuk brood te verdienen.

Pittem, 't ligt daar zoo lief op den heuvel met zijn witten toren tusschen 't geboomte... maar 't was hier, dat we eens een jongeling op den trein naar Gent zagen stappen en hem door 't open raam hoorden schreeuwen :

— « Adieu Pittem... adieu, pap en stuiten, adieu dagloon van een frank, adieu boeren. Naar Amerika ! »

Veel medereizigers lachten toen. Wij konden ons niet vroolijk maken over den nood van ons volk, waaraan we voortdurend herinnerd worden.

Zarren... ook dit dorp ligt aan deze lijn en onlangs spraken we in een Duitschen trein met lieden dezer gemeente. Dertig weken waren ze weg geweest, hadden ze gezworven langs vreemde wegen, rond Berlijn, Dantzig, Stettin, Koningsbergen, aande grenzen van Rusland, in Saksen, om bezems te verkoopen, door vrouw en kinderen thuis gemaakt... vrouw en kinderen, die ook « spellewerken » en in « 't lochtingsje » wroeten. Geen wonder, dat die mannen ons opgewonden spraken over renners als Van Houwaert, De Fraye, Masselis, Van den Berghe, welke rijk werden op een gemakkelijke wijze .. geen wonder, dat zoo vele Vlaamsche jongens gansche Zondagen en ook 's avonds, na de lastige dagtaak, op een rijwiel, aan de balken van een schuur gehangen, geweldig zitten te trappen om de beenen lenig te maken.

En we wisten, dat we in Frankrijk de ellende der Vlamingen nog beter zouden leeren kennen.

We stoomden door 't Houtland, de streek van Bakeland, al is « den wreedten Vrijbusch » ver gerooid, waar 's wintersavonds bij den haard nog verteld wordt over den onmenschen, die dit land brandschatte. Veel is hier veranderd in de honderd jaren, sedert Bakeland en zijn medeplichtigen te Brugge gevonnist werden.... maar « nog zijn de velden wit om te oogsten en de arbeiders zoo weinige. »

Diksmuide, 't sluimerend steedje, verscheen en verdween, en we spoorden door Veurne Ambacht, we waren weer in Kerlingaland, een kloek, machtig gewest, dat indruk maakt op hem, die de geschiedenis van Vlaanderen kent, en de ziel dezer streek voelt.

Men heeft ons gesproken over een Belgische ziel en wie ze voelen kan voele ze.... maar een bewuste Vlaming voelt die van 't land daar bij de zee, van die polders aan de golven ontworsteld, die vette, kleiige akkers, die uitge-

strekte weiden, begrensd door de hooge duinen, van al die kloeke torens, gebouwd door een kloek volk, van die hoeven, waar boeren wonen als koningen op hun erf.

Ach! waarom werd 't eerst door vreemden over Kerlingaland geschreven! In 't Fransch lazen we van die oude vesten en grootsche dorpen, en de beschrijving werd versierd met een zinlooze « cliché », die men in een oude Engelsche en Duitsche stad ook te pas kan brengen....

Men kent die cliché's, bijv. « conserve fidèlement le caractère du moyen âge; » « une tour imposante; » « un des remparts cachés derrière un rideau d'arbres; » « élégant, svelte » enz. enz.

Die beschrijvingen kunnen ons niet ontroeren, kunnen geen geestdrift wekken, omdat de opsteller de ziel der streek niet heeft gevoeld.

Zoo lazen we van Lampernisse, dat er een zonderling monument staat voor Zannekin, die hier zou geboren zijn waarbij de schrijver voegt: « Rien ne s'y oppose. » Deze aanmerking alleen is reeds teekenend, want ze verraaft onbekendheid van of minachting voor onze geschiedenis.

Zannekin werd te Lampernisse geboren, maar of hij nu hier of te Schuiferskappelle of te Veurne 't levenslicht had gezien, dat zou geen verschil maken, doch als wij Lampernisse's stevigen toren zien verrijzen, dan denken we aan Kassel, dan denken we aan dien heldenstrijd van 't volk tegen den adel, dan denken we aan ons huidig Vlaanderen, maar maken er ons niet af met een spottend « Rien ne s'y oppose. »

Veurne.. en we moesten ons geweld aandoen, om te blijven zitten, zoo lokt dit steedje den reiziger, die iets gevoelt voor schoonheid van lijnen, voor teerheid van gevels, voor herinneringen uit Vlaanderens historie. Onlangs nog hadden we in de nauwe straten de zeventiende eeuwse boetprocessie zien voorbijtrekken, de aartsvaders, de profeten, koning David en zijn hof, de herders van Betlehem, de koningen uit 't Oosten, Herodes, Jozef, Maria en 't Kindeke, de doctoren, de apostelen,

de dochters van Sion... Christus gebogen onder 't zware kruis... en dan de penitenten, uit de stad, of gekomen van verre, om, onbekend voor de menigte, alleen staand tegenover God, hun zonden te belijden en na den omgang het kermisgewoel van Veurne's markt te ontvluchten in de stille binnenkamer of op de afgelegen hoeve.

Maar we bleven thans niet te Veurne.⁽¹⁾

Nu van Veurne naar Frankrijk; zeker de schoonste weg, die over de grens leidt, langs hooge duinen, prachtig in hun woestheid, langs kleurrijke visschershutten, weer langs 't wijde land van Veurne-Ambacht met zijn machtige, kloeke torens! Of ge wilt of niet, hier moet ge romantisch worden! Men spreekt er u van blauwers en douanen, van nachtelijke tochten onder 't loeien van den wind en 't huilen der zee, van gevechten in de duisternis, van schildwachten, die stokjes en takjes leggen en verleggen om hun vrienden te waarschuwen; ge komt in kleine, onaanzienlijke woningen, die magazijnen van smokkelwaar blijken te zijn. Men vertelt u van overstromingen, van vergane of onder 't zand bedolven dorpen, van schatten in zee.

En ge moogt, neen ge moet Vlaamsch spreken, aan beide zijden der grens, om verstaan te worden, 't liefst Westvlaamsch, dat zangerig, pittig dialect. En ondanks al die blauwers- en stroopersverhalen, ondervindt ge, dat ge met brave en vreedzame menschen te doen hebt.

« Och meneere, » zei mij een Franschman (waarachtig hij was gewonnen en geboren in Frankrijk en ik sprak met hem als met een volbloed Roeselaarnaar of Kortri-zaan). « Och, meneere, wuk wijje? 't Es slichten tijd nu.... en waarvoren en zoen we nie blauwen?... 't es zoo gemaklik... we zijn met groote benden... en de douaniers, bah 't es vele rook en letter vier! »

Maar laat ik geregelder vertellen. 't Eerste Fransche

---

(1) Voor Veurne en omstreken verwijzen wij den lezer naar ons werk « Kerlingaland ».

station: Gijvelde! Mijn abonnementskaart was naar geldig tot de grens... en de «employé du Nord» zei mij in 't Vlaamsch dat ik «drie soen most opleggen,» voor den afstand grens-Gijvelde.

Na 't tolonderzoek — 't is soms of men u voor een misdadiger aanziet — even naar buiten!

Een eigenaardig gezicht op 't kleine plein. 't Was Maandag, en van alle kanten kwamen visschers aangewandeld, die naar Duinkerke moesten om 's namiddags in zee te steken. Die visschers van Fransch Vlaanderen hebben iets van hun Vlaamsche en Fransche beroeps-genooten. Ze zijn niet zoo ruw, zoo hoekig als de Heistenaars of Oostendenaars, en minder week dan de zeelieden van Pierre Loti, bijvoorbeeld. Ze vormen ook een overgang.

Ik zag een jongen vader, die zijn kindje in de armen droeg. Moeder liep lachend en vroolijk babbelend nevens hem. In West-Vlaanderen, bijv. bij 't vertrek der aarde-werkers naar Gent of Brussel, zou zulk een tooneeltje op gelach, gespot, op dubbelzinnige of gewoonweg vuile aanmerkingen onthaald worden. Hier wekte hetsympathie, want andere visschers kwamen 't mollig wicht bekijken en streelen.

Ook 't afscheid was kalmer, dan men het in Vlaanderen ziet.

Al dit volkje sprak Vlaamsch, geen Fransche klanken. Wel rookte het sigaretten in plaats van pijpen, waaraan onze kustbewoners de voorkeur geven. 'k Bood een jongen man een sigaar aan en dadelijk waren we in gesprek.

«Kout je gulder alsân (1) Vlaamsch?» vroeg ik.

«Jau'w meneere.»

«En de kinders.»

«Ook!»

«Jamaar in schole leeren ze algelijk (2) Fransch.»

«Jaa's.. w'hen Franske skoolmeesters.. maar moedere

---

(1) altijd; (2) toch.

klapt er Vlamsch meê... zoo, je kunt peinzen, dat onze kinders van eigen ook 't best Vlamsch spreken. »

Dit trof me diep. Moeder spreekt Vlaamsch.. dus de kinderen ook. 't Was een eenvoudige visscher, die onbewust de groote waarheid verkondigde... en tal van geleerden, onderwijskundigen, regeerders willen ze niet erkennen. Ja, moeder spreekt Vlaamsch... en wij dus ook... Moeder spreekt Vlaamsch.. en daarom is 't Vlaamsch de tolk onzer gevoelens, is het ónze taal..

Maar de trein vertrok, en wij wilden te Gijvelde blijven.

Ze gingen heen, de stoere visschers, voor acht of veertien dagen, om op de verraderlijke zee het brood te winnen.

De jonge moeder liet haar kindeke den trein toewuiven, en keerde dan terug naar haar huisje, in de duinen, bij het tuintje, dat door een dam en een haag tegen 't stuivend zand en door « netdraad » tegen de vraatzuchtige konijnen beschermd wordt. En achter de hooge, gouden zonnebloemen wacht ze tot de vader terugkeert en in de kleine kamer bidt ze, als de storm huilt... bidt ze in 't Vlaamsch, zooals vader en moeder en al heur voorouders deden.

We oogden de « keerlinne » even na.. en we huiverden bij de gedachte, dat haar kloeke, jonge man, de ruwe en toch teedere vader, in zee kan rondzwalken, verminkt, opgeblazen, zóó aan land spoelt, — 't is onlangs weer gebeurd — dat vrouw en kind hem niet meer mogen zien.

De zee heeft hier al veel slachtoffers geroofd, we zullen er weldra meer van hooren.

't Was weer rustig op het pleintje voor het station van Gijvelde.

IN FRANSCH VLAANDEREN.

I.

Zuidkote. — De eenzame toren. — IJslandvaarders. —
De pastoor. — De school.

Wij traden een herberg binnen en vroegen in 't Vlaamsch een glas bier.

De waardin gaf ons in dezelfde taal eenige gevraagde inlichtingen over wegen en afstand. Een leurder trad binnen, wat later een werkman.

Ge moet goed naar den plakbrief, aan den muur met 't opschrift « République Française » zien, om te gelooven, dat ge hier in Frankrijk zijt.

We hoorden onze taal, onze uitdrukkingen, onze meeningen. 't Waren lieden uit ons volk, die drie achter en vóór de toonbank, al leefden ze onder Fransche wetten en hadden ze een Fransche school bezocht.

We begaven ons naar Zuidkote, ruim een half uur verder aan de kust, en wilden heden behalve die gemeente, ook Hondschote en Winoksbergen bezoeken.

Zuidkote ligt een half uur van zee. We wandelden over den breeden weg door de duinen en zagen een toren eenzaam boven 't zand. Tot voor eenige jaren gaf men van zijn top aan voorbijvarende schepen seinen... nu staat een nieuw semaphoor op de kust en de oude toren is overgelaten aan weer en wind. En de vreemdeling vermoedt niet, dat de steenen klomp aan een vreeselijke

gebeurtenis herinnert, aan den ondergang van een bloeiend stadje, een levendige haven.

Och, 't is de voortzetting van de geschiedenis onzer Vlaamsche kust, van de kroniek der rampen. Hier lag Soutcota, dat op den laatsten dag van 1777 door de zee vernield, en wier puin door 't zand bedolven werd. Alleen de toren rees boven de woestenij uit en « nu », zoo vertelde ons een dorpeling, « mogen ze hem niet afsmijten, omdat hij een monument is ».

Dezen dorpeling ontmoetten we op 't strand, waar hij, naar dagelijksche gewoonte, de zee kwam groeten, want 't grootste deel van zijn leven had hij op zee doorgebracht als visscher. Hij sprak ons over IJsland en Reikjavik en over de Færøer, over mist en stormen.

« 'k Hen 30 jaar gevaren », zeide hij tier. « Van mijn schoolkamaraden zijn er nog vier in leven, al de andere zijn ginder gebleven. In 1882 vertrokken we met veertig visschers van Zuidkote naar IJsland... we kwamen met twintig weere. Maar nu gaan er niet veel meer naar daar. We vertrokken met honderd twintig schepen... nu varen er acht en twintig uit. 't Is ook een hard leven. Je wint niet naar jen werk en gevaar. En ze kunnen thuis dood en begraven zijn, eer je 't ginder weet, want je gaat van eigen niet alle dagen naar Reikjavik, waar de brieven toekomen. We waren altijd gelukkig als we 't vuur van Duinkerke zagen, en we gingen seffens naar de kapelle van O. L. Vrouwe ter beevaart en daarachter was 't kermisse, je verstaat dat ! Maar niet in de huizen waar vadere of zone niet weere kwam », voegde hij er bij.

Ook visschers van de Panne schepen zich te Duinkerke of Greyelingen op de IJslanders in.

« De IJslanders, hernam onze Zuidkotenaar, winnen vuuf honderd frank, en 2 kluuten per kabeljauw. Ze vertrekken voor zes maanden. De visschers die dezen ochtend vertrokken zijn, blijven acht of veertien dagen in zee, ze vangen vooral rochen en plaatjes. De garnaalvisschers komen elken avond weere. »

Hij vertelde ons ook, dat de visschers zich niet te Duinkerke willen vestigen, omdat ze hier hun eigen huisje en hofje hebben, en bij de visscherij ook wat landbouw drijven.

Boven 't water zagen we twee masten uitsteken.

« 't Is de Portland, die in 't jaar 1881 vergaan is » verhaalde onze gewillige zegsman. « 't Was geladen met minerai en de lading kon gelost worden. O, vroeger kwam er hier dikwijls een schip op 't strand, de menschen moesten bijna nooit kolen of hout koopen. Wat aan land kwam of in een vergaan schip zat, haalden ze... dat was wel verboden door de wet, maar 't was toch de mode, die altijd had bestaan. Nu en gebeuren er hier geen ongelukken meer ; met al die vuurtorens en vuurschepen en boeien en bakens, verdolen de schepen niet meer. Ja, ons vak is vele verbeterd. »

Een verschil met onze Vlaamsche visschers viel ons op : de onze schijnen meer vijandig te zijn tegenover allerlei nieuwe reglementen, tegen hervormingen ; de Blankenbergenaars kwamen liever op 't strand vlotten, dan de veiligere haven binnen te zeilen. Deze Zuidkote-naar sprak ons zeer waardeerend over de maatregelen der regeering, betreffende de scheepvaart en visscherij.

Kinderen speelden op het strand. Ze worden geherbergd in 't groote, heerlijke sanatorium van Zuidkote. Door deze inrichting met haar Fransch personeel, is het dorp tweetalig geworden en wordt het ook als « mixte » vermeld. Maar buiten de vreemdelingen, de douaniers en de schoolmeesters, spreekt hier niemand Fransch.

We wandelden met den visscher dorpwaarts. « Goên dag ! », « schoon weere, hé ! », riep hij van tijd tot tijd tot een voorbijganger, die in dezelfde taal antwoordde.

Een garnaalvisscher kwam door de duinen, gebogen onder een korf, die op zijn rug was vastgebonden. We mochten meenen rond de Panne te dwalen.

— « Ze spreken hier nog allemale Vlaamsch, » zeiden we tot onzen gezelschap.

— « Vlaamsch, ja... van eigen, we zijn wij in 't Vlaamsch opgebracht. We waren wij lang geleden één met de Belgieke. »

— » En zoudt ge nog niet liever tot de Belgieke behoorren ? »

— « 'k En heb daarover nooit gepeinsd... maar, als je 't vraagt. waarom zoûn we liever bij de Belgieke zijn ? Frankrijk is veel meerder, onze gasten kunnen op de vloot dienen of op de koopvaardij... ik heb ik ook in Tonkin en China geweest... »

't Leek ons onmogelijk... deze kalme Vlaming, Vlaamsch in uitzicht, in taal, in heel zijn wezen, marinier op de Fransche vloot, gehoorzamend aan Fransche bevelen.

— « En nog, vervolgde hij, de Belgen zoûn beter bij ons zijn... met duizenden komen ze hier werken en ze zoûn 't nog voor minder willen doen, maar ze mogen niet meer, ze zoûn slagen krijgen. »

Er klonk minachting in zijn stem, en laten we het maar dadelijk bekenren, dien toon hebben we in Fransch Vlaanderen meer gehoord, als we over 't moederland, over ons Vlaanderen spraken.

De verhoudingen worden van den stoffelijken kant bekeken, en bovendien, vele uitgeweken landgenooten zullen door hun gedrag en levenswijze geen eerbied wekken voor 't oude vaderland.

We namen afscheid van onzen visscher en wandelden voort.

We traden 't nette kerkje binnen, waar een sierlijk scheepje aan de zoldering hing, misschien een ex-voto van een visscher, die, in nood verkeerend, een gelofte aflegde.

Rond 't bedehuis lag 't kerkhof.

« Versche graven hier en daar,
Onbegresde moldebuilen
Ziet men uit 't kerkhof puilen. »

We dachten aan Gezelle's woorden, toen een priester om de kerke verscheen, en den hoed afnemende, groette :

— « Bonjour, monsieur ! »

— « Meneere de pastor, g'hebt hier een schoone kerke, » zeiden we in de moedertaal.

En in 't West Vlaamsch, soms met een Fransche uitdrukking, sprak de geestelijke :

— « Wel, ja, meneere ! 't Is 21 jaar, dat ik hier zijn, 21 jaar, meneere, en 't was een schure... vraiment, een schure... maar nu kan 't zijn, n'est ce pas ? en zondag hebben we de kerke gepint... magnifique... 't was communion solennelle... en er was vele volk. Ja, 21 jaar, meneere — vervolgde hij, druk in zijn bewegingen en van gebaren, als een geboren Franschman — en 't was een schure. 'k Heb nu boomen geplant, maar ze slaan dikwijls omverre, 't waait hier alle dagen... 't kan hier tempeesten... lijk 't oude Zuidkote ook, is op eenen nacht vergaan, bedolven onder 't zand... in éenen nacht. »

Een boerin kwam voorbij en groette :

— « Dag meneere de pastoor ! Bonjour Monsieur. »

— « Preekt ge in 't Vlaamsch ? » vroegen we.

— « In 't Vlaamsch en in 't Fransch, meest in 't Vlaamsch, maar in 't Fransch voor de employés en de menschen en kinders van 't sanatorium. 't Volk is hier al Vlaamsch. »

Vóór de scheiding van Kerk en Staat werd de taal ook tot in de kerk vervolgd en menige pastor van Fransch-Vlaanderen werd beboet om bij sermoen of leering de moederspraak gebruikt te hebben. Nu is in de kerk de taal weer vrij.

Uit de school is 't Vlaamsch verbannen.

Toen we, na 't gesprek met den geestelijke, « l'École Communale » bezagen, hadden we een pijnlijk gevoel.

De school, dat is vooral 't wapen der taalverdrukkens. Treurig moeten de uitslagen van 't onderwijs zijn. De meester spreekt altijd een vreemde taal ; kan nooit innig één worden met zijn kinderen en 't onderricht moet er noodzakelijk vooral één van woorden wezen !

Fransche schoolmeesters tegenover Vlaamsche kinderen ! In zeker dorp, bij Zuidkote, was de onderwijzer de fabel van « Le corbeau et le renard » aan 't verklaren. De leerlingen luisterden niet, want de magister had evengoed Latijn kunnen spreken. Juist kwam de bovenmeester binnen, een man der streek.

« Koster (men noemt ginder den schoolmeester nog koster, men spreekt van « koster van de sixième of de septième »), « koster », zei dus het hoofd, « z'en verstaan je niet ! Jongens, je kent gulder wel een kraaie ? »

En toen kwam er een schittering in de oogen ; de knapen hoorden vertellen... vertellen in hun moedertaal. Zoo'n feit is kenschetsend !

Arme kinderen, arm volk !...

En ook onze kinderen heeft men aldus willen misvormen, onze school als een wapen tegen ons trachten te gebruiken. Die poging mislukte, en dat de ontevreden en maar naar Fransch-Vlaanderen gaan, om de gevolgen van taalverdrukking te aanschouwen.

Van Zuidkote begaven we ons te voet naar Hondschote, langs Gijvelde⁽¹⁾ en door de Moeren.

---

(1) Het station Gijvelde, waarvan we hiervoren spraken, staat te Bray-Dunes.

2. Visschersvrouw uit Fransch Vlaanderen

II

De Moeren. — Cobergher. — Eenheid van volk I n de kust van Duinkerken tot Sluis. — Hondschote.

Veel Vlamingen, die een reisje in Holland gedaan hebben, spreken met verwondering van de droogmakerijen, zooals de Haarlemmermeer, de Purmer, de Schermer en andere, doch vermoeden niet in 't minst, dat ook hun eigen gewest op zulk een vrucht van menschelijk vernuft, van ondernemingsgeest, van volharding kan wijzen.

In Vlaanderens Westhoek, ten Zuid-Westen van Veurne, liggen de Moeren, eertijds twee uitgestrekte waterplassen, de Groote en de Kleine Moere. Cobergher, de stichter van den eersten « Berg van Barmhartigheid », een Antwerpenaar, kwam op het denkbeeld die poelen droog te maken en te veranderen in vruchtbaar akkerland, voorwaar een reusachtig werk in den tijd, toen de stoompompen nog onbekend waren. Cobergher verkreeg den 22^{en} April 1619 een octrooi van aartshertog Albert : een deel der drooggelegde gronden zouden zijn eigendom zijn. Windmolens met schroeven pompten 't water in een ringsloot, waaruit het door vaarten naar de zee geleid werd en in 1622 kon de landbouw over meer dan 3000 hektaren goeden grond beschikken.

Nu liggen de Moeren gedeeltelijk op Belgisch, gedeeltelijk op Fransch grondgebied, en 't was in deze laatste streek, dat we ons bevonden, op ons tochtje van Zuidkote naar Hondschote.

Een eentonige streek, zou menigeen zeggen. Ja,

de wegen zijn er recht en vlak, en langs weerskanten strekt zich het bouwland uit. Weinige woningen, hier en daar een groote hoeve, een eenzaam dorpje, aan den gezichteinder de torens van Duinkerke en Winoksbergen... en achter u, de hooge wilde duinen. het bolwerk dezer lage landen tegen den eeuwenouden vijand, de Zee !

En toch is die streek niet doodsch ! Die duinen, die torens, die aan de zee ontworstelde gronden, die enkele dorpjes, ze spreken tot ons. We zijn nog in Kerlingaland... die streek leeft, neen voorwaar, zij is niet doodsch, voor wie hare ziele voelt. Van Duinkerke naar Sluis is het dezelfde strook gronds... hier staan grenspalen met het Fransche wapen; ginds in 't noorden, steenen met den Nederlandschen leeuw; hier ziet ge tolbedienden gewapend als soldaten, ginds rijksambtenaren, en beiden vragen u in een verschillende taal hetzelfde, of ge niets aan te geven hebt, maar de smokkelaars die èn de « de douanen » èn de « rijksambtenaren » of onze grenswachters, een poets trachten te spelen, met verzaaking van alle « lois » en « wetten », en de boeren die den vruchtbaren bodem, welken hun vaderen op de golven of poelen wonnen, bebouwen, en de visschers, die op de baren hun karig stukje brood verdienen, zij allen behoorren tot hetzelfde volk, of ze nu Belgische, Fransche of Nederlandsche onderdanen zijn. Hun voorkomen, hun uitzicht, hun karakter, hun taal, dat alles spot met trak-taten en verdragen. De bewoners van Kerlingaland zijn één volk.

We zagen een paartje en dachten onmiddellijk : « geen lieden der streek ! » Hun voorkomen, hun uitzicht was niet dat der keerlen. Wij spraken hun in 't Vlaamsch aan en 't antwoord was. « Je ne comprends pas le flamand. » De jongeling was gewis een tolbeamte in burgerskleedij. Men behoeft geen gelaatkundige te zijn om daar den echten Franschen te herkennen.

Neen, de polders zijn niet doodsch. Ze tintelen van eigenaardigheid. Bezie den boer... hij is geen zwoeger,

geen sukkelaar, als zoo menigeeen in « 't Houtland », die steeds bezorgd is voor den dag van morgen, en niet weet of hij de volgende Kerstmis nog meester op zijn klein hoefje zal zijn. De polderboer is koning op zijn hof en zijn velden, hij is vrij en onafhankelijk, hij werkt weinig, maar behoeft niet te blozen, als de knecht op een terechtwijzing durft vragen : « Baas, kan je 't beter ? », en kan allaam hanteeren gelijk 't behoort. Hij gaat rond, ziet toe, beveelt, en 's Zaterdags rekent hij met een gewichtig gezicht op zijn « schalie » (lei) nauwkeurig uit, wat ieder toekomt en neemt uit de welvoorziené geldkast het zilver of het papier. De polderboer leest vakbladen en laat zijn vee deelnemen aan keuringen en prijskampen.

We woonden zulk een boerenfeest bij te St. Winoksbergen en daar ook was de markt, ondanks de Fransche vlaggen en opschriften, op en top Vlaamsch. Iets dergelijks zagen we te Oostburg in Zeeuwsch Vlaanderen, waar dezelfde kleuren wapperden, maar in horizontale richting ; « République Française » op de plakaten te Winoksbergen, « Koninkrijk der Nederlanden », op de plakaten te Oostburg, maar de boeren waren dezelfde, ze maakten dezelfde gebaren en spraken dezelfde taal, met ook dezelfde kernachtige uitdrukkingen. En kom nu in ons land, in « Royaume de Belgique, Koninkrijk België » en weer ziet ge 't eigen volk, weer treft u het bewijs dat Kerlingaland zich uitstrekt van Duinkerke tot over Sluis.

*
* *

Als men dit alles bedenkt en gaarne opmerkt, wat een volk is, hoe het leeft, dan is de streek der Moeren niet doodsch. En bovendien de polders, gevat in hun lijst van blanke duinen en hoog geboomte, kunnen ook den schilder bekoren.

We kwamen te Moëres, zoo hebben de Franschen ons Moere vervormd. De kerk herinnert ons een eigenaardig voorval. De Spaansche bevelhebber van Duinkerke in

1645 had de drooggemalen Moeren wederom laten volloopen om de veste te dekken tegen een aanval van de Franschen, die te Veurne meester waren (1).

Het water reikte tot aan het dak der kerk. De Moeren waren dus weer een poel geworden. Twee roovers waren wellicht de eenigen, die zich over deze verwoesting verheugden, want zij kozen hun schuiloord op het dak der kerk.

's Nachts stalen ze naar hartelust en vóór de dag gloorde, brachten ze hun buit over de Moeren naar het kerkdak, bonden hun schuitje aan de goot en sliepen tot de avond weer viel. De gerechtsdienaren zochten te vergeefs naar de daders van talrijke rooverijen, want ze vermoedden niet, waar de schelmen bij dage verbleven. Maar zekeren nacht brak een geweldige storm los; de wind hilde vervaarlijk over de Moeren en joeg wild het water op. 's Morgens zagen de roovers met ontzetting, dat hun boot weggeslagen was. Ze riepen om hulp, doch hun stem droeg niet tot aan den oever van den uitgestrekten plas en de kerels, die nu toch gevangen waren, al was 't dan ook niet door de handen van de dienaren eens schouten, stierven den hongerdood. Later vond men hun geraamten en den buit, en nu begreep men wie de schuldigen waren geweest, die zoo lang de omstreken van Hondschote en Winoksbergen verontrust hadden.

Aan dergelijke geschiedenissen en aan legenden is deze streek zeer rijk.

Maar roovers behooren niet tot 't verleden, of tot de legende, dat hebben de bewoners van Fransch Vlaanderen eenige jaren geleden ondervonden, toen Pollet en zijn bende hier een waar schrikbewind uitoefenden. We hebben er staaltjes genoeg van gehoord uit den mond van hen, die, natuurlijk tegen hun zin, den beruchten bandiet van aangezicht tot aangezicht aanschouwden.

---

(1) De Moeren werden weer leeggemalen en weer overstroomd tot ze in 1830 voor goed werden drooggelegd.

We zullen er ook een woordje over mededeelen, want zelfs Pollet geeft ons iets te leeren in betrekking met de verstomping van een volk, wien men zijn taal ontroof.

Te Moere hielden we ons niet op, maar vervolgden onmiddellijk onzen weg naar Hondschote, dat weldra goed zichtbaar was met zijn schoonen, ranken toren tusschen het geboomte.

Onderwege waren we meermalen een herberg binnengetreden om nader het volk te leeren kennen. We zagen geen enkele herberg met een Vlaamsch uithangbord, maar meestal lazen we achter het « Estaminet tenu par... », een echt Vlaamschen familienaam. Doch we traden ook geen enkele herberg binnen, waar de waardinne Fransch sprak. Ja, overal werden we begroet als « Monsieur », maar toen wij Vlaamsch spraken, kregen we zonder de minste verwondering in het Vlaamsch allerlei inlichtingen.

In een herberg van Fransch Vlaanderen zat een paartje; de dochter van 't huis scheen haar hart geschonken te hebben aan een douanier, een Franschman van elders, wat zijn uitzicht duidelijk bewees. De geliefden spraken Fransch. Op onze vraag in 't Vlaamsch om een glas bier, kregen wij 't bestelde, maar de jonge dame, die blijkbaar geen « patois » wilde spreken in 't bijzijn van den jongeling, begon in 't Fransch over weer en wind. Wij hielden vol in 't Vlaamsch, zij hield vol in 't Fransch; de moeder kwam binnen, maar die scheen niet verlegen om haar moedertaal te gebruiken...

't Vlaamsch is een patois, een ontwikkelde spreekt het niet. Dien indruk kregen wij gedurig, en als wij aan onze toestanden, aan de vooroordeelen van duizenden Vlamingen denken, behoeven we er ons waarachtig niet over te verwonderen.

Hondschote is een stil stadje. Het behoort tot de reeks

van sluimerende steedjes, welke in 't Noorden van Kerlingaland begint met Aardenburg en Sluis en verder Lisseweghe, Damme, Oudenburg, Niepoort, Diksmuide en Veurne bevat. Of ge op de wallen van Sluis of van Niepoort of Hondschote wandelt, ge krijgt dezelfde indrukken, ge ziet er 's zomers den krans van groen, ge hoort er 's winters hetzelfde doordringend ravengekras uit de hooge, kale boomen en daar binnen de veste, in de ruime, ouderwetsche woningen en verlaten pakhuizen heerscht dezelfde stilte, die u, vreemd verschijnsel, soms huiveren doet, soms vroolijk stemt. Overal zijn het dezelfde verlaten straten, hier wijder, daar smaller, begrensd door oude huizen met puntgevels of armtierige gebouwtjes van lateren datum, straten met 't gras tusschen de steenen en die alledroevigst eindigen ergens op een wal of een akker, welke vroeger ruime woningen en kerken droeg, of bij een bruggetje over een traag vlietend watertje, ook een overblijfsel van iets grooters.

We hooren gaarne de legenden eener plaats. Door Hondschote loopt de Looweg, de heirweg, die ons Loo met de zee verbond. Deze baan werd door Cæsar gebruikt, — zoo vertelt men — toen hij zich naar de kust begaf, om zich voor Engeland in te schepen en bij de poort van Loo rustte hij in de schaduw van een eik, die nog bestaat en dan ook Julius-Cæsarboom genoemd wordt. « Ie is geplant al voor Christus' geboorte, » verzekerde ons een burger van de goede stad Loo. En tracht niet die volkslegende omver te stooten,... 'k geloof dat ze u terug over de vaart van Fortem zouden jagen.

Te Hondschote wijst men u een plaats, de Greyaert of Grinaert, waar eertijds de galg stond, waaraan de gestraften « grinsen » of « muulen trokken » zooals de Vlaming nu zegt. De officieële kaart noemt dat « grognart », maar wij zullen hier al de galgenhistories niet

ophalen, welke men trouwens in zoo menige plaats hoort, want dat vooral schijnt voor ons volk de aantrekkelijkste stof der geschiedenis.

Dan verhaalt men u te Hondschote nog de legende van Isberge, zuster van Karel den Groote. De H. Isberge wordt voorgesteld dragend een schedel, waarin zich palingen kronkelen. Zij woonde in een klooster te Terwaan, vernam op zekeren dag, dat haar biechtvader Venant spoorloos verdwenen was. Isberge zag in een droom het lijk van den priester in de Leie werpen, op de plaats waar nu St-Venant ligt. Den volgenden morgen gelastte ze eenige lieden daar paling te gaan vangen, en de verbaasde visschers haalden in hun net wel een dikken paling boven, maar het dier kronkelde zich in een schedel... dien van den vermoorden prediker.

En de bedevaartgangers kwamen eertijds in de kuip, welke men aan de voeten der Heilige van Hondschote ziet, palingen offeren en Karel de Groote's zuster smeeken om van huidziekten bevrijd te worden of te blijven.

In de kerk leest men nog Vlaamsche opschriften, o. a. op een gesneden gestoelte «Gejont door Vedustus Vanderbrugghe overleden den 22^{en} Juni 1746 ende door Maria Catharina Rysen zijne eerste ende Maria Jacoba Dattel, zijne tweede vrouw.»

Maar deze gemeente kan ons meer vertellen dan legenden.

We kunnen ons hier echter niet in de geschiedenis van Hondschote verdiepen, hoe belangrijk deze ook is. De ruimte laat niet toe te handelen over de opkomst, den bloei en den ondergang dezer gemeente. Och! 't is overal dezelfde historie: de oorlog was het, die het vredeswerk verstoorde, of de zee, die zich verraderlijk terugtrok en een gansche streek tot verval doemde. 't Was pest en brand en ook burgerkrijg, kleingeestige ijverzucht tusschen broederen, die zoo groot konden zijn! Hondschote! Hoeveel herinneringen zijn aan dien naam verbonden! 't Was hier dat de ketter Jakob Peijt, de woeste

kerel na een geweldige worsteling om de vrijheid, als een dolle hond werd doodgeslagen, terwijl zijn lichamelijk overschot niet eens in den met zijn bloed gedrenkten grondmocht blijven rusten. Men moest zijn ontgraven lijk verbranden en de asch naar alle richtingen verspreiden, drie jaren na zijn dood, op bevel van Bisschop Engebrau in 1329, in den tijd van Zannekin.

Hondschote was in de 16de eeuw een brandpunt der hervorming, en werd door den inquisiteur Titelmans, den deken van Ronse, als zoodanig bij de landvoogdes aangeklaagd.

Het leverde zijn martelaars zooals Willem Damman, oud-priester, en dichter o. a. van een roep « Tot den christelijken Zangher ».

Gemaect in 't duyster
Met cleyen luyster
Bij Willem Damman
T' Yper binnen ;
Die licht ghevangen
Omme 't Woord versinnen.
Men hoort nu anders niet

Dan drukt aan elken kant;
Te Hondschote soo men ziet
Is nu groot jammer, want
De procureur verwoedich
Heefter neghen ghevanghen
Dewelcke als schaepkens goedich
Als nae den slach verlanghen.

Oorlof aen armen en ryck
In 't Hondschootsche prieel
Al doet men ons onghelick
De boose ontfaen haer deel.
O broeders van Hondschote
Aenmerckt dit jammer wezen
Van Christi bruyt gepresen.

Geloofsgenooten gelukten er in Damman uit den kerker te bevrijden en vertrokken met hem naar Engeland.

Janssen zegt in zijn » Kerkhervorming te Brugge » :
« Reeds in 1560 was Hondscote bekend als « veel volks van « de Schrift hebbende » en werd er Jan Herrewijns verbrand terwijl de omstanders hun instemming met zijn gevoelens te kennen gaven (Zie Hist. d. mart. fol. 350). Ook werd in 1562 Karel Elinck te Hondscote gegrepen en gevangen gezet. Hij schreef uit zijn kerker twee schoone brieven aan « de broeders, der gemeente te Hondschote » en werd ook « van de broeders met brieven getroost ». Op den eersten October is hij, waarschijnlijk uit vrees voor een dergelijken indruk, als het openbare doodvonnis van Herrewijn verwekt had, alzoo hij een welbegaafd en vrijmoedig jongman was, heimelijk verdronken. Hondschote werd later door de Hervormden aangeduid met het pseudoniem « La Pierre ».

Men zegt ook, dat in deze streek voor 't eerst in 't openbaar gepreekt werd (bij Hondschote den 21 Juli 1566).

Sommige geschiedschrijvers beweren nog, dat de beeldenstorm te Hondschote een aanvang nam. Van Steenberghe, schrijver van « Histoire de la ville et de la Seigneurie d'Hondschote », zegt dat men op 't grondgebied van Hondschote nog namen van gehuchten kent als Geushuys, Geushoek, Geusscheure, Preekhoek, Preekkot.

En nu weet men te Hondschote niet meer wat Hervormden zijn.

Onlangs kwam er een verkooper van 't Britsch Bijbelgenootschap, en hij toonde aan de menschen Vlaamsche Bijbels. Niemand had ooit een Bijbel gezien en, toen hij ze voor geringen prijs te koop aanbood, klonk het verbaasd : « Kom je gij met boeken naar Hondschote, wider lezen niet in de boeken. »

Neen, te Hondschote en schier in gansch Fransch-Vlaanderen leest men niet in boeken, zooals we verder zullen aantoonen.

We zijn toch al in Hondschotes geschiedenis ver-

dwaald. Dat deze grensgemeente tijdens de Fransche Revolutie van 1789 veel te lijden had, spreekt van zelf. Een monument, de Faam, prijkend op een hoog voetstuk, herinnert aan den slag tusschen Engelschen en Franschen, waarvan Barthélemy in zijn verslag getuigde :

« Op dit voor den krijg ongeschikt terrein met zijn hagen en grachten, vecht men niet, maar steekt men elkander letterlijk dood. » Houchard behaalde de zege, maar werd als verrader terechtgesteld, « pour n'avoir pas profité des victoires que les braves soldats de nos armées ont remportées, » en om zoogenaamd het leger aan de Engelschen te hebben willen overleveren. Zonderlinge belooning voor den man, die 40 maal den vijand teruggedreven, 82 kanonnen veroverd, te Hondschote drie veldheeren gedood en Duinkerke bevrijd had !

Maar Fouquier-Tinville was ook zijn beschuldiger !

De laatste heer van Hondschote, « Coppens d'Hondschote », stierf in 1891, wel niet als gebieder der heerlijkheid, doch als « maire ». Hij was gehuwd met een zuster van den dichter Lamartine, die dikwijls in dit stadje vertoefde en tot afgevaardigde van het arrondissement Duinkerke gekozen werd, tegelijk als te Macon, in Bourgogne, welk gewest hij koos om het te vertegenwoordigen.

Nog niet lang geleden beschikte Hondschote over de volgende verkeersmiddelen : de postkar, de markttrekschuit naar Bergen en de diligence naar dezelfde stad en Duinkerke (twee maal per week). Nu ligt het aan den spoorweg Bray-Dunes-Hondschote-Hazebroek, met een zijtak Hondschote-Bergen, maar de stoom heeft er toch den vroegeren voorspoed niet kunnen terugbrengen.

De schoone kerk met haar hoogen toren, « de witte torre », zooals men in de streek zegt, zal wel te groot zijn en op het stadhuis, dat hersteld en verminkt is geworden, verhandelt de vroedschap slechts eenvoudige, plaatselijke belangen. In de wandelzaal hangen negen schilderijen, portretten van sterke vrouwen : Judith,

Debora, Paulina, Porcia, Zenobie, Lucretia, Jocaste, Monimi en Jeanne d'Arc. Door bemoeiing van Lamartine schonk de regeering aan de gemeente een doek van Bellanger, den slag bij Hondschote verbeeldend, en aan de kerk een tafereel « *La mère de Dieu en méditation.* »

De grafzerken, waarvan velen natuurlijk Vlaamsche opschriften droegen, schenen den Hondschotenaars te onpractisch, want deze hebben ze eenvoudig verwijderd, om den vloer op moderne wijze te plaveien.

Volgens de statistieken is gansch het kanton Hondschote met al zijn gemeenten uitsluitend Vlaamsch, samen ruim 12000 inwoners tellend.

III.

Naar en te Winoksbergen. — Onze taal in deze stad. — Op den Groenberg. — Ontmoetingen in den trein. — Het Antwerpsch Zangersgilde.

Door de zuiver Vlaamsche streck begaven we ons verder Frankrijk in.

We reisden naar Winoksbergen met een trein, of eigenlijk een tram, en, daar het feest was in die stad, waren er veel reizigers, meest boeren en boerinnen en vooral « jonkmans » en « jonge dochters », en hoe scherp we ook luisterden, we hoorden geen woord Fransch. We mochten ons in de tram van Brugge naar Westkapelle of van Sluis naar Oostburg wanen. Bijna 't zelfde dialekt, dezelfde uitdrukkingen, dezelfde grappen. Ons hielden ze voor Fransch, een vreemdeling immers, en we werden het gewaar. Als men van 's morgens vijf uur tot drie uur in den namiddag op reis is, en veel te voet gegaan heeft door duinen en langs stoffige wegen, ziet men er nu juist niet uit als iemand, die zich opgeschikt heeft om te Winoksbergen kermis te houden. Tegenover ons zaten eenige meisjes en we luisterden met welgevallen naar hun Vlaamsch, en nog meer, toen ze zich vroolijk maakten over ons persoontje.

— « Ik heb hem al gezien te Hondsjootte ; ie keek zen oogen uut juuste of er goud an d'(h)uuzen zat, » zei een blozende doerne, die zelf goud aan den hals en op de borst droeg, al waren de handen ruw van 't werken.

— « Zeg, Slina (t kan ook Miete of Liza geweest zijn), zou je niet een keer met hem willen dansen ? »

— « Ie en (h)eeft percies geen dansschoentjes ân. »

— « Ie (h)eeft achter d'eegde (egge) geloopen, » geloof ik.

3. Bergen. — Ingang van de « Rue du Sud ».

Men kent die aardigheden... onschuldig genoeg, vooral als hij, op wien ze bedoeld zijn, gehouden wordt ze niet te verstaan en bovendien geen slaaf van de mode is. En onze Vlaamsche schoonen hebben een goed harte. Ze meenden dat niet erg... we ondervonden het spoedig. Evenals zij, stapten we te Winoksbergen aan een halte af, ofschoon dit stadje ook een station bezit van de « Compagnie du Nord. » Een vreemdeling verlaat gewoonlijk op dit laatste punt den trein en de meisjes meenden dan ook, dat wij op een doolweg waren. Een dier Keerlen-dochters raapte 't Fransch bijeen, dat ze van den Franschen schoolmeester — koster noemt men hier den onderwijzer nog wel — geleerd had en zei :

— Mesjeu, vous devez rester *sur le train... c'est pas la gare ici.*

— Ieffrouwe, antwoordden wij, klap gij maar Vlamsch, 'k versta ik je wel, wijje.

Het gelaat der jonkvrouwen veranderde, en toen wij er bijvoegden : « 'k Heb wel verstaan wat je al gecommeerd hebt », maar dit lachend zeggend, lachten ze mede.

« Een heer is iemand, die een hoed draagt en wit an eit » (wit : halsboord, eit : heeft), zei eens een Zeeuwsche schoolknaap als bepaling voor dat woord. Welnu, iemand « die een hoel draagt en wit an eit » wordt meestal verondersteld Fransch te spreken, de taal der beschaving, ginds over de Zuidergrens.

Tusschen Hondschote en Winoksbergen is de streek eenigszins anders dan in de Moeren. Ja, ook hier liggen weelderige akkers, maar daar in 't Zuiden begint de bodem waarachtig te golven... Ginds verder immers ligt een berg. Zoo toch mag men hier den 157 m. hoogen heuvel, waarop Kassel troont, wel noemen. Maar men moet Noordwaarts blikken en dan ziet men weer de drooggelegde ingedijkte gronden, doorsneden van watergangen met

kleine bruggetjes ; 't zijn de onafzienbare vlakten, slechts hier en daar gebroken door een slanken toren, door hoeven als vestingen, door molens. Vooral de molens stoffeeren het landschap. Ze sieren het ; ze neer te werpen ware vandalisme, ze behooren bij deze natuur en toch... de stoom heeft er al menigeen veroordeeld !

't Is als een reusachtig dambord, dat hier voor ons ligt, door de slooten, welke elkander rechthoekig snijden en 't land in vakken verdeelen .. en de kleine en groote torens zijn de knechten en de officieren, de kasteelen, de koningen en de koningin.

Al deze grachten voeren 't overtollige water weg naar de boezems, die weer in betrekking staan met kanalen, welke op hun beurt door sluizen met de zee in gemeenschap zijn.

En gansch dat landschap wordt gesloten door de hooge, wilde duinen, die zich heel verre afteekenen tegen de lucht.

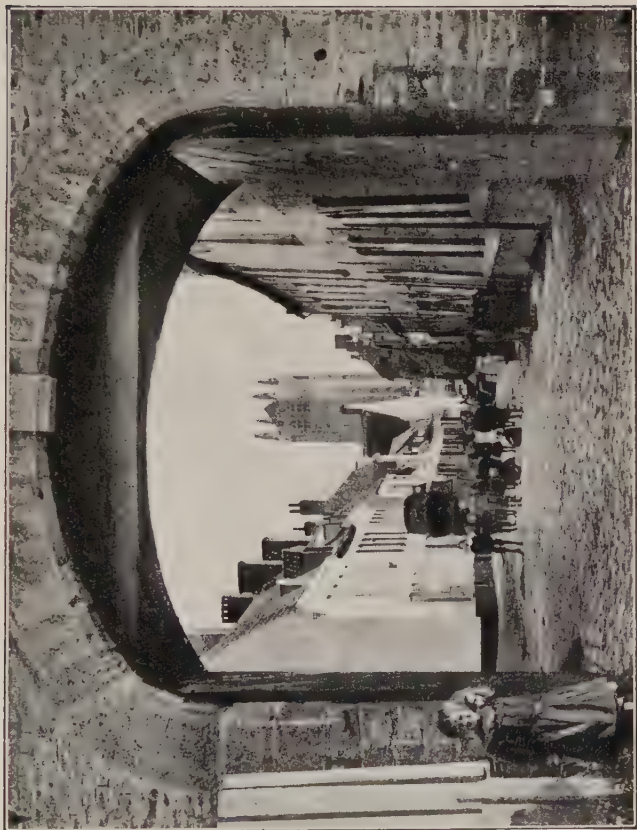
't Is het landschap van Zeeuwsch Vlaanderen, van onze kuststreek, 't is Kerlingaland. En 't is vreemd, als ge ons treintje over die bruggetjes en langs de « steenwegen » ziet sukkelen. Hier paste beter de trekschuit, maar deze is afgeschaff, gelijk ook de ouderwetsche barge van Sluis naar Brugge moest verdwijnen.

*
* *

't Fransch is een schoone taal, maar dan moet men ook Fransch hooren, geen verfranscht Vlaamsch. En men hoort dit hier veel. Hondschote is Hondscotte, Winoksbergen luidt nu Bergues, Bambeke Bambecque, Kassel Cassel en andere namen, hoe verklaarbaar in 't Vlaamsch, klinken thans geheel en al barbaarsch. Maar de bewoners zeggen Hondsjoot, en Bergen, en Kassel, en Bambeke. Nu, in ons Vlaanderen hoort ge ook Rumbecque, Zedelghem, Blankebergues, Lissevègue. Maar ons land is ook officieel tweetalig...

Winoksbergen is een vesting en ge ontmoet er veel

4. Bergen. — Kaalpoort en Kaalstraat.

« roobroeken », de veelkleurige Fransche soldaten. En toch heett de stad een echt Vlaamsch karakter, vooral door haar Vlaamsche monumenten, waarvan wij in de eerste plaats het kloeke belfort noemen. En uit dezen toren zingt de beiaard wel Fransche « airs » maar 't is toch onze beiaard, 't is 't klokkenspel der Vlamingen, 't is de kunst van Coecke van Aalst, nu de kunst van Denijn.

Als de Franschen zeggen, dat Duinkerkes beiaard is « le plus beau de France », dan vinden wij dat heel natuurlijk, want, we mogen ons nog noemen de meesters der klokkenspelers en ons volk heeft goed begrepen, dat de opwekking van 't klokkenspel een voorname tak der Vlaamsche beweging is.

Winoksbergen was een der ongelukkige grenssteden, welke altijd het eerst de veeg uit de pan kregen, als keizers of koningen door anderen hun geschillen met vuur en zwaard lieten beslechten. Vlamingen, Franschen, Nederlanders, Engelschen, Spanjaarden, allerlei sabelslepers, hebben door de kijkgaten van Winoksbergens belfort de ligging der vijanden bespied, en de huurlingen dier naties hebben in deze veste naar hartelust geroofd, geplunderd, gedronken, gemoord. Natuurlijk zijn er dan ook ruïnen... Op den Groenberg ziet men twee torens : « de witte torre » en « de blauwe torre », zeggen de landlieden, de overblijfsels der abdijkerk, hier opgericht door Sint Winok. De St-Maartenskerk werd hersteld ; in dezen tempel hangen doeken van Vlaamsche meesters, 't is weer of ge een tempel van Brugge of Niepoort bezoekt. Maar wij hoorden er een Fransch sermoen.

Winoksbergen is immers een stadje en bovendien een vesting ; al spreekt de bevolking Vlaamsch, toch schijnt deze gemeente Duinkerkes lot te zullen deelen en Fransch te worden. 't Is begrijpelijk. De zonen der burgerij zullen niet in België onderwijzer, leeraar, notaris, rechter of wat dan ook worden ; de kooplieden handelen wel met ons, bezoeken de markten van Kortrijk, maar doen natuurlijk eveneens veel zaken met Frankrijk. In de

straten, in de herbergen krioelt het van soldaten, die niet uit Vlaanderen afkomstig zijn. Waarachtig onze taal en ons volk moeten taai wezen, om in dit stadje nog zooveel Vlaamsch te hooren.

De statistiek vermeldt « Bergues » onder de gemengde steden, met sterke voorkeur voor 't Vlaamsch. Het gansche kanton, 12 gemeenten met bijna 10.000 inwoners, is uitsluitend Vlaamsch.

*
* *

« Monsieur, il est défendu de fumer ici », zei ons een Fransche soldaat, met een echten Vlaamschen kop, toen we langs een nauw straatje naar den Groenberg wilden gaan. We hadden met dezen Germaan, die misschien wel eens tegen de Germanen strijlen zal, een praatje willen voeren, maar hij legde den vinger op den mond en we begrepen dit gebaar.

We sloegen een anderen weg in en bereikten de « witte en de blauwe torre », 't speelplein der kinderen, de wandelplaats der burgerij, 't oefeningsveld der landverdedigers, eens den hof der rijke abdij, die Winock, de konings-zoon van Bretagne, na den troon verzaakt te hebben, hier stichtte in 665, op last van Bertijn van Sint-Omaars. Winocks houten klooster werd een abdij, waarvan de overste den rang van prins bezat. De 347 werken van beroende meesters, die de zalen sierden, zijn nu verspreid en ook Duinkerke bezit er een ruïn deel van. De abdij werd tijdens de Fransche omwenteling verwoest en alleen een scherpe en een vierkante toren verrijzen nog eenzaam op den stillen Groenberg. De zeelieden kennen die gevaarten, hun bakens, goed, en de toeristen genieten aan den voet een heerlijk vergezicht op polders en duinen.

De relikwieën van St Winok berusten nu in een gouden schrijn, ter St Maartenskerke en... hebben natuurlijk een genezene kracht, ditmaal voor kinderen. Herinneren we ons wel, dan moeten ze door de ablijverwoesters —

5. Bergen. — Het Belfort.

althans naar de legende — in 't water geworpen en door een vrouw weer op wonderbare wijze opgevischt zijn

Ja, we waren hier in een ander sluimerend steedje van Kerlingaland... en men zegt, dat de ongevoelige boeren uit den omtrek soms lachen met « 't stadswezen » van Bergen, zooals die van Zeeuwsch Vlaanderen wel spottend Sluis een « durp » noemen, om de Sluizenaars in 't harnas te jagen.

Een bakkersknecht van den buiten, zei den eersten avond, dat hij bij zijn nieuwen baas te Sluis was, zonder zweem van spot : « Kom, 'k ga 't dorp nog eens rondkuieren », en hij werd tot zijn groote ontsteltenis bijna aan de deur gezet.

Neen, waag het niet, 't stadswezen dier ingeslapen vesten aan te raken. Loo wordt in school en op de kaart bij de dorpen gerekend, maar het Gemeentebestuur zou niet gaarne nalaten, boven zijn berichten in vette letters « Stad Loo » te schrijven !

*
* *

Tusschen Winoksbergen en Duinkerke hoorden we in den trein geen woord Vlaamsch.

Verleden jaar reisden we in omgekeerde richting en toen ook luisterden we tevergeefs naar de klanken onzer moedertaal. Maar te Winoksbergen was het dan markt geweest, en 't eerste wat we vernamen, toen onze trein aan 't station dezer stad stopte, was de kloeke stem van een boer, een stem als een klok :

— Ah Pier... welk geluk van joen te zien ! Gaat 't alsân goed ?

En boeren en boerinnen overrompelden den trein, die nu op een bieënkorf geleek, en 't luide gegons en geronk was thans Vlaamsch.

Enkele weken geleden stapten we met een vriend te Duinkerke in den trein voor Kassel, en, Vlaamsch sprekend, zetten we ons in een afdeeling, waar zich reeds drie vrouwtjes bevonden.

Een moedertje, ouderwetsch, maar deftig gekleed, een type, zooals ge ook te Westkapelle of te Sluis ontmoet, keek ons aan en zei bijna verheugd :

— De heeren hên hulder Vlaamsch ook nog niet vergeten.

— Vlaamsch vergeten ! Wij spreken het altijd ! antwoordden we.

En we overdreven wel eenigszins, 't was wellicht uit wraak over den hoon onze taal hier in Frankrijk aangedaan, toen we voortgingen :

— Bij ons is 't al Vlaamsch ! In de scholen, op de rechtbank, in de winkels, 't is Vlaamsch !

— In de scholen ook ! klonk het uit drie monden tegelijk.

— Ze leeren wel Fransch ook, maar veel meer Vlaamsch. We cijferen in 't Vlaamsch, en we leeren in het Vlaamsch van de kaarte en van de geschiedenis en we zingen in 't Vlaamsch.

— En zijn de boeken Vlaamsch ? vroeg 't oudje verbaasd.

— De meeste toch !

— Ik heb thuis ook een Vlaamsch boek, een kerkboek, maar in andere boeken zou ik niet kunnen lezen. 'k En heb ik dat nooit geleerd. En vanwaar is het dat gulder komt : Van Antwerpen ? En spreekt de maire en de juge en de andere overheid daar Vlaamsch ! Hier niet, wijje, de menschen spreken Vlaamsch, en onze pastor preekt in 't Vlaamsch, maar van de overheid en in de schole is 't al Fransch.

— Onze koning spreekt dikwijls Vlaamsch...

't Moedertje was ontroerd. 't Scheen ons toe, dat ze, onbewust misschien, de minachting, den haat voor haar taal, hier in Frankrijk gevoelde en er zich nu over verblijdde, dat haar Vlaamsch elders meester was, dat een vorst zelfs het sprak ! En aandachtig, ja gretig, luisterde ze naar verdere bijzonderheden. Zal niet elke lezer kunnen begrijpen, dat wij eenigszins overdrijven moesten ? 't Deed

deze Vlaamsche Fransche zoo innig goed, dat alles te hooren. Konden wij haar nu spreken over pogingen bij ons in 't werk gesteld om de moedertaal uit te roeien, over den lasterlijken veldtocht tegen Flamingtonen?

Een andere vrouw vroeg of het te Antwerpen ook zulk slecht weer was.

En nu ontspon zich een gesprek over den landbouw.

Het eerste oudje vertelde, dat ze een gehuwden zoon in Pas de Calais had wonen, omdat de boerderijen hier schaarsch waren, en hoe ze hem onlangs bezocht had.

En weer herkenden we de overeenkomst dezer lieden met de bewoners van Zeeuwsch Vlaanderen: juist hetzelfde gesprek zou men in de tram Sluis-Oostburg kunnen hooren.

Het derde vrouwtje was het type der Westvlaamsche dibbe, zooals ge ze te Veurne, te Brugge, te Kortrijk, kortom in elke stad, in ieder dorp ziet. Een smal gezicht, waarop dweepzucht te lezen lag; een sobere, stemmige, zwarte kleedij, blijkbaar om afkeer van opschik te toonen. In de bovenkaak zaten twee scherpe hoektanden, die de stem een eigenaardig geluid gaven en de woorden als langs de kin lieten neervallen. Het vrouwtje scheen verbazend nieuwsgierig naar dat gehuwde paar in Pas de Calais en naar de doening der moeder, zooals al onze Vlaamsche dibbetjes nieuwsgierig zijn. Deze Vlaamsch Fransche kon gerust naar een onzer steden van Kerlingaland verhuizen, zonder dat ze er zich vreemd zou gevoelen.

Ja, de taal is een band, dat voelden we hier diep. Waarom waren wij, die elkander nimmer gezien hadden en wellicht nimmer zullen weerzien, gedurende dien rit al zulke goede kennissen? 't Werd ons bewust, dat we tot dezelfde familie, tot denzelfden stam behoorden. We bleken te zijn landgenooten, die elkander in een vreemd rijk ontmoetten, al waren de vrouwtjes ook in dit rijk geboren en opgevoed.

En toen wij het oudje uit den trein hielpen en zij ons

hartelijk dankte in haar eigenaardig Vlaamsch, konden we niet laten te zeggen :

— Zouden we je niet helpen, als we dezelfde tale spreken !

— 't Is toch waar ook, riep ze vriendelijk knikkend.

En we zijn overtuigd, dat ze thuis en later aan haar zoon in Pas de Calais verteld heeft, dat het Vlaamsch in België bloeit en groeit.

Neen, als ge de Fransch-Vlamingen voor de vraag stelt: « Zoudt ge niet liever bij België behooren? » moet ge geen geestdrift verwachten, maar op een andere wijze kunt ge hun ziel nog doen trillen.

Het Antwerpsch Zangersgilde heeft dit op haar omreis door Fransch-Vlaanderen meermalen ondervonden.

Te Belle o. a. zongen onze landgenooten oude Vlaamsche liedjes en na afloop der uitvoering, kwamen schier alle aanwezigen de zangers de hand drukken en den volgenden dag verscheen in de « Bailleuloise » een verslag, dat in 't Vlaamsch vertaald, aldus luidt :

Vlaamsch Koncert.

• De uitvoering van oude-Vlaamsche liederen, die wij in ons nummer van verleden Zondag (8^{en} September) aangekondigd hadden, spijtig genoeg zonder lokaal te kunnen aanduiden, is uiterst aantrekkelijk geweest en verdiende nog meer volk te lokken.

» De hr. Borms, doctor in de wijsbegeerte en letteren, leeraar aan het Atheneum te Antwerpen, had besloten met eenige leden der « Vlaamsche Zangersgilde » gedurende zijn verlof een paar kunstavonden te houden in Belgische grensgemeenten ; hij heeft gedacht dat de Fransch-Vlamingen ook genoeg zouden scheppen in die liedjes, die hunne voorouders gezongen hadden, en daarom is hij naar Belle, Steenvoorde, Hazebroek en Kassel gekomen.

• Van in 't begin van zijn voordracht heeft M. Borms

door zijn duidelijke verklaringen alle misverstand uit de baan geruimd. Namens de Belgische Vlamingen, die trouwezonen zijn van hun kleinland, heeft hij de vaderlands-liefde van de Fransch-Vlamingen begroet, benevens hun getrouwheid jegens de groote natie, waartoe zij behooren.

» Op zeer gelukkige wijze heeft hij den roem herdacht, dien Vlaanderen in de Middeleeuwen en tijdens de Renaissance oogstte, op het veld der kunsten en der letteren, en hij heeft er op gewezen, dat die roem gemeenschappelijk is aan de Vlamingen van beide landen en dat daáruit, alsmede door de taal, een krachtige stroom van onderlinge genegenheid moet ontstaan.

» Bij 't eindigen van zijn voordracht heeft de hr. Borms den wensch uitgedrukt, die misschien niet zoo gemakkelijk zal verwezenlijkt worden, dat de meest ontwikkelden onder ons, die de volkstaal kennen, daarvan zouden gebruik maken om het letterkundig Vlaamsch te leeren en zoo in voeling te kunnen komen met twee beschavingen: met de Latijnsche door het Fransch, met de Anglo-Germaansche door het Vlaamsch.

» De uitvoering van het toonkundig gedeelte is volmaakt geweest. De hr. Lepage heeft zeer wel den bevaligen eenvoud, die het kenmerk is der oud-Vlaamsche liederen, tot zijn recht doen komen, vooral in « De twee Koningskinderen » van de XVe eeuw en « Kwezelke, wilde gij dansen » van de XVIe. De hr. Lauwereys heeft heel zijn ziel gelegd in « Klokke Roeland », het prachtig gedicht van Albrecht Rodenbach en ook droeg hij met veel gevoel de schoone verzen voor, waarin Guido Gezelle, de nederige Kortrijksche priester, en een der beste Vlaamsche dichters, den wind doet spreken, die langs de Leieboorden, door het riet ruischt.

» Met één woord: een puike kunstavond, herinnerend aan de concerten van oude muziek, welke thans zoo in den smaak vallen, en die bij het volk van Bellede oude Vlaamsche ziel heeft doen trillen ».

En de schrijver van dit verslag, een der invloedrijkste

personen van Belle, zond aan het Zangersgilde dan nog met zijn artikel, een overschoonen brief, waarin hij verschooning vraagt, dat zijn stadje het geen waardiger ontvangst had voorbereid; zijn verslag, zoo voegde hij er bij, was voor hem als een schuld van erkentelijkheid, die hij 't Gilde te betalen had voor het onuitsprekelijk genot, dat dit hem verschaft had.

De ontvangst was maar koel geweest. De zangers moesten in der haast een zaal huren, want de Bellenaars hadden niet durven meehelpen uit vrees, dat die Belgen aan *pangermanisme* deden. Het Zangersgilde kon gelukkig nog terecht in een lokaal « Au Faucon », dat ze mochten gebruiken, voor den prijs van vier nieuwe gloeikousjes.

En om de eigenaardigheid, laten we den verslaggever van deze omreis nog vertellen, hoe alles verder in zijn werk ging, om het feest toch te doen slagen.

« Te gelijk timmerden wij naarstig een tooneel, plaatsten stoelen en banken, kregen het klavier, een echte rammelkast, de trap op, en brachten in één uurtje tijd alles in orde. Vriend Lauwereys zat intusschen met een stokje een plakbrief te schrijven: « Groot Vlaamsch Kunstfeest: Grande Soirée Artistique Flamande »; en als ik buiten liep naar 't politiebureel toe, zag ik de Fransche driekleur reeds aan den grooten gevel van den *Faucon* wapperen.

« Ik moest nu gaan vragen of, naar Fransch-Vlaamsche gewoonte, een « gardevil » ons concert nog zou kunnen uitbellen. Een enkel agent was op 't bureel en antwoordde me, dat het « uitklinken trente soen » (1) kostte, maar dat hij eerst te acht ure weg kon, als zijn kollega hem kwam aflossen. Dat was een tegenslag!

« Ik drong aan en beloofde hem twee frank.

« 't Is goed, zei hij, 'k zal den bureau dan maar sluiten ». En de man trok op, met zijn bel onder zijnen arm en genietend hoorde ik hem roepen: « Ce soir au Faucon... », en ik spoedde terug naar ons lokaal, waar ik met genoegen zag, dat de plakbrief reeds aan het vensterluik hing en ophef maakte.

't Werd acht ure. Man voor man kwamen de toehoorders af en te half negen zat de zaal netjes vol en konden we beginnen.

« Makker Lepage opende 't vuur en zong op zijn best : « Het Looze Visschertje », « De twee Koningskinderen en « 't Kwezelken. » We werden seffens gewaar hoe ons publiek, waarin menschen van alle standen voorkwamen, opging in die oude deuntjes, waarvan de tekst, dien zij in de boekjes vóór zich hadden, hun eerst vers voor vers werd vertaald en uitgelegd : een noodige voorzorg daar de Fransch-Vlamingen hun Vlaamsch spreken, maar het nooit leerden lezen.

« Men had moeten zien met wat gespannen aandacht ze volgden en hoe een licht glimlachen een herhaald hoofdknikken telkens aanduidde, dat zij de beteekenis begrepen. »

Was de ondervinding van 't Zangersgilde te Belle in den grond niet dezelfde als de onze, toen we op den trein van Duinkerke met die vrouwen in gesprek waren?

Maar 't gevoel spreekt hier.

Doch in 't dagelijksch leven gebiedt de strijd om 't bestaan en deze eischt Fransch... en we begrijpen zeer wel, dat de verslaggever der « Bailleuloise » over den wensch van Dr Borms zegt, dat deze niet gemakkelijk zal verwezenlijkt worden.

IV.

Vlaamsch en Fransche Duinkerke. — Uitgeweken Vlamingen.
— Een Zeemanshuis. — Werk onder de Vlamingen. — Bedevaart naar Duinkerke. — De Vuurtoren. — Het Museum.

We verzoeken den lezer ons thans te willen volgen naar Duinkerke, waar we vooral zullen kennis maken met onze uitgeweken Vlamingen van België; 't is wel geen aangenaam punt, maar we mogen er niet over zwijgen.

Winoksbergen zullen we verliezen, zeiden we hier-voren, Duinkerke hebben we reeds verloren, maar 't platteland kunnen we nog lang behouden.

Duinkerke is inderdaad een Fransche stad.

De statistiek vermeldt het wel onder de gemengde steden, met voorkeur voor 't Fransch, doch vergeten we niet, dat hier duizenden uitgeweken Vlamingen wonen. 't Kanton Duinkerke doortrekkend in de richting onzer grens, vinden we natuurlijk winst; bijv. Bray-Dunes geheel Vlaamsch (1795 inw.), Leffrinckhoeke idem met 463 inwoners, Rozendael, gemengd met voorkeur voor 't Vlaamsch (12,016) Malo, gemengd, met voorkeur voor 't Fransch (5,701), Zuidkote, geheel Vlaamsch (637). Reist men daarentegen Oostwaarts, dan verliezen we. Kapelle alleen wordt nog opgegeven als gemengd, met voorkeur voor 't Vlaamsch. Alle andere gemeenten zijn gemengd met voorkeur voor 't Fransch en Fort Marduyck geeft men op als uitsluitend Fransch.

Alles samengevat bevatten de beide kantons:

Duinkerke West en Oost. 16 gemeenten, waarvan

1 uitsluitend Fransch, 6 uitsluitend Vlaamsch, 9 gemengd (7 overwegend Fransch, 2 overwegend Vlaamsch).

Te Duinkerke zijn veel familienamen boven winkels en herbergen Vlaamsch, de groote kerk is een onzer tempels, de beiaard in het belfort zingt van 't Vlaamsch verleden, de naam der stede herinnert haar Vlaamschen oorsprong, kerk door St. Elooï in de duinen voor de Vlaamsche visschers gebouwd, maar toch is Duinkerke Fransch geworden.

Of ge er geen Vlaamsch meer hoort? Veel Vlaamsch, maar weinig uit den mond der geboren Duinkerken. Deze spreken Fransch, uitgezonderd visschers en lieden uit den volksstand en dan is 't nog gewoonlijk een mengelmoes van Vlaamsch en Fransch. Een moeder vertelt bijv. wel, « Mon enfant va au 't schieteschooltje (bewaarschool) ». Men zegt van iets « dat het vingt of cent sous kost ». Op de markt roept een koopvrouw : « Venez voir madam, dans ce korf-ci il y a des sukerboontjes et dans ce korf-là des snieboontjes ». Een werkman, dien we in 't Vlaamsch den weg vroegen, antwoordde : « Allez al gunder et alors over de brugge ». « Je n'ai pas trop court de ça », hoort men soms voor : « Ik heb daarvan niet te weinig (te kort) ». Of men begint een zin in 't Fransch en eindigt in 't Vlaamsch of omgekeerd, iets waarin ook veel West-Vlamingen zeer bedreven zijn. Men noemt zulks tweetaligheid... geen-taligheid, ware beter uitgedrukt. Wat men ook wel doet, is iets in 't Fransch zeggen en 't voornaamste in 't Vlaamsch herhalen. Zoo vertelde me iemand, dat een zeker werkman dertig pinten gedronken had, op deze wijze : « C'est incroyable, il a bu trente chopes... dertig pinten meneer en groote. C'est incroyable... je zoudt 't niet gelooven ».

De eerw. heer Descamps uit Fransch-Vlaanderen sprak ons op het Taal en Geschiedkundig congres te Antwerpen (september 1910) over « le parler Dunkerquois » en somde Vlaamsche zegswijzen op, die letterlijk in

't Fransch vertaald zijn, als « on a tous ri, je suis couru, elle a tombé, prier beau, avoir de l'argent de bon (geld te goed hebben, zooals men in West-Vlaanderen zegt voor verschuldigd zijn), une couque, enz. »

Veel Vlaamsch hoort men echter te Duinkerke, omdat duizenden Vlamingen hier en inden omtrek hun brood verdienen. Onze uitwijkelingen ! Een teer punt voor hem, die zijn volk bemint, zich Vlaming gevoelt en ijveren wil voor de verheffing van zijn ras. Uitwijken is niet altijd vernederend ; integendeel het kan een uiting zijn van volkskracht. Hoe groot waren onze broederen in 't Noorden, hoe machtig werd Holland, toen de kloekste zonen moeders pappot verlieten en de vlag van hun land gingen planten in overzeesche gewesten, en voor Hollands handel nieuwe banen openden, nieuwe markten zochten, volksplantingen stichtten. 't Was Hollands gouden eeuw... En wat zou Engeland wezen, moesten de Britten op hun eiland gebleven zijn !

Wij zitten hier nauw, elleboog aan elleboog ; en wie lust heeft en kracht om zijn fortuin te zoeken in den vreemde, hij ga en make plaats. Zóó uit te wijken, vernedert niet, integendeel ! We kennen Vlamingen die uitweken naar Amerika en Canada, voorzien van een spaarpot, genoeg vertrouwd met de Engelsche taal, om een gewoon gesprek te voeren en blakend van ijver, om duchtig de armen te weren. En na enkele jaren kwamen ze eens naar Vlaanderen terug, als plezierreizigers, in lichtgrijs of geruit pak gestoken, met wijde broek, 't hoofd gedekt door een breedgeranden hoed, de voeten gedoken in lage, blinkende schoenen met lange strikken... op en top Amerikaan in uitzicht, maar toch Vlaamsch van harte. Ze kwamen ouders, broeders en zusters bezoeken en meteen trachten, deze over te halen om mee te trekken naar 't land, ginds over den Oceaen ! We hebben een jongeling gekend, die op zoo'n plezierreisje voor vader

en moeder een huisje kocht en een niet ledig spaarboekje achterliet ; — en vroeger was die gast wever aan 12 fr. in de week.

Zoo uitwijken is niet vernederend, waarachtig niet !
Laten onze Vlamingen maar toezichter of hovenier of boer worden in de nieuwe wereld.

Maar zóó wijken helaas de meeste Vlamingen niet uit. De ellende verjaagt er velen van de geboortestreek en, onbekwaam tot iets hoogers, gaan ze ergens hun spierkracht verkoopen. Als slaven wroeten ze, hun ontspanning is drinken. We troffen er onlangs zulk een op den trein Antwerpen-Gent, een flinken kerel, kloek gebouwd, breed geschouderd... een open, vriendelijk gelaat met goedige oogen, een verzorgden knevel, een gladgeschoren kin. Een echten West-Vlaming !

« We kwamen geijven te Liverpool toe met de Cunard-lijn, » vertelde hij. « Ik en wete niet waar m'n kameraden zijn. Al thuis peinze ik. Ik ben ginder blijven drinken. Bah, ik heb gewrocht, dat men verdommenisse nog zeer doet... en als ik van de eene streke naar de andere ging, 'k krope in een marchandise-wagon of tusschen de buffers, om niet te moeten betalen. En 'k zijn nu ne keer naar Belgium gekomen om te drinken. Als men geld op is, ga 'k weere naar ginder, zoo 'k en kan nog niet juiste zeggen wanneer, maar 't gaat allichte zijn ».

Zoo iets is teekenend. Zulk uitwijken is diep vernederend. Maar de meeste lieden, die werkelijk uit ellende naar den vreemde gaan, begeven zich niet naar Amerika. Frankrijk vraagt veel armen, en duizenden landgenooten trekken de zuidergrens over. Velen zwerven ginds rond, van 't eene gewest naar 't andere, van stad tot stad, anderen gaan voor enkele maanden en keeren dan bij vrouw en kinderen terug. Veel boertjes, kortwoonders, kunnen hier op hun hoeffe wel hun kost verdienen, maar niet hun pacht. Die ontbrekende som gaan ze op de velden der Fransche landbouwers oogsten, op graan-

velden als een zee, onder gloeienden zonnebrand. Maar deze « Franschmans » gaan ver over de grenzen van Fransch Vlaanderen.

In Fransch Vlaanderen ontmoetten we veel paria's uit onze samenleving, menschen die gelokt door hoogere loonen, hun dorp verlieten en hier 't zwaarste en 't vuilste werk komen verrichten, slaven van 's morgens tot 's avonds, soms 's Zondags voormiddag ook nog, slapen in barakken of verdachte logementjes, en van 't zoo zuur verdiende loon weinig overhouden, omdat ze verslaafd zijn aan den... vervloekten drank. En wee de vrouw, de kinderzens, zoo die mannen getrouwd zijn !

We zaten gezellig op een bovenkamer nabij de haven van Duinkerke. De ramen stonden wijd open en in den stillen, plechtigen avond hoorden we 't ruischen der groote zee. Nu en dan klonk dof de fluit van een stoomboot. Overigens was alles rustig rondom ons.

Eenige gasten traden binnen en vulden de kamer met hun vroolijk gekout. 't Was zoet Westvlaamsch, dat we beluisterden. En die mannen en vrouwen waren welgemeed — zooals de Vlamingen altijd zijn — ofschoon ze veel leed en weinig vreugde in hun leven ondervonden hadden. Reeds lang woonden de meesten te Duinkerke, hier gekomen over vele jaren met vader en moeder, die nu rusten op het veemde kerkhof. Rusten is wel het juiste woord, want op de wereld hadden ze nimmer rust gekend.

Nog zien we een bejaard vrouwtje in zwart pakje, met een zwart mutsje op de grijze lokken. Een zacht gelaat, ja, zacht, ondanks de rimpels, die kommer en ellende in heur voorhoofd hadden gegroefd. Ze zat in een zetel, ze was als overste van het groepje. Zeker omdat ze 't meest geleden en 't minst geklaagd, en 't hardst gestreden had. Iemand fluisterde ons toe eens naar haar levensgeschiedenis te vragen.

« Och meneere — zoo begon ze en haar stem klonk eerst zoet als muziek, maar scheen ons later een bange

klacht, opstijgend uit 't Vlaamsche volk — och, meneere, m'n historie gelijkt op die van veel anderen. We woonden, mijn man en ik te X. in Vlaanderen, we moesten hard werken, maar we wonnen ons stukske brood en we hadden tevreden moeten zijn. 'k En ga de schuld niet op mijn man steken, ik ook hoorde van de groote daggelden in Vrankrijk en we peinsden aan onze weinige stuivers, aan onze korste, onze patatjes met magere sause... en we hadden een kindje Celina... en we zeiden : gaat dat nu ook van zijn achtste jaar naar 't land moeten gaan? Zoo we vertrokken naar Duinkerke. Ja, m'n man won meer geld en we hadden iedereen willen zeggen naar hier te komen. Maar de kamaraden waren zoo geheel anders als op onze parochie, en eerst hoorde mijn vent niet achter hun redens, maar toen... nu, meneere, en vraag niet hoe 't gekomen is, 'k zou 't niet kunnen zeggen, maar mijn man werd een eendelijke dronkaard. Hij dronk niet alleene den Zaterdag en den Zondag, maar allichte ook den Maandag en toen alle dagen. En hij moest van 't een na 't andere, ze joegen hem weg van hier en daar en, meneere, op 't leste zaten we te Cette, geheel aan den anderen kant van Frankrijk. 't Ging er nog veel slechter. 'k En kost het er niet meer aarden.

« 'k Kreeg meer slagen of eten... men kind ook, en toen men vent nog wegliep naar een andere steê, zei ik : « 'k Ga weere naar Duinkerke. » 'k En had geen geld, 'k ging er vragen bij den consul en hij gaf mij een stuk van vijf frank, om naar de steê, waar men man werkte, te vertrekken.

« Ik en wilde niet naar hem toe, 'k wilde naar Duunkerke en 'k ging nu te voete. Met men kind van zeven jaar aan d'hand trok ik voort door al vreemde streken, waar ik de menschen niet kon verstaan. Men vijf frank mocht ik niet verdoen... had ik geen geld meer... ze zoûn me in een gesticht van vagebonden gestoken hên. 's Avonds vroeg ik slapig in de bureau de police van een steê, ze moeten

dat geven en eten ook... Zie, meneere, 't is hard, als ge van treffelijke familie zijt, en alzoo gelijk een vagebond moet leven. En mijn kind toen... o, 't engeltje, 't ging zoo verduldig aan mijn hand op heur versleten schoentjes en 't was 's avonds zoo moê en 't kroop zoo dichte in mijn arms... Ik had nu een keer moeten ziek worden of dood gaan... o, mijn kindje, ik heb dikwijls ruzie moeten doen om niet te schreeuwen, dat het 't zag. Een vadere kan algelijk laf zijn, meneere! We gingen acht en twintig dagen... We kwamen te Winoksbergen en ze staken de lanteerns al aan, en men meisje zei: « Moedere laat ons gaan slapen, 't is avond. » — « Neen » zei ik, « we zijn nu bij Duunkerke, 'k wille nog tot daar gaan, maar 'k ga je dragen, men keppe. » En 'k was moe, maar 'k nam 't kind op men rugge en 'k ging die twee uren nog, en als ik te Duunkerke toekwam, 'k wekte het en 'k zei: « Trek jen oogjes ne keer open en zie waar we zijn! » — « Te Duunkerke, moeder? » vroeg het. — « Ja, te Duunkerke. » — « O, ik ben blij, we moeten morgen toen niet meer gaan, 'k ga lange mogen slapen, » riep het. 'k Ging naar men zuster en 'k was welgekomen. Men vent schreef me echter latere, en hij beloofde van niet meer te drinken en 'k ging weere. Hij had geld gezonden en 'k pakte den trein nu. Maar hij kost niet laten van te drinken. 'k Heb algelijk men beste gedaan, om hem te helpen, 'k heb vele verdragen. Op 'nen ochtend vonden ze hem vermoord. 't Was toen algedaan. »

Lezer, die afgematte moeder met haar slapend kind op den rug, langs den donkeren weg, dat is een beeld der ellende van talrijke Vlaamsche vrouwen...

De drank is de schuldige ja, maar er zijn zooveel eerste oorzaken, welke kloeke mannen in de armen van dien duivel voeren, en zoek die in de maatschappelijke toestanden van ons ras.

Den volgenden morgen deden we een wandeling in de stad; vooral aan den havenkant genoten we.

In de « Rue Gaspard Malo » bezochten we het Hollandsch Zeemanshuis.

De Waalsch-protestantsche kerk van Amsterdam, dankbaar voor de gastvrijheid, welke Holland aan de vervolgde Hugenoten bood, aan de vooroulers van hen, die nu geen vreemdelingen meer zijn in het lage land bij de zee, maar alleen nog door hun naam den Franschen oorsprong verraden, begeerde ook iets voor de Hollanders te doen en besloot, in een Fransche haven een toevluchtsoord ten behoeve der Nederlandsche zeelieden te stichten. Duinkerke werd gekozen, maar 't Zeemanshuis bewijst tegenwoordig meer diensten aan de uitgeweken Vlamingen dan aan de Hollandsche pikbroeken. De bestuurder der inrichting is dan ook een Vlaming, die niet alleen onze verdoolde landgenooten met toewijding ontvangt en helpt, maar ook iederen belangstellenden vreemdeling bereidwillig te woord staat.

Een zaal van het Zeemanshuis dient voor de godsdienstige bijeenkomsten der Vlaamsche protestantsche gemeente van Duinkerke, en daar wordt in onze taal gebeden, gezongen en gepredikt. Vlaamsche boeken en bladen liggen er te koop.

— « Mijn vader zond mij hier als jongen naar toe, om er mijn Vlaamsch te onderhouden, en ik kom nu al veertig jaar, » zei ons een landgenoot, die te Oostende geboren was en nog « zuuwer Oostendsch » sprak.

Ja, 't Zeemanshuis werkt krachtig mede om onze taal ginds in stand te houden, maar het doet meer: het heft gevallen op, het ontfermt zich over dronkaards, het geeft raad en hulp, en menigeen, die onder slecht gezelschap verdwaald was, en geest en lichaam verloor door den drank, werd door de bemoeiingen van nederige, maar ijverige werkers weer een treffelijk burger, een goede echtgenoot en huisvader.

Zoo'n man mag drie-, vijf-, tienmaal in 't oude kwaad vervallen, drie-, vijf-, tienmaal zoekt men hem weer op.

In het Zeemanshuis ontmoetten we ook een Bijbelkoopman, uitgezonden door een machtige Engelsche maatschappij, die den Bijbel of gedeelten hiervan,

vertaald in 458 talen of dialekten, over de gansche wereld, tot op de meest afgelegen eilanden zelfs, verspreidt.

Deze verkooper in Fransch Vlaanderen verspreidt Fransche, maar ook Vlaamsche Bijbels, en hij vertelde ons menig treffend staaltje over de taaiheid onzer taal. Met anderen belegt hij vergaderingen, ook over de grenzen van Fransch-Vlaanderen, voor onze uitgeweken landgenooten en dan werkt hij zelfs met lichtbeelden.

« De menschen hooren nog niet altijd geerne, dat de drank hen ongelukkig maakt en verbeest » zeide hij ons. « Vlaamsche steenbakkers hebben mij eens in 't water willen smijten, maar ik werd niet kwaad, ik sprak vriendelijk tot hen, en nu ... wel, ze zouden me inhalen, als ze me zien komen. »

*
* * *

Ook van katholieke zijde wordt er in Frankrijk onder onze landgenooten gewerkt. Een priester, de E. H. Denys, van Roeselare, houdt in verschillende gemeenten vergaderingen en hij is ook de opsteller of medewerker van een blad, dat onder de uitwijkelingen verspreid wordt. We hebben een nummer van die krant — « De Stem uit 't Vaderland » — voor ons liggen. Daarin komen o. m. mededeelingen voor van vergaderingen, briefwisselingen van « maatjes », zooals men de werklieden noemt, allerlei berichten en vooral nieuws uit het vaderland, nieuws waarin de lezers belang stellen. Bijv. :

« Thourout. — Hersteld. Henri R, van Roeselare, laatst alhier door een automobiël overreden, is genoeg hersteld om naar huis te worden overgevoerd. »

— « De oogst is in vollen gang, daar zal veel graan zijn en taai strooi. »

— « De muil- en pootplaag onder de koeibeesten duurt voort; tot hiertoe zijn noch koeien, noch geiten dood van die plage. »

— « Kunstekot. Op de markt staat een goochelkot of barak van schamateur. Zondag waren er zooveel kijkers,

dat de banken onder het gewicht instortten. Er zijn geen persoonlijke ongelukken. »

Verder een bericht over dieven, « die in het droge zitten » en over een werkman, die door den steek van een venijnige « vliege » in doodsgevaar had verkeerd, waarbij de goede raad wordt gevoegd: « gekreverde katten, konijnen, doode mollen of ratten te delven of te verbranden, daar ze anders tot aas dienen aan de vliegen, welke dan menschen of dieren gaan bijten en vergiftigen. »

De burgerlijke stand wordt natuurlijk niet vergeten. De maatjes moeten weten, wie getrouwd of gestorven is, waar een zoon of dochter ter wereld kwam, of zelfs wie er al « van den preekstoel gevallen » is.

Men verwittigt in dit nummer de Vlamingen thuis te blijven, daar de oogst zoo schoon recht staat en met machienen gemaaid wordt.

En we stellen ze ons voor, de werklieden, 's avonds, in een kring gezeten, de pijp in den mond, met aandacht luisterend naar hem, wiens stem nu ook de stem is uit 't vaderland. En de arme zwoegers zien hun dorpje daar in Vlaanderen, de plaats met de kerke, de groote en kleine herbergen, de winkels en huizen, de pastorij en de school en daarrond de velden met de hoeven, de wegelingskens langs 't koren, de weiden door geboomte omzoomd, de beek tusschen 't lisch ... en ze verlangen naar den stond, ginds terug te mogen keeren, want, wij herhalen het, niet uit zucht naar « trekken », maar uit ellende gingen ze naar den vreemde.

En daarom, hoe ijverig men onder die misdeelden ook arbeidt, het blijft maar lapwerk. In Vlaanderen schreeuwen de toestanden om verbetering, in Vlaanderen zelf moet de hand aan den ploeg geslagen worden.

Ons volk is veel te goed om in den vreemde werk te verrichten, dat anderen, uit 't land zelf, laten liggen. Duizenden Vlaamsche kinderen kennen nauwelijks hun vader, die schier altijd afwezig is. Huiselijke opvoeding kan niet bestaan. En veel geld, dat dan nog met slaven

en wroeten verdiend wordt, blijft in de handen van logementhouders en herbergiers. Vlamingen zwoegen, vreemden gebieden! En nog altijd is het waar, dat de Vlaming in Europa het hardst werkt en het slechtst betaald wordt.

Er komt verbetering, de Vlaming wordt zijn kracht bewust.

« Een werkgever — vertelde me iemand in Fransch-Vlaanderen — wilde het loon van Vlamingen verminderen, maar deze lieten den arbeid staan. Franschen vervingen hen. Doch die heeren moesten dikwijls rusten, dronken een glas, rookten een sigaret, en de werkgever riep al gauw de Belgen terug, want werken als deze kan niemand. »

Welnu, als een Vlaming dan waarlijk zoo'n flinke arbeider is, dan moest er ten onzent welstand heerschen! Onderwijs vooral is er noodig, vakonderwijs, zoodat de Vlaming ook in zijn machtig werken worde opgevoed.

*
* *

We vertoefden te Duinkerke veel aan den havenkant, zeiden we. Dat deze stede eens Vlaamsch was, herinnert ons ook een toren, die nu als semaphore en lichtbaken dient, en door de Franschen de « Leughenère » genoemd wordt. Leughenère ... neen, 't is de leugenaar, want de oude, beruchte kapers gaven van hier valsche seinen om de vreemde schepen op hun zand te lokken en de lading te rooven. Vooral de Hollanders zijn dikwijls met de kapers van Duinkerke slaags geweest. De voornaamste kaper was Jan Bart, die, evenals zijn vrouw, in de hoofdkerk begraven ligt, en wiens standbeeld op een openbare plaats prijkt. De Hollandsche jeugd weet veel van de kapers te vertellen, want hun geschiedenis der 17^e en 18^e eeuw staat met deze piraten voortdurend in verband.

Het was immers ook om het rooversnest aan te tasten, dat Maurits van Nassau in 1600 door Vlaanderen trok; op welken tocht hij het Spaansche leger bij Niepoort

6. Duinkerke. — De « Leughenaer ».

ontmoette. Gelukkig voor Holland bleef de zege aan Oranjes zoon, anders ware de vrucht van 30 jaren strijden in Niepoorts duin verloren gegaan.

Nog meer nabij de zee staat de kapel van O.-L.-Vrouwe-der-Duinen, en ook hierin blijft deze streek haar oorsprong getrouw, blijft ze Vlaamsch. We kennen immers O.-L.-Vrouwe van Aardenburg, Lisseweghe, Damme, Meetkerke, Breedene, Lombardij en Niepoort¹⁾, de Maagd Maria der Vlaamsche visschers, en overal is het nage-noeg dezelfde legende van een beeld, dat in het duin gevonden of in zee opgevischt werd. Als de visschers naar IJsland vertrekken, komen ze met vrouw of verloofde in deze kapel tot Maria bidden, en als ze terugkeeren haar danken. Aan ex-voto's geen gebrek, en die spreken ons weer van den armen visschersman, die zoo menigmaal in gevaar verkeert en behoefte gevoelt aan hoogere hulp.

Maar niet slechts visschers, ook buitenlieden komen naar de kapel. We zagen die Vlaamsche bedevaart in September 1912. De kapel was te klein voor al de geloovigen, waarvan velen zich voor 't gebouw verdrongen.

Door de openslaande poort bemerkten we het beeld, in een zee van licht.

Een Vlaamsche bedevaart, zeiden we ... en ja, die hier komen, bidden meestal in 't Vlaamsch en in dezelfde taal vragen ze aan de witgemutste vrouwtjes — men denkt aan vrouwtjes te Brugge, op markthoeken of rond 't beeld van Stevin — om koeken, eieren of andere hart-versterkingen.

— « Komen ze hier van verre? » vroegen we aan een boer, die op en top in uitzicht een Vlaming was.

En we vergisten ons niet: in onze taal antwoordde hij:

— « Bah, jaa'z, meneere! Iedere parochie heeft zijn dag. »

— « En preekt men in de kapelle? »

— « Ja. »

— « In 't Fransch? »

---

1) Zie hierover « Kerlingaland ».

— « Ja. Veel menschen verstaan dat niet, maar de pasters van Duinkerke preeken alsân in 't Fransch. »

Vele leden uit Noord-Frankrijk komen ter bedevaart naar Brugge (H. Bloeddag), te Dadizeele (tusschen Roeselare en Meenen) en te Zandvoorde (bij Komen). En dan luisteren ze aandachtig naar Vlaamsche sermoenen en schijnen zich ten onzent in 't geheel niet vreemd te gevoelen.

* * *

We beklommen ook den hoogen vuurtoren. De moeite van 't klimmen wordt door het uitzicht rijkelijk beloond. Bij helder weer vliegt de blik over een groot deel der Belgische en Fransche kust, en de wachter duidt u een menigte torens aan. En dan de aanblik der grootsche zee !

De wachter sprak Fransch.

— « Ken je ook Vlaamsch ? » vroegen we aarzelend, overtuigd een ontkennend antwoord te krijgen.

— « Zekere, meneere ..., » en we spraken samen onze moedertaal.

Deze ambtenaar, uit een kustdorp van Fransch-Vlaanderen afkomstig, had in 1870-71 tegen de Duitschers gestreden, dan lang op zee gevaren, was reeds jaren op den toren van Duinkerke, maar sprak nog zoo vlot de taal zijner moeder, als zijn collega van een Belgische vuurbaak.

Hij vertelde ons allerlei bijzonderheden over zijn beroep, en, waarlijk, zijn taal was kloeker, zijn uitdrukkingen waren kernachtiger nu.

Toen wij opmerkten, dat het hier zeker wel hevig bulderen kon, poogde hij niet de werking van den storm op den toren te beschrijven, maar antwoordde eenvoudig: « Als 't stormt, en je zou een papier tegen den muur houden en jen name er op willen schrijven, je zou niet kunnen ! »

Toen behoeften we niet verder te vragen, of de toren ook hevig schudde bij ruw weer. In 't Fransch zou de man dat wellicht niet zoo kernachtig gezegd hebben !

7. Duinkerke. — Het Belfort.

En zoo spraken we dus ook Vlaamsch op dezen Franschen vuurtoren, en het scheen of de Vlaamsche Franschman, of beter Fransche Vlaming, spraakzamer, hartelijker was, nu we één van moedertaal bleken te zijn. 't Zal wel niet dikwijls gebeuren, dat hij bezoekers in zijn oude spraak te woord staat.

's Avonds moesten we echter ook bij de vuurbaak zijn.

O, dat licht, als 's avonds of 's nachts de duisternis over de zee heerscht, dat heerlijk licht van Duinkerke ! Zoo'n schouwspel vindt ge aan onze kust niet... O, die machtige stralenbundels, die geruischloos over het water glijden, als balken van zilver opkomen en verdwijnen, in alle stilte wakend over de zeelieden, die vertrouwend blikken naar die vermanende baken. Ja, dan is 't havenhoofd van Duinkerke bijzonder geschikt om er mijmerend neer te zitten, dan zijt ge wel alleen en toch niet verlaten, want die altijd weerkerende stralen herinneren u de naastenliefde, de broederschap, die ondanks alle vee-ten, alle verwikkelingen, ondanks haat en nijd toch blijft bestaan en kracht uitoefent, dan — en vooral na een tocht door Fransch Vlaanderen, na kennis gemaakt te hebben met een misdeeld volk, een slachtoffer der geschiedenis — wenscht ge, dat alle volkeren zich vrij zouden kunnen ontwikkelen, broederlijk en onbelemmerd.

Maar men kan niet blijven mijmeren. Er moet worden gewerkt. Doch met meer vertrouwen gaat men heen. De zee bemoedigt.

* * *

De stad Duinkerke maakt geen aangename indruk en heeft haar Vlaamsch karakter verloren. Alleen bij 't Belfort en de St Elooiskerk voelt men zich wat meer thuis. Talrijk daarentegen zijn de lange, eentonige straten met kazerneachtige huizen, sombere magazijnen, blinde muren.

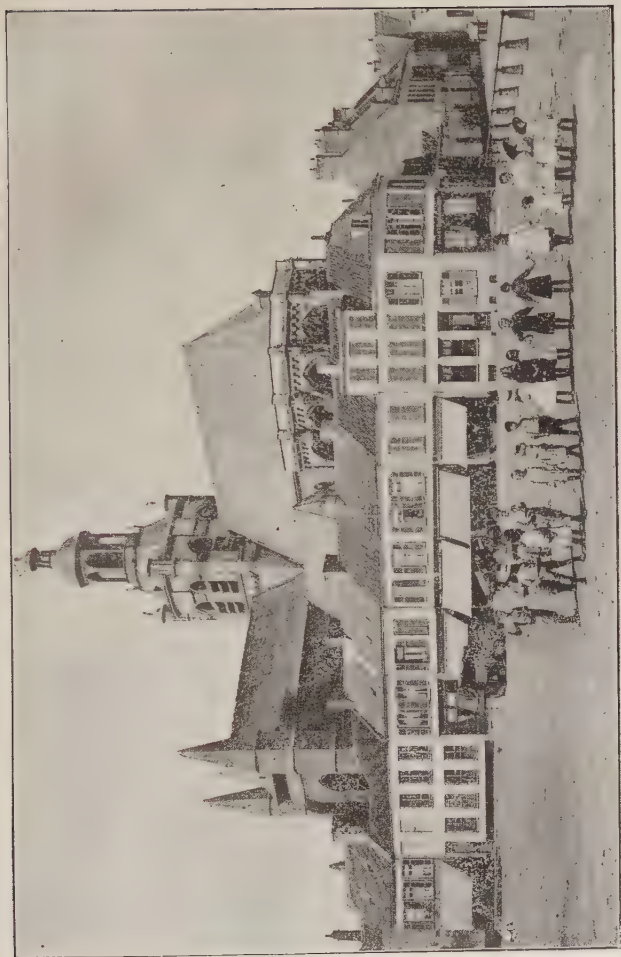
Maar de Vlaming mag niet nalaten het museum te bezoeken ; hij zal er Rubens, Brèughel, Pourbus, Ostade, Snyders, Van Oost en andere bekenden aantreffen en herinnerd worden aan de rooverijen der Fransche Republikeinen. Wie zal ons zeggen, welke vaderlandsche kerken eens door tal dier doeken versierd werden ?

V.

Plaatsnamen. — Spijker. — Broekburg. — Legende. — Naar Grevelingen. — Nog onze Vlamingen in Frankrijk. — Grevelingen. — Kales of Calais.

't Regende, maar toen we door het raam naar buiten staarden, was er een breuk in de eenvormige, grauwe lucht te bespeuren. De wind kwam op, hij schoot uit de zee, sloeg 't water hoog over 't hoofd en de kade, gierde om den slanken vuurtoren, dien hij niet deren kon, liet de sloepjes der visschers dansen, hilde om de masten door 't want, en joeg vervaarlijk door de straten van Duinkerke.

We namen den trein naar Broekburg; « Bourbourg, » noemde de treinwachter het. Broekburg is voor ons wel-sprekend: burg in de broeken, de moerassen nu droog gelegd en in akkergrond veranderd. De Fransche namen zijn misvormingen. Zet Duinkerke naast Dunkerque, Winksbbergen naast Bergues, Grevelingen (in zijn oudsten vorm Graveningen) naast Gravelines. Maar de Franschen hebben nu meer recht die namen te veranderen, dan onze vertalers! Brugge, niet Bruges, herinnert aan een brug of houten aanlegplaats; Antwerpen, niet Anvers, aan den antwerp of dam tegen de Schelde; Blankenberge, niet Blankenbergues, aan de blanke bergen der duinen; Niepoort, niet Nieuport, aan de nieuwe stad, die de Lombardijnaars van Santpoort vormden. In de duinen spreekt men van De Panne en niet van La Panne.. Hoorden we dit jaar al niet Zeebruges roepen? En nog zegt men gaarne Lissevègue, waar het dorp toch Lissewege heet, in verband met een legende. Voor ons, Vlamingen, is ook de kaart van Fransch Vlaanderen zoo

8. Broekburg. — De Paardenmarkt. De Toren.

welsprekend. We lezen voor Bourbourg Broekburg en ten Z. dezer stad Kapellebroek, St Pietersbroek en ten O. Broekkerke, al staat er ook Capelle-brouck, St Pierre-brouck en Brouckkerque. En al die namen op kerque (Coudekerque, Houtkerque, enz.) en op becque (Bam-becque, Steenbecque) zijn duidelijk genoeg. En 't volk spreekt evenmin van becque of kerque...

*
* *

We reden dus naar Broekburg en één oogopslag was genoeg, om ons te vergewissen, dat we nog steeds in Kerlingaland waren, de streek der polders, het reusachtig dambord, « le pays des wateringues », zooals men hier veel zegt.

We zagen Mardijke (Mardick) met zijn eigenaardige visschersbevolking... eigenaardig door zeden en kleedij. Links Spicker of Spijker, waar men op de torenklok dit Vlaamsch opschrift lezen kan :

« Gegoten is deze klok goet van toone. Hij doone
Ter eeren tsinte Lenaert patrone schoone
Van Spycker, tot een memorie bequaeme.

Lenaert

Is dese clocke exellente naeme

In 't jaer

Acht ende negentich, duyst en vyf hondert ;
Men sal se luyden alst bliksemt oft dondert.

Dan o. a. Craywyck — welk een schilderachtige naam nog — en eindelijk Broekburg.

*
* *

Een dreef leidt van 't station naar het stadje, dat geheel door water omringd is. De dikke kerktoeren boven de roode daken schijnt den reiziger te wenken.

Daar naderden twee mannen... Vlamingen naar hun uitzicht. We vroegen iets in onze taal, maar kregen tot antwoord : « Comprends pas ». Eenige vrouwtjes stonden te praten en we speelden weer voor luistervink : « Fransch ! »

In een winkel, waar we kaarten kochten, verstond de vrouw geen woord van onze taal. « On ne parle pas flamand ici, » beweerde ze. We zagen een ouden man en in spanning vroegen we : « Waar is de weg naar Grevelingen ? » Gelukkig, hij verstond ons ! « Naar Grevelingen, maar je zijt gemist ! Je had aan de statie moeten afslaan... je moet weerekeeren ! » We zeiden, eerst nog in de stad te willen zijn, en hij hernam : « Ah, als 't alzo is... Wel, je keert toen weere tot aan de brugge en je gaat dien weg daar... en je kan niet missen, rechte voort naar Grevelingen. 't Is een ure en half. »

We gingen over het water en kwamen spoedig op de ruime markt, die 't Vlaamsch karakter trouw bewaard heeft. Een echt gezellige, ouderwetsche Vlaamsche afspanning, met trappen op... alleen den drinkbak voor de deur misten we.

Anders, ge kondt die herberg verplaatsen bijvoorbeeld aan den steenweg van Ieperen naar Brugge... 't Fransche opschrift deert niet. Dat vindt ge immers in 't hartje van Vlaanderen ook, zooals « La Terre Promise », daar waar de baan Ieperen-Brugge met die van Roeselare aansluit, al zegt het volk « 't Land van Beloften », zoo een herberg uit Bakelandt's tijd, waar de voerlieden stil hielden en elkander waarschuwden voor de roovers en soms door een vermomden bandiet afgeluisterd werden.

We stapten er binnen en spraken Vlaamsch, konden niet anders. Helaas... « comprends pas ». Spraakzaam was de waardinne anders genoeg en ze vertelde, dat Broekburg geheel Fransch is. Eenige oude menschen misschien en dienstmeiden, van buiten gekomen, spreken Vlaamsch, maar dat zijn uitzonderingen. Zoo is het in Bourbourg-ville ; Bourbourg-campagne is meer Vlaamsch.

We hebben in de stad dan ook geen Vlaamsch meer gehoord. Ja, Broekburg is Bourbourg geworden... maar ook een sluimerend steedje tevens, waar alle leven geweken schijnt, waar straten en pleinen verlaten liggen.

Slaan we nu even het boek der statistiek op, dan

vinden we Bourbourg onder de gemengde gemeenten opgegeven, echter overwegend Fransch, hoewel we in 't zelfde werk lezen, dat deze taal bijna volkomen het Vlaamsch vervangen heeft. Nu, zoolang een half dozijn inwoners nog Vlaamsch spreken, behoort Bourbourg nog tot « les villes mixtes ». In 't kanton Bourbourg geeft men van de 13 gemeenten er 5 als uitsluitend Vlaamsch en 8 als gemengd op, waarvan 6 overwegend Fransch. We kunnen aannemen dat in die 13 gemeenten een 6,000 inwoners Vlaamsch en 14,000 Fransch spreken. Hier is verlies aan te teekenen. . en dat verlies hebben we gevoeld, zooals we straks verhalen zullen.

* * *

Vlaamsch is Broekburgs uitzicht... Vlaamsch de toren, en Vlaamsch de beiaard, dien men door de klokkegaten ziet hangen. En we zijn hier weer op eenigen afstand van Duinkerke... de reeks der Maria-legenden moet voortgezet worden, de reeks der bedevaartplaatsen ook, en natuurlijk bezit Broekburg zijn wonderbeeld van O. L. Vrouw.

« Notre Dame couchée », noemde een kerkdienaar het, toen hij 't ons aanwees.

Reeds in 1383 werd dit beeld beroemd. De Engelschen hadden de stad veroverd, maar Karel VI nam haar terug, en, daar dit met Maria's hulpe geschied was, mogen we den soldaat, die een steen uit de kroon der Madonna wilde rooven, wel een ondankbare noemen. En 't bekwam den man slecht... want 't beeld keerde zich plotseling om en de roover viel van schrik dood neer, wat voor een krijgsman dier ruwe tijden haast onbegrijpelijk is.

Een ander soldaat scheen niet zoo schrikachtig te zijn, ten minste eenige dagen later kon hij zijn begeerte naar den kostbaren steen niet langer bedwingen, drong in de kerk, en stak de hand naar de kroon uit. Ditmaal bleef 't beeld wel staan... maar eensklaps begonnen al de klokken te luiden en de sabelsleper rende als een dolleman heen.

Nog was er geen leergeld genoeg betaald. Een derde krijgsman, die eens O. L. Vrouw van Broekburg beschouwde, zag 't vergulde hout voor goud aan en was ook al begeerig naar buit. De jongeling bemerkte zijn vergissing en werd door de teleurstelling zoo woedend, dat hij op 't onschuldig beeld zijn drift koelen wilde en het zijn zwaard in 't been stak. Maar 't bleek dan toch, dat de Maria niet van gewoon hout vervaardigd was, want bloed spatte uit de wonde en de heiligschender stierf in vreeselijke stuiptrekkingen. Zeker ging hij geweldig te keer, maar kon toch een vrouwtje niet van de wijs brengen, dat ijlings met een doek kwam en 't kostbaar bloed opving.

Deze doek, die in een rijf bewaard wordt, en het beeld, dat zijn eigen wonde aantoon... lokten eertijds duizenden pelgrims naar de oude stede, doch thans is de toeloop zeer verminderd.

Gaarne luisterden we naar al deze legenden, omdat hun poëzie eigenlijk bij de gansche streek, bij 't naieve volk behoort, en we kunnen begrijpen, dat ze met voorliefde verteld en aangehoord worden... Maar als ge ze in 't Fransch verneemt, verliezen die overleveringen hun kleur, want dan kan de Vlaming niet meer schilderen... dan babbelt hij na.

* * *

We verlieten de stad en begaven ons naar Grevelingen, langs een der prachtige wegen, welke we aan de Franschen benijden mogen.

De wind, die zooeven de ruitjes der kerk deed rammen en gierend om 't dak vloog, kwam ons nu van over de zee tegemoet, zoodat wij worstelen moesten, en blijde waren, als zijn woeste kracht eenigszins gebroken werd door een hoeve of een tweewoonst.

Niet ver van de stad was een boer aan 't ploegen, en 't glimmende kouter sneed lijnrechte voren in de vettige klei. We wilden ons taalonderzoek vervolgen.

— « Is dit de bane naar Grevelingen ? » schreeuwden we, om de stem boven den loeienden wind te verheffen.

— « Jaa't, alsn rechte voort, je kan niet missen ! » klonk het.

Gelukkig, Vlaamsch !

— « Spreken ze alhier nog vele Vlaamsch ? » riepen we weer.

De man keek ons aan met een gezicht, waarop we duidelijk lezen konden : « Wat affaires heeft dat nu met den weg naar Grevelingen ? » maar bulderde dan, — spreken kunnen we hier niet zeggen — : « Bah ! neen'z ! Zie, die hofsteê is Vlaamsch, die is Fransch » en zoo duidde hij de taal der hoeven aan, juist als men bij ons zou zeggen : « Die is liberaal en die katholiek. » De tijd was kostbaar en de boer riep « goên dag » en dan een krachtig « Ju » en het span klooke paarden stapte langzaam, maar zeker voort, en de ploeg sneed nieuwe voren in den heerlijken, vruchtbaren poldergrond.

We worstelden voort tegen den reus, die heden meester speelde in Kerlingaland.

Een herberg ! Er binnen.

— « Bonjour Monsieur, » groette de vrouw.

— « Madam een pintje bier, als 't je belieft. »

— « Ja, meneere... »

Weer Vlaamsch ! Maar voorzichtig met statistieken ! De waardin vertelde, dat ze van een dorp ten Zuiden van Duinkerke kwam, een uitsluitend Vlaamsche gemeente. Haar man, een geboren Broekburger, kon geen woord Vlaamsch, toen zij hem huwde, maar had het geleerd « met groote moeite. »

Een kind kwam in de gelagkamer en vroeg in 't Fransch om een slokje bier. De moeder sprak er Vlaamsch mee.

— « 't Verstaat Vlaamsch, maar kan het niet meer spreken, » zei ze tot ons. « 't Heeft het gekund, maar 't al vergeten... in de schole en op strate, waar de andere kinders ook Fransch spreken. » Ellendige toestanden och... moeder en kind gescheiden door de taal ! Neen,

de moeder zelfs kan hier, aan 't uiteinde van 't taalgebied, haar kind niet meer haar spraak overlaten.

— « Achter St-Georges ga je geen Vlaamsch meer hooren, » verzekerde ons de vrouw.

Een leurder trad binnen en sprak Fransch. Wij gingen verder.

Een boer leidde een prachtigen hengst over den weg.

— « Zijn we op goeden weg naar Grevelingen ? » vroegen we.

— « Comprends pas ! »

Daar rees voor ons de dikke toren van St-Georges, die van Damme scheen hij. En 't was een echt dorpje van Kerlingaland, met de hooge boomen en 't stille kerkhof rond den grijzen Vlaamschen tempel, maar de bewoners spreken uitsluitend Fransch.

Er is iets ontroerends in de gewaarwording, dat uw taal hier overwonnen... gevallen is, dat een vreemde haar opgeslorpt, vernietigd heeft.

Ja, we waren hier aan de taalgrens. Vlaamsche kinderen spreken uitsluitend Fransch, vergeten de taal hunner moeder, zoodra ze uit huis gaan, hun eerste schreden in de school zetten.

We bleven bij een kapel staan en lazen in 't Fransch, dat ze toegewijd was aan Ste-Philomène, die aangebeden wordt door de visschers. Aan den voet van 't beeld zagen we in een flesch een kunstig scheepje, gevolg van een eigenaardige gelofte wellicht.

Ginds waren duidelijk de torens van Grevelingen zichtbaar. En we staarden over de velden en dachten aan Egmont, die hier voor zijn koning een schitterende zege behaalde... en aan den kelder onder de kerk van Zottegem, waar de graaf rust nevens zijn goede Sabina van Beieren. En we overwogen, hoe de kinderen dezer streek nu niet meer mogen vernemen, dat Egmont tot hun volk behoorde en streed tegen de vaders van hen, die thans de meesters dezer kleinen zijn.

Dicht bij de stad spraken we toch Vlaamsch, maar 't was met uitgeweken landgenooten, die al gauw om een pintje bedelden. Bier, altijd maar bier !

Onze Vlamingen moeten zich hier behelpen met hun mondjevol Fransch... maar ook zonder dat, kunnen ze zich wel redden, zooals we uit een eigenaardige geschiedenis vernemen.

Eenige onzer mannen waren, diep Frankrijk in, op den akker aan 't maaien. De noenestond kwam en de arbeiders zonden den jongsten naar de hoeve om eieren. Maar deze sukkelaar had de leergangen der Vulgarisateurs niet gevolgd en kende slechts plat Boerenvlaamsch !

Zijn makkers brachten hem aan 't verstand, dat hij zeggen moest : « Treize œufs. »

De jongeling vertrok. Een lief meisje, de dochter der hoeve, kwam op 't geklop aan de deur, maar onze vriend was de helft van zijn taalkennis vergeten. « Treize », had hij kunnen onthouden, Treize of Trees, zoo heette zijn nicht, of zijn zuster, zijn buurvrouw of zijn lief ! Maar dat ander heksenwoord was hem ontsnapt.

Dan maar gebaren !

« Treize » en de Vlaming teekende een soort van cirkel in de lucht.

De blozende deerne keek verbaasd op... maar ja... 't was mogelijk, die « Flamins » kunnen eten als wolven, en ze keerde met dertien brooden terug. De Vlaming schudde geweldig van neen... riep ook « non, non ! » — zooveel Fransch kende hij nog wel — en begon ovalen te beschrijven.

De maagd haalde de schouders op.

Zijn onze barbaren niet ontwikkeld, gebrek aan behendigheid kan men hun toch geenszins verwijten. De boodschapper dacht even na en riep toen :

— « Treeze koe-ke-loe-koe, koe-ke-loe-koel ! » Het meisje helde achterover van de pret, en haar zilveren lach klonk schaterend door 't huis... maar ze had het begrepen, en de Vlaming, die « geen Fransch van doen had » keerde

fier als een prins met zijn dertien eieren naar den akker terug.

Wij lachen er ook eens om. Zeker, een mensch moet zich kunnen behelpen.

« En gij wilt van onze leergangen niet hooren », zou een Vulgarisateur zeggen... « Ze zijn toch broodnoodig! »

— « 't Is lapwerk! » konden wij antwoorden.

« Gij wilt van geen Vlaamsch onderwijs weten... Vlaamsch van laag tot hoog! » En dat is geen lapwerk! Niet een mondjevol Fransch, om daarmee naar Wallonië of Frankrijk te vertrekken, en ginds hun spierkracht te verkoopen, behoeven onze Vlaamsche werkers, maar deugdelijk school- en vakonderwijs, Vlaamsche leiders, Vlaamsche baanbrekers hebben ze noodig! Dan zullen ze niet meer gedwongen zijn, in den vreemde als slaven te wroeten en te leven.

*
* *

We moesten een grooten boog beschrijven, om door een poort in de veste Grevelingen te komen. Somber ligt dit oude stadje daar, als in een val. Belfort en kerktoeren mogen nog een laatste herinnering zijn aan 't moederland, verloren is deze plaats voor ons.

We waagden nog een wanhopige poging, toen we in de nauwe, kronkelende straat een visscher zagen.

— Is dit de strate naar de markt?

— Hein?

— Of dit de strate naar de markt is?

— Hein?

We moesten Fransch spreken.

De statistiek vermeldt Grevelingen en Port-Philippe (aan 't eind van 't havenkanaal, waar de visschers wonen) als uitsluitend Fransch. Loon, tusschen Grevelingen en Duinkerke is gemengd, doch overwegend Fransch, en Craeywyck eveneens. St-Georges is uitsluitend Fransch, zoodat in gansch het kanton Grevelingen onze taal nagenoeg verbannen is.

*
* *

Grevelingen heeft ook zijn IJslandvaarders enwe zeiden reeds, dat Vlaamsche visschers hier wel dienst nemen. Een Fransch schrijver, van wien we 't een en ander over Grevelingen lazen, spreekt over 't IJslandlied (waarover zie F. VAN DUYSE, *Het Oude Nll. Lied*, I, 850) en vertaalt den aanhef aldus :

« En l'an 1700, n'en soyez pas surpris, nous allons tous à Nieuport prendre un engagement. C'est dans le mois de Mars, qu'on se prépare pour le voyage. »

't Is al lang geleden echter, dat men te Grevelingen en te Duinkerke zong :

In 't jaer zeventienhondert,
Gij moet niet zijn verwondert,
Wij gaen al naer Nieuwpoort,
Om te slaen een akkoord,
Het is in de maent Maert,
Dat men 't klaer maekt tot den vaert,
Als 't klaer maeken was gedaan,
Wilt verstaen,
't Zal wel gaen,
Moet'n we naar de foye gaen.

Men « slaet nu een akkoord » op « le bureau du commissaire maritime », ontvangt een « avance » van « 150 à 200 francs » et « une prime d'État de 50 francs ».

*
* *

Over « la Place d'armes », waar de toerist het Arsenaal, het Belfort en 't Stadhuis bezichtigt, begaven we ons naar 't station, eigenlijk een barak buiten de wallen. De Fransche reisgidsen noemen Gravelines « une curieuse petite ville fortifiée », niet omdat het versterkt is, maar zooals wij van boven bedoelden schrijver vernamen, omdat het nog een Vlaamsch karakter behouden heeft. Die schrijver kwam uit 't Zuiden van Frankrijk, en eigenaardig waren zijn opmerkingen over de bewoners, de huizen en de winkels, waarbij hem natuurlijk een groote afwijking der Fransche zeden en gewoonten opviel, wat met ons niet 't geval is, daar hetgeen hem als verschil, ons als overeenkomst trof.

We namen nu den trein naar Calais, om van hier naar St Omaars te reizen.

Kales zooals de Vlaamschsprekende Franschen, de Vlaamsche en Hollandsche zeelui deze stad noemen, valt natuurlijk buiten ons bestek ; toch wilden we die historische veste bezoeken. In de nieuwe wijken. St Pierre of « Calais-sud » hielden we ons niet op, maar met genoeg wandelden we door Kales-noord, we zouden bijna zeggen, de middeleeuwsche stad. Het raadhuis staat daar al sedert de 13^e eeuw, maar werd in 1740 hersteld, en wordt door een belfort met beiaard bekroond ; meer naar achteren verrijst de wachttorens « tour de Guet », een gevaarte dat van 1214 dagteekent. Uit een eeuw later is de O.L.Vrouwenkerk, die met een Rubens prijkt. Getuigen al deze datums reeds niet, dat Calais-nord een bezoek verdient, en de toeristen die rechtstreeks naar de « Gare Maritime » sporen, om daar op de boot voor Dover over te stappen, de gelegenheid laten ontsnappen, een schilderachtig hoekje te bewonderen. Eigenaardig is ook de visscherswijk, die heel juist « Le Courgain » (kleine winst) genoemd wordt.

Langs den slanken toren die een sterk electrisch licht draagt, en de marmeren kolom, welke aan de landing van Lodewijk XVIII (1814) herinnert, begaven we ons naar de haven.

De boot voor Dover lag vertrekken gereed, en menige passagier keek bij het aan boord stappen maar zuinig, want de wind was nog niet gaan liggen en 't vaartuig danste reeds guttig op en neer, als wilde het een voorsmaakje geven van de pret, die straks in « 't Nauw » volgen zou. En daar op de kade van Calais lazen we nog Vlaamsch. « Le Belge est là ! » riepen de boodschappers, en snelden een trein te gemoet. « Bruxelles-Calais. Brussel-Kales », stond er op de borden aan de rijtuigen. De Franschen, die dit hier lezen, moeten toch wel denken dat wij Flaminganten, ontevreden kerels zijn ! Immers de tweetaligheid tot over de grens, is dat de rechtvaardigheid niet tot 't uiterste gedreven ?

VI.

Naar St Omaars. — Pont d'Ardres. — St Omaars. — Hazebroek.
— Tisje-Tasje's Almanak. — Dagbladen. — Abel Pollet. —
De Franschmans.

Van Calais naar St Omer ! « Terug naar 't Vlaamsch gebied » dachten we, toen we in den trein stapten.

In 't station hadden we een Vlaming ontmoet.

— « Waarheen gaat de reis ? » vroegen we.

— « Naar Boulogne. »

— « Zijt ge een visscher ? ».

— « Jaa'k. »

— « Er zijn te Boulonge veel visschers, niet waar ? ».

— « Meer of vijf duist, maar 'k en ga daar niet om te visschen. 'k Ga op de baggermolens, er is daar meer meê te winnen. Er zijn veel Vlamingen te Boulogne. »

In veel Fransche stations hebben we Vlaamsch gehoord van reizende Vlamingen.

Deze welgebouwde jonkman zette zijn « tweezak » in den trein en riep nog :

— « Saluut ! Dat 't wel gaat en de complementen in de Vlaanders. Ze gaan me daar in lange niet meer zien ».

Dat klinkt hard, want 't getuigt van minachting, men heeft geen eerbied voor het land der lage loonen !

Ook onze trein vertrok. Nog even zagen we de kust. Ginds ver lag Sangatte, waar nog de machines staan, die moesten dienen om een tunnel van Frankrijk naar Engeland te boren, en Wissant. Zouden die namen geen verbasteringen zijn van Zandgat en Witzand ?

We kruisten 't kanaal van Guines, nog een historische naam, en stopten weldra te Pont-d'Ardres, « waar de

grootste suukerfabrieke van heel Vrankryk is en styf vele Vlamingen werken, » zooals ons een Duinkerkenaar verhaalde. En welk werk ? Zulk als waarvan Buysse spreekt in zijn « Levensdroom ».

« In een droogplaats, een gapend hol, gehuld in dichte dampwolk ; » waar ze « hijgend, stikkend, druipend van 't zweet » zwoegen ; en 's avonds zakken ze « afgemat, uitgeput, vernield neer » op stapels oude balen ; een loods is maar al te dikwijls de huiselijke haard van den Vlaamschen arbeider.

De bijbelcolporteur, dien wij te Duinkerke ontmoetten en waarvan wij hooger gesproken hebben, vertelde ons, dat hij te Pont d'Ardres wel vergaderingen heeft gehouden waarop vier tot vijf honderd Vlamingen aanwezig waren. Hij gaf zelfs voorstellingen met lichtbeelden, sprak en zong, at en dronk met die werklieden, die hem niet lieten vertrekken zonder de stellige belofte, spoedig terug te keeren.

Northkerque en Rumingham, met zijn sierlijken kerktoren, verschenen en verdwenen. Vlaamsche namen weer, maar de lieden, die in den trein stapten, spraken Fransch. Toch waren we alweer op ons oud gebied, dat getuigden de namen der dorpen. Mariakerke is hier St Mariekerque geworden en hoe zouden de Franschen Mannekenheure wel uitspreken ?

't Landschap veranderde, 't was of we in Holland waren. Evenwijdige slooten — de stroken land zijn nauwelijks eenige schreden breed, — doorsnijden de streek. De boeren brengen hun groenten in schuiten naar de markt van St Omaars, de melksters varen in schuitjes naar de weiden, ja, soms ziet men er een begrafenisstoot te water. In de eerste boot nemen familieleden en geestelijkheid rond de lijkstreek plaats, de andere genoodigden volgen in de overige schuitjes, en zoo glijdt men stillekens voort, tot men den landweg bereikt.

De boeren, die dezen grond aan de moerassen ontroofd hebben, wonen vooral te Lijsel en te Haut Pont, en 't vorig geslacht sprak nog Vlaamsch, maar nu zijn deze wijken — voorsteden van St Omaars — schier uitsluitend Fransch.

St Omaars of laten we maar zeggen St Omer, wordt in de statistiek niet meer vermeld.

De catechismus, die in 1729 bij de weduwe Fertel, in de Ursulinnenstraat verscheen en die Mgr de Valbelle bij Vlaamsch bevel verplichtend verklaarde voor zijn bisdom, zou niet meer verstaan worden.

Honderden jongens dezer gemeente zijn met hun « pensionnat St Joseph » na de scheidingswet naar Sluis, in Zeeuwsch-Vlaanderen, verhuisd, maar vangen geen bekende klanken in de taal hunner nieuwe woonplaats op.

Jacoba Robin, de volkswrouw, die in de 18^e eeuw in de door Marlborough belegerde veste een schip met levensmiddelen en schietvoorraad wist te brengen, aldus de stad hielp behouden, en daarvoor een standbeeld kreeg, zal nog wel uit den Catechismus van Fertel, voor haar eerste Communie geleerd en later de strijdende burgerij in 't Vlaamsch aangemoedigd hebben.

De abdij St Bertijn, waarvan men nog een toren, met klok van 1470 ziet, was Vlaamsch en de stichter zond St. Winok naar den Groenberg. Ons Poperinge was in de 7^e eeuw een domein dezer abdij en de oudste kerk der hoppestad is aan den H. Bertijn toegewijd.

Ook in den toren der O. L. Vrouwenkerk (13^e tot 15^e eeuw) luidt nog een Vlaamsche klok, die het eerbiedwaardig jaartal 1474 voert. en in den tempel zelf hangt o. a. een Rubens en een De Crayer.

Maar lang vertoefden we niet in deze oude stede. We vertrokken liever naar 't Vlaamsch gebied, want daarvoor immers reisden we over de grenzen.

En we naderden nu Hazebroek, waar we gelegenheid hebben, meer over 't Vlaamsch te zeggen.

Eigenlijke toeristen zullen er hier niet veel komen, want voor hen is er weinig te zien.

Hazebroek wordt bij de tweetalige steden genoemd, doch overwegend Vlaamsch, en van de 17 gemeenten der beide kantons, Hazebroek noord en zuid, zijn er 10 uitsluitend Vlaamsch, 3 gemengd met voorkeur voor 't Fransch, 3 met voorkeur voor 't Vlaamsch en 1 gemeente is uitsluitend Fransch!

Te Hazebroek verschijnt Tisje-Tasje's Almanak, 't eenig Vlaamsch geestesvoedsel voor de Vlaamschspreekende bevolking, als men het geestesvoedsel noemen mag.

Tisje-Tasje was een leurder in potten en tassen — vanwaar zijn naam: Baptist Tasje —, die de gansche streek afreisde, onuitputtelijk was in grappen en koddige spreken, en meer daarom dan om zijn artikelen, hoe deugdzaam misschien ook, een zekere vermaardheid verwierf. In alle geval, zijn naam is nu vereeuwigd en zijn beeltenis verschijnt ieder jaar op den omslag van het boekje, dat ge op een half uurtje uitlezen kunt, zoo ge er lust toe hebt.

Luister naar de voorrede:

« Voor de 13^e keer Tisje-Tasje komt zijnen Almanak aanbieden aen zijne goede Vlamingen van het Fransch-Vlaenderen.

« Zijne vertellingen, koddiges, prullen, zedelessen, spreekwoorden, zeisels en liedjes, uitgedrukt in onze oude Vlaemsche moedertaal, hebben overal met groote aengenaemheid en verheugdheid, alle jaer ontfangen geweest. Inde lezing van Tisje-Tasjes prullen en koddige is er middel van eene pinte goê bloed te scheppen binst de lange winter 's avonds rond den heerd en de 6000 almanakken, die alle jaer, uitverkocht of beter te zeggen, uitgevochten zijn geweest, zijn een bewijs, eene preuve, dat onze taal nog gelezen en verstaen is in Fransch Vlaenderen ».

Maar hoor nu lezer, hoe Tisje-Tasje achteruit is gegaan.

9. Hazebroek. — De « Rue d'Alre ».

« Niettemin », vervolgt de voorrede, « er zijn in onze Vlaemsche parochies goê en brave menschen, die niet weg en kunnen met het lezen in het Vlaemsch en jaerlijks zij vraegen aen den drukker als er geen middel is, om een Fransch Tisje-Tasje uit te geven. De zaake is doenlijk, want nu dat Tisje mee al twaalf jaar oud is, hij heeft een weinig fransch geleerd en het zal het beste zijn van zijn fransch uit te halen om voldoening te geven aen iedereen en rechtuit hij zal een bewijs geven ».

En, o, vrienden van la « Liberté des langues, » denke eens, te Hazebroek, in La France verschijnt nu een tweetalig boek, wel geen reisgids, maar een almanak !

En thans een staaltje van den inhoud, voor de taal.

Schudden.

« Mijnheere », zei Mitje Zwanebeke's aen den dokter. « 'k ben hier achter dien flacon medecyne dat gij geordonneert hebt voor mijnen man. »

— « Hier ze », antwoordt den dokter : « alle ure een lepel, maer wel opletten van hem te schudden voor het nemen. »

— « Goed, mijnheer, » zei Mitje.

— « 's Anderdaags den dokter komt kijken naer zijnen zieken. »

— « Hoe is 't Mietje ? ».

— « Dood mijnheer. »

— « Hoe dood. »

— « Ja, mijnheere, de medecijne kan stijf goed geweest hen, maer den man was zoo delicaat, dat hij tegen niets meer en vermochte, hij heeft het schudden niet kunnen uitzien. »

Uit dit nummer vernemen we ook, dat Tisje-Tasje niet alleen een leurder was, maar als er « entwaer een mael-tijd was te vergeestigen, hij trok zijn kasakje aan en, hij pakte zijn veele (vedel) onder zijn arm. »

Als folklore is die Almanak gewichtig. Duidelijk proe-

ven we er den Vlaamschen geest in, en de overeenkomst met « 't Manneke uit de Mane », 't boek van honderden West-Vlamingen, valt ons onmiddellijk op. Maar 't getuigt tevens van het geestelijk verval dezer bevolking. Hun gesproken taal kunnen sommige Vlamingen nog lezen, anderen slechts spellen, en velen zooals we hoorden, kunnen ze in 't geheel niet meer lezen; Tisje-Tasje moet in 2 talen verschijnen.

Op school leert men Fransch lezen, na de schooljaren spreekt men Vlaamsch, en men vergeet de vreemde taal zoodanig, 'dat men ze weldra niet meer lezen kan. En zoo heeft men door taalverdrinking een volk geestelijk vermoord, want waar niet gelezen wordt, heerscht toch de dood, daar leidt men uitsluitend een stoffelijk, we kunnen zeggen een plantenleven.

Welk een waarschuwing voor ons volk, en hoe moeten we de Vlaamsche Beweging zegenen, die Vlaanderen voor zulk een ellende behoeden zal!

*
* *

In Fransch Vlaanderen verschijnen natuurlijk tal van dagbladen, maar slechts enkele nemen nu en dan een Vlaamsch artikel op... en dan zijn het nog kluchten en grapjes. Zoo knippen we 't volgende uit « L'Indicateur de la Région Flamande », die tweemaal per week te Hazebroek verschijnt :

Een dief wierd, bij koud en regenachtig weder, naar de gevangenis geleid; hij beklagde er zich over :

— Laat mij klagen, zegde de champêtre, ik die, in dit slecht weder, nog moet naar huis wederkeeren!

Karl van bij de Schoonen-Borst kan 's morgens niet opstaan.

— Zijt gij niet beschaamd? sprak zijne vrouw. Men moet tegenwoordig vroeg opstaan, om door de wereld te komen.

— Ja, zei Karl ; maar gij moet bijzonder goed uitgeslapen zijn ; en hij bleef liggen.

Heer, die een woning zoekt. — « Maar, Madame, woont er niet hiernaast een pianoleeraar ? »

Het wijf van den verhuurder — « O, dat maakt niets uit, mijnheer. De man heeft twaalf kinderen, en die maken zoo een leven, dat gij de piano niet hoort ».

Stille waters hebben diepe gronden !
(Il n'y a pire eau que l'eau qui dort).

Ho ! die kinderen !

Mijnheer van Proven stelt voor zijne kinderen zijne tweede vrouw, die veel jaren telde.

— Kus die dame, zegt hij tot zijnen jongste, dat is uwe nieuwe moeder.

Maar Louiche, de jongste, was niet haastig om aan zijnen vader te gehorzaemen. Ten lasten hij begon te snikken en tranen, en hij zei : « Daar hebben zij u wel bedrogen, vader ; die vrouw is bijlange niet nieuw ! »

Om bij iemand iets te gaan vragen, vraagt de man zich af : « Wat ga ik zeggen ? » — En de vrouw ; « Wat ga ik aandoen ? »

Nutteloos gevraagd.

Een koopman in muilban ten (muselières) staat op de markt van Arneke, om zijne waar aan te bevelen.

Een boertje van bij de Peene, die, onder de toehoorders zijne babbelzieke vrouw gezien heeft, vraagt heel eenvoudig :

— Mijnheer, hebt gij er ook voor vrouwen ?

— Neen, mijn vriend ; onze klokste daarvoor zijn gesprongen !

— Ik geloof het ook.

Maar de Vlaamsche geest straalt u uit die kranten tegen. Men kent in onze weekbladen die aankondigingen van volksspelen bijv. het bollen. Hier is dit « Jeu de boules » geworden.

Dat van « Rijveld » onder Steenvoorde had 260 « amateurs » gelokt. Lees den burgerlijken stand, schier al vlaamsche namen; we doen een greep: Pierens, Jonkeere, Ellebault, Verhelle, Lootgieter, Demey, Dereeper, Declercq, Verhaeghe.

Op de « mairie » gebeurt natuurlijk alles in 't Fransch, doch in de kerk vraagt op tal van dorpen, de pastoor welke taal men verkiest.

Maar we zijn in Frankrijk en lezen dan ook hoe in een uitsluitend Vlaamsche gemeente een soldaat, die van Marokko terugkeerde, gevierd en toegesproken werd. En de verslaggever schreef:

« La fête s'est terminée aux accents de chansons patriotiques. » Lieden, die bijna altijd Vlaamsch spreken, zongen de Fransche nationale liederen. Natuurlijk, ze zijn immers Franschen, maar toch is dat een vreemde gewaarwording voor hem, die deze streek en dit volk kent, en ge gevoelt zelfs iets van bitterheid, want 't is toch ons land, ons volk, dat men met geweld van wapenen ons ontnam.

't Volk spreekt hier van « kermesse », maar de krant kondigt « la ducasse » aan; voor ons « statiekermis » (men kent die wijkfeesten in Vlaanderen) « la ducasse de la gare. » En dan leest men bijzonderheden over « les archers », schoon de gaaischieters nog spreken van den « oppergaai », van « booge en pyle » en « pryzen », zoo wel als de schutters van Veurne-Ambacht. Een rubriek van « Le Cri des Flandres » heet « Clochettes Flamandes, » doch vermeldt slechts politieke artikeltjes in 't Fransch. Een Fransche vertelling in « L'Indicateur » was Vlaamsch van geest. Ze heette « Le Sonneur de Brouckerque. » 't Was over « Martin van Belle » en deze « continuait d'exercer les modestes fonctions de son-

père, ancier fossoyeur et sonneur de cloches, qui reposait sous un de ces petits tertres verts où les humbles dorment leur sommeil sans fin. » Ge denkt aan een dier uitgestrekte kerkhoven rond een zwaren, gothischen toren van Veurne-Ambacht of 't Brugsche Vrije. « Fils unique, il recueillit l'héritage paternel consistant en une maisonnette avec son jardinet le long du gracht et deux mesures (gemeten) de bonnes terres. »

's Zondags na de vespers « Martin allait avec les amis faire la partie de cartes et boire force brocs de bière chez Nanette, le cabaret ayant pour enseigne « In Sint Joseph. »

Martin bad wel eens voor een kapel « un petit oratoire » « On venait là pour servir contre les fièvres ; on pouvait aussi prier la Madone pour une foule d'autres choses. Au-dessus de la porte, il y avait une courte et naïve invocation à la mère du Sauveur, O lieven vrouwen ter linden boomen, bidt voor ons. »

Is 't niet of ge 's zondags namiddags Vlaamsche landlieden bijv. bij « 't Koortstkapelletje te Oost-Nieuwkerke » ziet ?

En dan volgt een legende, over spoken natuurlijk.

« On dansait dans une prairie près du stalen Brughe, la nuit arrivait jetant au loin un dernier éclat rouge sur les eaux assombries de la Colme et on entendait la voix grondante des chênes, le murmure du vent, les chuchotements discrets au fond des sentiers noirs. »

Voor « stalen Brugge » kunt ge evengoed « Oostkerkebrugge » denken en voor de « Colme » de Damsche vaart. En ge ziet die streek, die natuur, ge ziet dien lenteavond in onze lage landen

Maar gevoelt de Fransch-Vlaming dat nog of begrijpt hij die verhalen niet, of noemt hij ze flauw en verdiept hij zich liever in een « nouvelle » eener Parijsche gazet ?

Te Steenvoorde verschijnt « Le Patriote des Flandres, » die onze taal zeer genegen is, niet alleen Vlaamsche artikels laat verschijnen, maar ook onze Vlaamsche Beweging in een zuiverder daglicht stelt voor de lezers,

die hierover nu en dan geheel verkeerde berichten lezen in de groote bladen.

Doch in 't algemeen genomen kunnen we zeggen, dat de kranten van Fransch Vlaanderen de moedertaal onzer stamgenooten niet vooruit zullen helpen.

* * *

We waren dus te Hazebroek. Een echte fabrieksplaats met tal van onaangename, onzindelijke wijken. In een dier onoogelijke huisjes woonde eenige jaren geleden Abel Pollet, die met zijn bende schrik verspreidde door gansch het Noorden.

« Zwiig van dien tijd, » zei ons een brave burger. « We waren zoo gelukkig, toen die bandieten eindelijk vaste zaten. Zekeren avond kwam ik per velo van Kassel naar Duinkerke. Drie mannen sprongen uit een klaverstuk. Een snakte me vast, maar ik kon nog los geraken en zeg, dat ik trapte ! »

— « C'est ainsi que tu fais ça ! » riep hij.

— « Oui, c'est comme ça que je fais ça, » antwoordde ik.

« Maar ik heb er lange ziek van geweest, en van den angst zijn er velen ziek gevallen hier. »

Ja, 't was een vreeselijke tijd. Groote waakhonden liepen los op de hoeven, de tweeloop stond geladen bij het bed, of een revolver was onder 't bereik. Deuren en vensters werden stevig verzekerd. En elken morgen vroeg men zich af, waar er weer iets gebeurd zou zijn en wat : een aanranding, een diefstal, een moord ! Men wantrouwde elkander, want men zei : « Er loopen medeplichtigen rond, die men voor eerlijk aanziet. » En daar vele leden der bende Vlaamsch spraken, werkte men aan beide zijden der grens en had men ook medeplichtigen in West-Vlaanderen. Bij 't proces te St Omer moesten dan ook voortdurend tolken optreden, zoowel voor getuigen als plichtigen ! Wat heeft men toen veel gehoord over de achterlijkheid, de zonderlinge begrippen over « 't mijn en 't dijn » daar in de grensstreek ! De Parijsche bladen schenen verwonderd over dien geest.

10. Hazebroek. — Stadhuis.

Een dagbladschrijver uit Oost-Vlaanderen vroeg.
« Zouden de ellendige taaltoestanden geen schuld hebben
aan die ellendige volkstoestanden ? »

Achterlijke arrondissemerten, 't werd zoo gemakkelijk
neergeschreven en men kon er nog bijvoegen, dat er daar
in 't Noorden geen echte Franschen van oorsprong
woonden.

Maar putte men lessen uit dat geruchtmakend proces,
vroeg men zich af, of die taaltoestanden geen ellendige
gevolgen hadden ?

En wij, Belgische Vlamingen, moeten den vinger op de
wonden durven leggen, want, dat er onder ons, in den
grond zoo goedgevolk, maar al te veel met messen
gespeeld, getwist, gevochten en gemoord wordt, ge-
schiedt niet zonder oorzaak.

*
* *

We zijn reeds dikwijls in de statie van Hazebroek
geweest, maar nog nooit zonder er landgenooten te ont-
moeten.

We zien nog dien stevigen, blonden Vlaming, een
prachtig type van ons ras. Op zijn spade leunend, rookte
hij zijn pijp, en we hoorden hem tot een makker zeggen :

— « Van hier tot boven Parijs ken ik den weg zoowel
als thuis !

Hij zag een ander, die uit Frankrijk terugkeerde en
vroeg :

— « Pier, heb je al gedaan ? »

— « O, nog twee, drie weken werk, maar ik moeste
uitscheên. »

Hij toonde zijn verbonden hand.

— « Een stoppel onder men nagel, 'k en keek er niet
achter en kwestie,⁽¹⁾ hoe lange ik nu ga moeten thuis
zitten. »

En nu begonnen alle Vlamingen te klagen en we dach-
ten weer aan Buysse :

---

(1) Wie weet.

• Eens was zijn linkerhand geklemd geweest tusschen de ijzertanden van twee raderen, die de toppen van zijn vingers hadden afgevreten; een andere maal was op zijn rechtervoet een stuk arduinsteen neergeploft, dat de kleine botjes van zijn toonen had verbrijzeld.

• Eens, dat hij 't touw (van 't heiblok) niet gauw genoeg had losgelaten, was het vel van zijn vingers gescheurd.

• Maar anders was 't geweest in «'t Fransche.» Daaraan waren bijna uitsluitend herinneringen van brandende hitte verbonden. Daar stonden zij, in linnen broek en open hemd, een breed-geranden stroohoed op 't hoofd, vlak vóór de golvende wijdde van het goud-blond rijpe koren, onder den wit-gloeienden hemel-koepel, met in het verre verschiep de donkergroene, frissche oasen der belommerde dorpjes in de valleien. »

Of sla « Streuvels Oogst » open en lees :

« De zon stak geweldig, maar de pikkers en vielen niet slak. Ze voelden het nijpen door hun lichte losse kleeren en bijten op hun hoofd en toch hielden ze stand. Ze bogen den kop en de pikke bliksemglimde bij 't op- en neergaan, slag op slag. Met 't groeien van de hitte ging er een razernij door hunne armen en ze hielden sterk de leden. Nog dieper bogen zij naar de eerde, sloten de tanden en lieten het zweet vrij van zich afleken.

« De zon was de bijtende ronde gloeibol niet meer in een zeker punt van den hemel, maar heel de groote lucht-koepel stond in laaie vlam, al hemel en vuur ! 't regende geen hitte, 't waren net geteekende lekvlammen die woelden hooge en kwamen spelen tusschen 't koorn, om en nevens hen en over heel het afgeschoren land.

« Een sterke wind kwam die vlammen omwentelen, zij krulden en wrongen slepend nu en weer op, hoog in spitse bliksemlansen kletterend, machtig als een feest-vuur. »

Ja, als men die mannen ontmoet, dan denkt men aan hun zwoegen. En hoevelen komen dan nog niet met weinig of geen geld thuis !

Ze hebben 't verdronken, of 't werd gestolen...

Men schat op ongeveer 60.000 de zoogenaamde « Franschmans ». Zij, die bij onze zuiderburen den oogst afdoen en de beetwortelen rooien, begeven zich vooral naar het Noorderdepartement, Pas-de-Calais, Picardië, Brie (rond Parijs), Beauce, tot zelfs bij Lyon. Een landbouwer van Picardië, wiens hoeve wij bezochten, was vol lof over de werkkraft der Vlamingen. Dien lof hoort men overal !

En wat verdienen ze nu : De graanoogst brengt een dagloon van 8 à 9 fr. op... maar dan werkt men wel 15 à 16 uren, en dat duurt van 1 tot 2 weken. De beetworteloogst schenkt slechts 3 à 4 fr. daags. Onze Franschmans, die zeer vlijtig zijn en zich buiten den drank houden, komen met ongeveer 300 fr. naar huis ; enkelen, die van Mei tot October werk vinden, wel met 500 fr. De arbeid geschiedt bij aanbesteding. De Vlamingen verblijven op de hoeve, in een loods of een schuur. Wij hebben er wel in een hooimijt zien kruipen.

Het voedsel koopen ze op de hofstede.

Nu krijgen onze uitwijkelingen machtige mededingers in de landbouwwerktuigen.

Vele Vlamingen werken ook in de mijnen van Lens, Courrières, Valenciennes, en die vestigen zich doorgaans ginds.

Duizenden gaan elken dag over de grens, naar de fabrieken van Armentières, Tourcoing, Roubaix, Rijsel. Kom 's morgens of 's avonds maar eens te Komen, te Meenen, te Moeskroen.

We zagen zelfs slaperige kinderen in den trein, ja, we hebben arbeiders ontmoet, die nauwelijks vijf uren kunnen rusten ! En velen, zeer velen gebruiken hun middagmaal — brood en koude koffie — op straat, onder een poort, op een drempel of eenvoudig op den boord van het voetpad.

We zaten meer dan eens met die lieden in dezelfde treinafdeeling, en we verwonderen er ons niet over, dat onder de Vlaamsche werkliedengenen geestesleven bestaat !

VII

Van Hazebroek naar den Katsberg. — Belle. — Le Comité flamand de France. — Het museum De Puydt. — De fabrieksteden Armentières, Tourcoing, Roubaix. — Naar Kassel.

We spraken vroeger over den bandiet Pollet. Nooit heb ik 't Vlaamsche volk meer opgewonden gezien dan in de dagen toen 't bekend werd, dat Pollet's genadevraag verworpen was, en toen bleek 't ook weer, dat het één zelfde volk is aan deze en gene zijde der grens in de streek van Leie en IJzer. Men hoorde aan weerskanten dezelfde taal, waarvan hier een staaltje.

In den trein zat een oud boertje. Men sprak over de guillotien ; 't ventje nam zijn rood steenen pijpje uit den mond en vroeg kalm : « Weet-je wat ze moesten doen ? » En toen niemand antwoordde, vervolgde hij : « Ze moesten een fijne zage pakken en heel langzaam Pollet's kop afzagen... langzaam, dat ie 't goed voelt, dat 't vele zeer doet en zeggen : Zie, dat is voor de moord hier en dat voor de moord daar, en al zijn moorden en aanrandingen noemen. Maar nu... poef, 't mes valt, 't is gedaan... dat houdt nietmetal in ! » En 't boertje trok eens ferm aan zijn pijp en rookte voort.

Begin dan maar eens over de afschaffing der doodstraf te spreken !

Maar Hazebroek en Fransch Vlaanderen zijn nu weer rustig, de bende is uitgeroeid, de angst verdwenen. En de lessen, die zulk een geweldig voorval geven kan, zijn ook weer vergeten.

Van Hazebroek uit kan men aardige tochtjes maken in het door en door Vlaamsche arrondissement. De trein

brengt u in enkele minuten naar Godewaarsvelde, vanwaar ge spoedig den Catsberg bereikt.

Toen we nog in de schooljaren waren, bezochten we zekeren dag den Kemmelberg, bij Ieperen. De meester had ons zooveel over dien eenigen berg in West-Vlaanderen verteld, dat we verlangend waren het wonder te aanschouwen, en, zoodra we de centen gespaard hadden, reden we met den « koffiemolen », zooals men een treintje noemde, waarvan stoomtuig, goederen- en personenwaggen een geheel vormden, naar Ieperen; van hier wandelden we vervolgens naar den Kemmelberg. Een herbergbaas leidde ons op den toren, die den heuvel bekroont, en we keken door den verrekijker. « Zie daar nu », zei hij, « dat is de torre van Duinkerke, en nu hier dichtbij, dat is de Katsberg; ge ziet den gekruisten Onzen-Lieven-Heere van 't klooster, en vandaar tot Duinkerke is 't al Frankrijk, maar ze spreken er Vlaamsch, 't is al van ons volk. »

En dat trof ons! Toen kregen we al lust de broederen van Noord-Frankrijk te leeren kennen. Een herinnering, zonder belang voor den lezer misschien. « 't Is al van ons volk. » Onbewust, wellicht, sprak die eenvoudige man het uit, dat de Nederlandsche stam niet door grenzen verdeeld kan worden. Maar in Frankrijk krijgen we den indruk, dat de broederen daar die verwantschap over 't algemeen niet gevoelen, zich hooger achten dan wij, omdat ze inwoners zijn van « le grand pays ». En moesten we 't oordeel kennen van veel West-Vlamingen, we zouden verschrikken als we hoorden en vernamen, hoe groot het aantal is van hen, die eveneens tot « le grand pays » zouden willen behooren, niet omdat die menschen bevreesd zijn voor den Chineeschen muur, welke de verwenschte flaminganten om Vlaanderen bouwen, evenmin om burgers te zijn van « het geboorteland der beschaving », maar eenvoudig om... den broode, omdat Frankrijk duizenden Vlamingen voedt, den kost of vermeerdering der inkomsten schenkt! Een stuk brood... tal

van landgenooten kennen niets hoogers... en we komen altijd op hetzelfde punt neer : ons volk moet opgebeurd, hooger geleid worden ! Reeds in 1857 moest de regeering Conscience naar Kortrijk zenden, om er het vaderlandsch gevoel te versterken, maar niet als afgezant der regeering, doch wel als schrijver heeft onze groote Vlaming dat doel bereikt.

We zijn wat ver van den Katsberg afgedwaald. Och ! in deze rustige, schoone streek, onder de hooge, wuivende boomen, bij dit overheerlijk panorama van weelderige akkers, bekoorlijke dorpen, kleurrijke molens, met de oude vesten Ieperen, Poperinge, Kassel als rustpunten voor 't oog, vervalt men licht in mijmeringen. Ja, stil is het hier, en zelfs de menschen in de abdij, wier drie torentjes daar boven 't loover uitsteken, zwijgen, want ze hebben de gelofte afgelegd niet meer te spreken... het zijn Paters Trappisten, die deze velden bebouwen, of in de brouwerij of in 't kaashuis arbeiden.

Daar beneden ons ligt 't land van den hommel, zooals men hier — aan deze en gene zijde der grens — de hop noemt. 't Is ook de streek, waar vrouwen rooken. Hebt ge nooit te Poperinge een vrouwtje over de onderdeur zien liggen met een « puupe » in den mond ? 't Is waar, dit gebruik verdwijnt. « We smooren voor 't spelletje », zei ons een dier schoone rooksters, « anders wordt de kant van den asem geluwe. Je moet smooren om schoone witte kant te hèn. Maar, » vervolgde ze lachend, « er zijn er, die ook smooren omdat ze het geerne doen. » Nu, die gewoonte verdwijnt... jammer genoeg, zal menigeen zeggen, die van eigen aard houdt, doch laten de Vlamingen maar een massa oude zeden en gewoonten afleggen ; deze mogen dan ook duizendmaal voorvaderlijk wezen, vele er van zijn weinig verheffend. Met tal van zeden, « die diep in 't herte zitten, » blijft de Vlaming achterlijk.

Hier ligt ook de nog door en door Vlaamsche stad Belle, nu officiëel Bailleul genoemd. Maar de inwoners spreken onze taal, en in het Vlaamsche Belfort schalt de

Vlaamsche beiaard. Doch er is meer! Belle was een vesting tegen 't Fransch. Het volk bleef niet alleen Vlaamsch, maarschonk zijn taal geestdriftige verdedigers.

Edmond de Coussemaker, van Belle, stichtte in 1854 een vereeniging tot instandhouding onzer taal, het bekende « Comité Flamand de France ». L. de Backer, Aug. Ricour, Dr Minneboo en enkele andere verstandige en helderziende Fransch-Vlamingen stonden hem ter zijde. De maatschappij wierf weldra ook leden aan in ons land, in Nederland en in Duitschland.

Haar doel wordt goed gekenschetst in de redevoering, die Pastoor Lemire, de afgevaardigde van het Noorder-departement, den 14ⁿ September hield, bij het 50-jarig bestaan van het « Comité »:

« Het ware een onvaderlandsch werk aan een provincie te verbieden haar volkstaal te bewaren. Ook heb ik mannen van alle gezindheden hooren zeggen: « Weest gerust! De taal van een land afschaffen, is 't schoone dempen, en tevens de letterkundige schatten van een ras vernietigen. Wij, Franschen, zullen die fout niet begaan in Europa, waar alle volkeren en alle besturen er van houden geen deeltje van hun eigen geschiedenis te verloochoenen. Wij zouden schuldig zijn, wij, Franschen, zoo wij een greintje van ons voorvaderlijk erfdeel lieten verloren gaan. En daarom eischen wij, dat de kinderen van Vlaanderen twee talen leeren spreken: die van het kleine en die van het groote Vaderland. »

Het « Comité Flamand » heeft in dezen zin gewerkt. Het heeft o. m. ook den schat van liederen opgezocht, niet alleen om dien te bewaren, maar ook om de Vlaamsche zaak te bevorderen, want het weet, dat ons volk zanglustig is. En het lied is een flink strijdwapen. Is dit versje uit Belle niet echt Vlaamsch?

Sinte-Anna gaat nu deure
Mijn geld en goed is op,
Ik zitte hier en treure
En scharte (1) in mijnen kop.

---

(1) Ik krab.

Dat is een Vlaamsch spreekwoord, op eigenaardige wijze uitgedrukt. Ja, met liederen moet er gewerkt worden. Kom bij de Vlamingen in Noord-Frankrijk niet met zware boeken! Vergeet niet, dat ze op school Fransch leerden lezen en beschaafd Nederlandsch nooit in druk zagen. Een boekverkooper kwam eens te Hondschote en de menschen vroegen verbaasd : « Kom je gij met boeken voor ons ? We lezen wider niet ! »

Daarom sprak Pastoor Descamps te Antwerpen dan ook : « Ziehier den wensch der Vlamingen in Frankrijk, die waar Vlaamschgezind zijn : zij vragen hulp om te behouden, te zuiveren, te hermaken, te verfraaien de taal, die zij weten verbasterd te zijn. Het werk is moeilijk en men komt duizend hinderpalen tegen van den kant van het volk en vanwege den geleerde zelf. Welnu, onze wensch is, dat gij ons helpen zoudt om deze hinderpalen uit den weg te ruimen. »

Eenvoudige lektuur moeten de Fransch-Vlamingen hebben en ze moet van ons komen, want ginds wordt die natuurlijk niet uitgegeven. En dat zal het begin zijn om den wensch van den Vlaamschgezinden pastoor werkelijkheid te doen worden. Want al roept men, dat de taal van een provincie niet uitgeroeid mag worden... toch doet men het ! Lazen we niet onlangs den raad van een Franschman, om de jongelingen uit Fransch-Vlaanderen diep in Frankrijk in garnizoen te leggen, om hun de gelegenheid te ontnemen nog Vlaamsch te spreken ? Zoo iets is teekenend ! Dat is wel degelijk een taal uitroeien ! En als er nu een kleine schare moedige mannen is, die ondanks die vijandschap, ondanks de « duizend hinderpalen van het volk en vanwege den geleerde zelf, » voor de taal kampt, dan is het onze plicht die strijders te steunen (Frankrijk werkt wel aan de uitbreiding van zijn taal in ons land), en dat zal onze eigen Vlaamsche beweging te goede komen.

We noemden Edmond de Coussemaker een kind van Belle. Zijn zoon was een niet minder overtuigde Vla-

11. Kerk te Zerkel, parochie van pastoor Descamps.

ming. Hij werd buitenlandsch lid onzer Vlaamsche Akademie. Een derde de Coussemaker, Felix, is archivaris van het « Comité ».

Een ander burger van Belle, de vrederechter M. De Puydt, werkte anders om het Vlaamsch gevoel zijner stadgenooten te versterken. Hij kocht allerlei oudheden op en kon aan de stad een belangrijk eigenaardig museum nalaten, dat we 't Oud-Vlaamsch Huis mogen noemen. Men ziet er de zindelijke keuken met den wijden haard, waar de moor aan den hangel op de vrouw des huizes schijnt te wachten, terwijl een hond en een poes er behagelijk liggen te rusten. Een tuitlamp moet het vertrek verlichten. Gleiswerk en allerlei tinnen schotels getuigen van de reinheid der Vlaamsche dienstbode of huismoe-der. De meubels der eetzaal zijn kloek en sierlijk en de kassen prijken met kostbaar porselein, zooals wij er ook dikwijls zagen in de oude burgershuizen van Zeeuwsch Vlaanderen. De klok tikt zoo geregeld, als werden de gewichten nog elken avond door den ordelievenden, nauwgezetten poorter opgetrokken.

't Lijkt of de slaapkamer nog gebruikt, de fraaie beddekoets nog beslapen wordt, en men moet moeite doen om zich te kunnen indenken, dat, niet ver van hier, steden als Rijsel, Robaais, Toerkonje, Armentières hun vuilen rook hemelwaarts spuwen en liggen te schokken door 't geweld van duizenden stoomtuigen, terwijl er een dichte bevolking huist in zwarte, berookte en bekrompen woningen of kwartieren. De Fransche reisgidsen vermelden « Le musée De Puydt à Bailleul », maar vertellen er niet bij, dat deze rijke verzameling ook een opvoedingsmiddel is, om het Vlaamsch bewustzijn in 't Noorden van Frankrijk te versterken. Ook ons volk moet meer en meer den weg naar de musea leeren kennen, want daar wordt het onderwezen, beter dan door redevoeringen, lezingen of geschriften... zelfs al zijn — bespottelijk genoeg — in vele dier gebouwen de opschriften Fransch.

Belle omvat twee kantons met negen gemeenten, waarvan 2 geheel Fransch, 5 geheel Vlaamsch en 2 gemengd zijn (1 overwegend Fransch en 1 overwegend Vlaamsch). Hazebroek omvat 2 kantons met 17 gemeenten, waarvan slechts 1 geheel Fransch en 10 geheel Vlaamsch en 6 gemengd zijn (3 overwegend Fransch en 3 Vlaamsch).

Reist men nu meer Z.-O. waarts, dan komt men in Waalsch-Vlaanderen, waar zich veel landgenooten bevinden, die nog uitsluitend onze taal spreken. Armentières is Fransch, maar $\frac{1}{4}$ der werklieden zijn Vlamingen, en op herbergen en winkels leest men veelal: « Hier spreekt men Vlaamsch. » Te Toerkonje wonen wel 20,000, te Robaais 40,000 Vlamingen⁽¹⁾. De laatste stad heeft zelfs een Vlaamsch-protestantsche kerk, oorspronkelijk gesticht voor Haarlemsche werklieden, die zich na den ondergang der lakennijverheid in Holland alhier vestigden en, dank zij de hulp van koning Willem III, een bedehuis konden oprichten. Maar het Hollandsch element is door 't Vlaamsch vervangen en voor die Vlamingen wordt nu in beschaafd Nederlandsch gepredikt. De Vlamingen bewaren meestal hun taal.

In den trein ontmoetten we eens een fabriekarbeider van Robaais en zijn zoon, een jongen van 12 jaar. Deze was in Robaais geboren en er ter schole geweest. Hij ging nu voor de eerste maal met zijn vader naar Brugge. Hij sprak onverbasterd 't Brugsch dialect, schoon zijn ouders reeds vijf en twintig jaar te Robaais woonden! En 't zelfde hebben we opgemerkt bij kinderen van Oost-Vlamingen, hoewel de ouders reeds als knaap en meisje naar Frankrijk gegaan waren.. ja *gegaan*, want in dien tijd begaven onze arme zwoegers zich te voet naar 't land dat hun voeden moest. « Wij kwamen op de plaats samen, » vertelde ons een oud man. « Een die de « voyage » nog al meer gedaan had, » was de kapitein. « Wij vertrokken in bende en gingen acht, tien, zelfs

---

(1) Een derde der bevolking.

veertien dagen. » 't Zelfde leest men in Streuvels' «Oogst».

Maar wij trokken niet Z.-O. waarts, maar in Noorderlijke richting, en wel naar Kassel.

We spreken hier niet over Borre, Godewaarsvelde, Vleteren, Meteren, Kaastre (met zijn oude kapel, waarin de legende van den blinden ridder in Vlaamsche verzen met Fransche vertaling, verhaald wordt), en andere uitsluitend Vlaamsche dorpen... Vlaamsch van uitzicht, van taal, van zeden.

Hier is onze taal nog kloek, en lang zal ze er wellicht blijven leven, misschien altijd, zoo de wenschen der bewuste Vlamingen van Frankrijk vervuld kunnen worden.

Hier vooral zien we, hoe taai een taal is, want ook hier bande men de Vlaamsche onderwijzers en voerde men de scherpe taalwetten gestreng uit.

En ge krijgt er den indruk, dat een « mairie », een « blauw-wit-roode » vlag, een Fransch soldaat of tolbeambte bij dat volk niet behooren .. denzelfden indruk als rond Hondschote.

VIII.

Kassel en de berg. — Molens in Fransch Vlaanderen. — Zannekin. — Onze taal te en rond Kassel. — Slotwoord.

Zacht glooiend is de bodem rond Hazebroek,.. 't is hier Kerlingaland niet meer... maar dezelfde streek als in Middel-België.

De trein bracht ons aan den voet van den heuvel, — berg zegt men hier in 't vlakke land, — waarop de stad Kassel ligt. Een elektrische tram voert de reizigers op en af. Ja, elektrische tram in 't feodale Kassel! En we kunnen best begrijpen, dat de inwoners wel blij zijn met hun tram, nu het station aan den voet van den steilen berg hun eenige uitweg is, de poort, waardoor ze in de wereld treden. Want hun oude veste ligt vreeselijk eenzaam daar in de hoogte.

Heerlijk mogen we 't noemen, dat in onzen tijd van handel, nijverheid en geld, vereenigingen tot behoud van natuur- en stedenschoon ontstaan, maar laten we toch ook denken aan 't belang eener bevolking, die van natuur- en stedenschoon niet leven kan en met den tijd moet medegaan, om niet door een naburige gemeente voorbij-gestreefd te worden.

Kassels markt zou te niet gaan zonder die tram. «Want met al die treins en trams kunnen de menschen nu gemakkelijk te Hazebroek, Bergen en Duunkerke geraken,» zei mij iemand uit de streek.

Die elektrische tram draagt een Franschen naam — beter te begrijpen dan de Fransche namen op de tramrijtuigen langs onze zeekust — maar de wattman gaf ons in 't Vlaamsch eenige inlichtingen, en in 't rijtuig zelf

12. Kassel. De « Porte d'Aire ».

vonden we weer overeenkomst met ons Vlaanderen, heeren en dames spraken Fransch, de lieden uit 't volk Vlaamsch.

En nu ging het naar boven, de horizon werd wijder, een prachtiglandschap, heel Fransch-Vlaanderen ontrolde zich voor ons, en de torens van Duinkerke, Winokbergen, St-Omaars, de berg van Watten, de Katsberg doemden op in de verte als rustpunten voor het oog, dat bewonderend over de vlakke omgeving dwaalt.

Een tiental kloeke molens verrijzen op den berg als wachters bij de grijze stede. Fransch Vlaanderen was vermaard om zijn molens, die in den stoom een onbarmhartigen vijand ontmoetten. « De molenaar van X. heeft zich moeten ophangen, » zei een bewoner dezer streek tot een reiziger. En zoo'n enkele zin schetst een vreeseijken strijd. Onlangs is de Jacobsmolen, die sedert de 13^e eeuw een sieraad was van de baan Duinkerke-Bergen, afgebroken; de molen van Esquelbec, welke reeds in den tijd der kruistochten zijn wieken lustig liet draaien, werd in 1876 vernield. De « Schaekmeulen » van Hazebroek is gelukkiger, zijn Vlaamsch opschrift vermeldt, dat hij uit de 16^e eeuw afkomstig is en nog lang hoopt te leven, als « storm en vier » hem sparen. De molen van Hondschote, een getuige van den slag tusschen Engelschen en Franschen, en die op de schilderij van 't stadhuis even zichtbaar is tusschen rook en vlammen, werd voor enkele jaren door een nieuwen vervangen.

We zeiden het reeds, evenals in ons Vlaanderen, stoffeeren die molens de streek, maar helaas ! menige witbestoven molenaar ziet door zijn kijkgat weemoedig naar de rookwolkjes, die ginds opstijgen boven een « stoommaalterië » en vraagt zich ongerust af « hoe lange nog ? »

*
**

Kassel heeft een middeleeuwsch uitzicht met zijn nauwe straten en stegen, zijn oude huizen, waarvan

enkele op den stads-nuur staan, zijn poorten, kijkgaten voor een overheerlijk panorama, maar ook windgaten, waardoor de storm bulderend en huilend over 't stadje vaart.

En de kerk met haar kloeken, vierkanten toren, gelijkt meer een burg dan een huis des gebeds. En waarlijk, ze was soms een burg, toen machtige legers om 't bezit van dezen gewichtigen berg streden. Het raadhuis, waar eens de keerlen zetelden en middelen beraamden om vorsten te weerstaan is nu... o, vernedering !... een museum van oudheden, terwijl het « Hôtel de la Noble Cour », weleer de zetel van de regeering der Kasselrije, thans als « mairie » dienst doet. En in het portaal lazen we een oproep aan onze Vlaamsche broederen... om hen te verleiden zich bij zekere Fransche regimenten te laten inlijven.

En zij die 't groote papier stamelend lezen, bespreken met elkander in 't Vlaamsch de voor- en nadeelen... maar gevoelen niet, dat ze slachtoffers zijn der geschiedenis, en tot een ander ras behooren dan degenen, die deze plakATEN uitgeven.

Enkelen voelen het misschien toch wel. Voor jaren, kwam een Kasselnaar bij den bestuurder van het Zee-manshuis te Duinkerke en zei : « Ik zou een Bijbel willen hên. » Men toonde hem zulk een boek, doch de burger schudde 't hoofd en sprak :

« Neen, die Bijbel niet... 'k wille den Bijbel van Dathenus, die te Kassel geboren is... en die Bijbel is zóó groot, » en de man hield zijn hand ongeveer een halven meter boven den grond. Nadat de bestuurder hem aan 't verstand had gebracht, dat de tegenwoordige Bijbels anders uitgegeven worden maar volstrekt denzelfden tekst bevatten als de oude, kocht de Kasselnaar er een en vervolgde : « Nu moete ik ook een Samriem' hên. » Een Samriem, wat kon hij daarmede bedoelen ? « Ah, ja, een Samriem van Dathenus... van mijn stadsgenoot. » 't Was de psalmberijming van Dathenus, die in de protestantsche

kerken gebruikt, maar door een beter verzorgde, meer poëtische vervangen werd.

De Kasselnar sprak dan over Dathenus en over Kassels en Vlaanderens geschiedenis, en uitte zijn ontevredenheid jegens de Franschen die zijn volk verdrukten door de taal uit te roeien en vol smart riep hij : « Dat kan alzoo niet blijven duren ! »

Van zulke ontevredenheid bespeurt men nu te Kassel niets meer. 't Stadje ligt er zoo verlaten, zoo rustig, de straten zijn eenzaam, en alleen de tram brengt op geregelde uren van den dag wat afwisseling in 't eentonig bestaan. Als de wagen met veel gedruisch door de oude veste stuift, verschijnen hoofden voor de ramen... maar dat duurt maar eenige stonden... en Kassel schijnt weer in te slapen. 't Is waar, 's zomers komen er tamelijk veel vreemdelingen, die in een groot, nieuwerwetsch hotel logeeren, en ze vervullen het stadje met hun eigenaardige drukte... maar als de wind weer door de poorten en langs de straten jaagt en huilend om den ouden toren giert, dan sluiten de bewoners deuren en vensters en verschansen ze zich in hun warme binnenkamer. Dan zitten ze als vergeten op dien heuvel, den berg van 't vlakke land.

*
*
*

Waar eens het versterkt kasteel stond en zich de trotsche St-Pieterskerk verhief, is nu een warande, met een zuil, die aan de geschiedenis van Kassel herinnert. Er was hier een Romeinsche burcht en een heirweg... Richildis streed er met Robrecht den Fries... in 1655 veroverde Turenne de veste en in 1677 worstelde Willem III er met 't leger van Lodewijk XIV... dat alles vernemen we met een zekere onverschilligheid. Eén naam lezen we niet op den steen... Zannekin, maar wel den naam van zijn machtigen vijand.

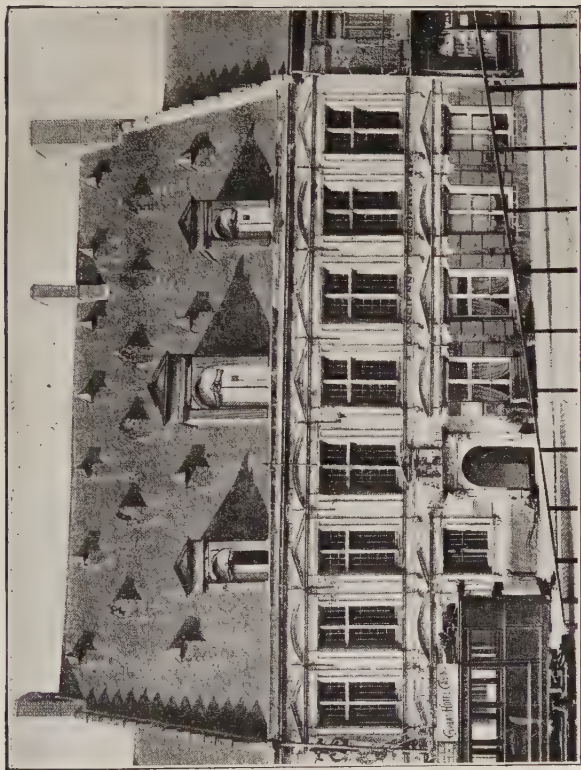
En toch was het vooral om Zannekin, dat we naar Kassel kwamen ! We wilden de plaats zien, waar zooveel

keerlenbloel den grond drenkte. Kijk daar, bij de Peene kampeerde 't Fransche leger... en van dezen berg daalde een vischkooper, die straks dat kamp bespieden zou... en Zannekin zag, hoe de oversten lui in hun tent lagen en speelden en wijn dronken. Maar ginds op den berg waren boeren van de Kasselrijë en Veurne-Ambacht, visschers van de kust, wevers, volders, lieden die werkten, maar niet speelden, hun vrouwe minden en groote gezinnen vormden... Doch die keerlen hadden een zucht, die hun nakomelingen minder schijnt te kwellen... de zucht naar vrijheid... zij bezaten een gevoel, dat men bij ons volk heeft willen uitroeien... dat van eigenwaarde... Zannekin wist, dat er nu gestreden moest worden .. honger en dorst en de hitte dreven tot een worsteling... en hij keerde op den berg terug en sprak zijn mannen toe. En in dichte gelederen vertrokken de keerlen, wellicht van de plaats, waar wij nu stonden, en voor 't laatst zagen ze het heerlijk land, dat zij gewonnen hadden op de zee... en waarvan anderen de vruchten wilden plukken... en vastberaden stormden ze den berg af... als een orkaan vielen ze 't kamp aan.

We kennen 't einde, we weten hoe Zannekin met de zijnen voor de vrijheid sneuvelde, hoe de ongelukkige stede op den berg een reusachtige fakkel werd, die wijd en zijd de nederlaag van 't Vlaamsch « geboefte » verkondigen moest.

Geboefte... ja... wat we nu vertellen is geen geschiedenis uit vroegere eeuwen maar van den 22^{en} Juli 1912. Een heer liep op het plein voor de Noodstatie van Brussel naar een tram en een werkman speedde zich naar den trein... en heer en werkman dreigden in botsing te komen ; deze werd echter vermeden door een zwenking van den laatste, maar toch riep de heer nog, ondanks zijn haast : « Sale flamand ! »

Geboefte... Heeft men ons, Vlaamsche jongens, niet willen wijsmaken, dat het barbaren waren die op den Groeningerkouter en te Kassel streden, omdat de

13. Kassel. — Tlands Huys.

Vlamingen de Fransche redders (!) niet met fluweelen handschoenen aanpakten ?

Wat hebben ze ons niet al opgestoofd van kuilen met teenen matten en andere vallen ! En men vertelt het nog !

Zannekin, held van Lampernisse, uw aandenken is ons heilig. Ja, we weten het wel... wij moesten u vergeten ; als wij Vlaamsche geschiedfeiten herdenken... dan komen zelfs Vlamingen ons berispen, omdat wij menschenlachingen ophemelen... omdat wij haat zaaien tegenover een bevriende natie .. Als wij lessen putten uit 't verleden voor ons arm volk, dat men verbasteren wilde, als wij u huldigen, niet om het zwaaien van uw Goedendag, wat ge trouwens deedt naar den geest van uw tijd... maar u huldigen om uw ideaal, uw vrijheidsmin, uw karakter, uw rastrots... dan zijn wij bekrompen, barbaarsch...

Jemappes, Waterloo, Moskou zelfs... dat mogen we herdenken. We mogen ook de hand kussen van den heerschzuchtige, die ons sloeg, ons vertrapte... de vernedering onzer vaderen mogen we vereeuwigen in brons of graniet... maar gij, Zannekin, en Peyt, en Baldwin en Janssoone, gij kloeke kerelen, die slechts knieldet voor uw God... gij zijt geboefte !

Maar we zullen voortgaan over u te spreken tot onze jeugd en wijzen op het gevoel, dat u bezielde, en het Conscience nazeggen, dat we moeten overwegen wat gij waart en wat wij zijn, en zoo door 't verleden, 't heden versterken.

Zeker, te veel hebben we geteerd op ouden roem en te veel bombast werd er verkocht. Maar die tijd is voorbij. Vlaanderen telt ernstige werkers nu... en daden vervangen de woorden.

*
* *

Kassel is nog een Vlaamsche stad. We keerden van 't plein terug en hoorden een moeder tot haar spelend

kind zeggen : « Let op, men keppe.., je zoû vallen, » en een andere vrouw gebood tot haar zoon : « Haast je achter een brood naar den bakker ! » En de school, of liever « l'École Municipale » was uit en de kinderen spraken Vlaamsch. In den winkel, dien we binnentraden om prentkaarten te koopen, werden we wel met een « Bonjour Monsieur » begroet, maar in 't Vlaamsch bediend.

De facteur vroeg echter om zijn journal. In een anderen winkel, waar we stonden te praten, kwam een stationsbediende met een pakje binnen en vroeg :

— « Madame Decloedt. »

— « Oui, » antwoordde de vrouw.

— « Un paquet pour vous. Envoi de ... » (De man las het).

— « Non pas pour moi..pas.. » de vrouw hikkelde even, en, daar ze krachtig haar antwoord moest doen, ging ze in 't Vlaamsch voort : « Dat is een misse, ik en heb nietmetal besteld, 't en is voor mij niet ! »

— « Madam Decloedt, Kassel, 't is algelijk jen adres, » hernam de bediende nu in de zelfde taal. « Ken je gij nog zoo'n name... ? »

— « Ah 't kan voor een boerinne zijn, die vele in den winkel komt. Wil je 't in den bureau hier zetten ? »

— « Neen ik, 'k gaan 't meê doen, en als ze het reclameert, ze moet het komen halen.

— « Bon, merci ! »

Zoo'n samenspraak bewijst het, dat de Fransche taalkennis bij velen slechts een vernisje is.

In de kerk lazen we bij 't binnentreden een tweetalig verzoek niet te spuwen. Het Vlaamsche luidde aldus :

« Men is verzocht niet op den grond te spouwen, want de kerke is het huys Gods. » Zeer modern is wel het beeld van... Ste Jeanne d'Arc, nabij 't altaar.

Met de tram reden we weer den berg af.

— « Je geeft te vele ! » zei de conducteur.

— 't Is voor een pintje ! »

Of hij dit Vlaamsch verstond ! En bij 't station spraken

de sjouwerlui, die de goederen losten, ondanks hundienspet, allen Vlaamsch.

Het kanton Kassel bevat 11 uitsluitend Vlaamsche gemeenten; twee gemeenten zijn tweetalig, doch overwegend Vlaamsch en we mogen 't getal Vlaamsch spreken hier op 12.000 schatten. Het naburig kanton Steenvoorde is uitsluitend Vlaamsch (9 gemeenten met 14.000 inwoners). Ook van 't kanton Wormhout zijn 10 gemeenten met 13.000 inwoners uitsluitend Vlaamsch, en is 1 gemeente met 409 inwoners gemengd, doch met voorkeur voor 't Vlaamsch.

Een andere Vlaamsche herinnering te Kassel is de Reus, die met vastenavond de ronde doet, te midden van een vroolijke schare vereerders en vereersters. Duinkerke bezat ook zijn « Reus » en « Reuzenlied ». Dat zijn nu « curiosités flamandes » geworden.

* * *

We waren aan 't eind van ons reisje door Fransch-Vlaanderen. We zijn niet geestdriftig teruggekeerd. 't Is heel natuurlijk, dat er in 't Noorden van Frankrijk nog veel Vlaamsch gesproken wordt. « Moedere spreekt het, » zei ons een visscher. En dat is geen reden om te juichen. Maar één feit staat vast: men wil die taal uitroeien en in sommige streken heeft het Fransch onze taal reeds verdrongen. We spraken over de wenschen van « Le Comité flamand ». Als de Vlamingen die vereeniging steunen, kan 't Vlaamsch als tweede taal stand houden... de taal van het kleine vaderland. En misschien gaan dan eindelijk ook de oogen open van hen, die dit volk de moedertaal ontrooven willen.

Men voelt medelijden met die achterlijke arrondissemten, men voelt ook medelijden met deze onwetende landgenooten. Fransch Vlaanderen heeft ons veel te leeren... We zien hier de gevolgen van taalverdrukking.

Wij wonen niet in een wingewest, wij kunnen ons recht eischen. Bij ons zijn gelukkig de oogen opengegaan.

Maar nog heerscht er vreeselijke onverschilligheid. Wij zien misschien te veel naar de Walen..... te weinig naar de verfranschte Vlamingen. « De Walen zijn de kwaadste chefs niet, » zei me onlangs een spoorwegbediende. « Neen, 't zijn de geboren Vlamingen, die nooit een woord Vlaamsch willen spreken, die gebaren dat ze het niet kennen. » En niet de Walen, maar de onverschillige Vlamingen zijn de grootste vijanden onzer beweging en zij die maar bij gelegenheid aan Vlaamschgezindheid meêdoen ! « Ik pen foor de poeren... ik pen een flaming maar hela ! ik heb geen kelekenheit kehat flamsch te leer, » hoorden we eens in kiezingtijd, en een troep Vlamingen juichte toe !

Laten de stambewuste Vlamingen dan toch hun plicht, geheel hun plicht doen ! De Vlaamsche beweging is een heilig vuur, laat ons het gestadig aanblazen. Dan blijft aan ons volk het lot bespaard van de taalbroederen bezuiden de grenslijn, die West-Vlaanderen van Frankrijk scheidt.

Kan het betwijfeld worden dat de taal niet het volk is, toch is het zeker dat de taal het volk vormt. Dat hopen wij te kunnen bewijzen in enkele artikelen over een ander gewest, dat ook van het stamland werd afgescheiden, namelijk Zeeuwsch Vlaanderen.

NAAR ZEEUWSCH VLAANDEREN

Langs de Dampoort — de poort is reeds lang afgebroken, doch de naam leeft voort — verlieten we 't grijze, maar nog zoo ranke Brugge, en we wandelden langs de vaart, wier oevers van de prachtige boomen, die weleer den waterweg als met een groen dak overwelfden, beroofd zijn, naar Damme (1).

De weg van Brugge naar Damme ! Waarlijk, reisden vorsten langs die baan... een Filips de Goede, een Karel de Stoute en deze met een overheerlijken bruidsstoet nog wel, een Maximiliaan van Oostenrijk ? Klonken hier de bellen der muilezels, die de lasten der vreemde kooplieden vervoerden, wemelde het op 't kanaal van allerhande vaartuigen, toen Brugge de wereldmarkt, en Damme de wereldhaven was ?

Men moet de geschiedenis kennen om het te kunnen gelooven, de geschiedenis van Kerlingaland vooral, den eeuwigten strijd tusschen zee en land

Er komen hier veel toeristen, maar ook veel snobs.

— « Gij zegt dat Damme een zeehaven was, maar waar lagen dan de booten ? » hoorden we eens een Franschsprekende dame aan haar echtgenoot vragen. En zonder blikken of blozen antwoordde de man, die in zijn gidsboekje, wellicht dan nog oppervlakkig, « Deux mots d'histoire » gelezen had : « Wel de schepen en de *steamers* legden in een dok aan, dat nu opgevuld is. »

---

(1) Zie over Brugge: « Kerlingaland ».

We zaten toen op het bootje, dat van Brugge naar Sluis voer en eenige Damsche vrouwen, die in de eerste stad ter markt geweest waren, hielden ons voor een Engelschman. 't Is juist als in Fransch Vlaanderen. « Iemand met een hoed op en wit ân » spreekt toch geen Vlaamsch ! En weer dezelfde karaktertrek : een, overigens niet boos bedoeld, spotten met vreemdelingen, die immers geen Vlaamsch verstaan. Maar die menschen, geboren en wonende te Damme, in de schaduw van een reuzentoren, een sierlijk raadhuis, nabij Maerlants standbeeld, kenden de geschiedenis van hun vervallen stad niet, want toen ze wat gelachen hadden over al « dat aardig volk » en een, die nog eens een paar maanden in een Engelsche familie diende, uitgelegd had, dat « 't Ingelsch zoo'n aardige tale was, dat ze geen watere, maar wõtere en geen huis maar haus, en geen brood maar brèt zeiden, » — toen vroegen die meisjes aan elkander « wat al die vreemden toch te Damme verloren hadden ! »

« Er moeten zotten onder die gasten zijn », beweerde een der vrouwen. « Passeerde weke kocht er een een ouden, vuilen Engele van papier, je zoudt er geen kluute voor gegeven hên en ie gaf er tien frank voor en den Engel had toen nog maar één been. » — « Ze noemen dat oudheden, » verklaarde een andere. « En ze zeggen dat Damme zoo schoone is, » waarop een algemeen gelach volgde.

Wij konden ons toen niet weerhouden hun te verklaren, waarom Damme zoo druk bezocht wordt. Eerst algemeene verbazing, dat die Engelschman Vlaamsch sprak maar dan aandacht. O, ons volk hoort gaarne zijn geschiedenis. Het las immers steeds zoo belangstellend den Leeuw en de Kerels van Vlaanderen, en die romans wekten geestdrift, wekten een nieuw leven. En weer zeggen wij dat het boek der historie voor ons volk het boek van groote, nuttige lessen moet worden. Ons volk is niet onverschillig... maar zij, die het leiden moeten, zijn te lang onverschillig gebleven.

Dat is een herinnering aan een bootreis ; nu wandelden wij en we dachten aan de drukte, die weleer hier heerschte. Heden is de weg van Brugge naar Damme eenzaam... even eenzaam als de stemmige kerkhoven aan den voet der kloeke torens, die hier en daar de groote vlakke afwisselen en scherp afsteken tegen de blauwe lucht.

't Karakter dezer streek is veranderd, de handel maakte plaats voor den landbouw. Het goud stroomt niet meer met 't Zwyn Vlaanderen binnen, maar zooals ons een boer zeide : « Heel deze streke is een goudmijne. »

Om te genieten wat Kerlingaland te genieten geeft, is het niet voldoende « deux mots d'histoire » gelezen te hebben, maar moet men de geschiedenis kennen van het Zwyn, de golf, die tot nabij Brugge in het land drong, de geschiedenis van 't oude Vlaanderen, zoo nauw verbonden met die van den waterweg. En dan leeft Kerlingaland, dan voelt men de ziel dezer streek.

Thans worden veel schoolreisjes ingericht en dat kan men niet genoeg toejuichen. « Wij reizen om te leeren, » wordt er veel gezongen in onze klassen, maar nog te weinig op tochtjes. En een der eerste schoolreizen onzer jeugd moest naar Kerlingaland zijn ! Dat ware in de eerste plaats een illustratie, om 't zoo eens te noemen, bij 't onderwijs in aardrijkskunde en geschiedenis. Aardrijkskunde : polders, afwateringsvaarten, dijken, duinen en strand, golfbrekers, zeesluizen, vuurtorens, boeien, bakens, lichtschepen, reddingsmiddelen, de visscherij, enz. enz. En geschiedenis : middeleeuwsche gebouwen, het belfort en de beiaard van Brugge, Breydel, De Coninck, Van Maerlant, de schilders Van Eyck, Memling, kortom de roem van ons land ! En dan zou zulk een reisje op de gewenschte wijze bij onze kinderen het Vlaamsch gevoel versterken. Maar zooveel Vlaamsche onderwijzers meenen, dat alleen 't natuurschoon van Waalsch België belang oplevert voor hun leerlingen.

Door dezelfde streek als van Fransch Vlaanderen, 't rijke polderland, de vette, dankbare klei, begaven we ons naar Damme. Lang konden we er nu niet poozen en we mogen, voor de beschrijving van dit vervallen stedeke, zeker wel verwijzen naar ons « Kerlingaland », waarin we uitvoerig over Maerlants veste gesproken hebben. De gemeentelijke onafhankelijkheid bestond wellicht nergens sterker dan in ons land en nog zijn er sporen bij het volk van overgebleven, al uit men dat onafhankelijkheidsgevoel niet altijd op heusche wijze. « Ze zeggen wel van ons, Dammenaars, dat we geerne vechten, » vertelde ons een parochiaan. « Dat en is geen waar, wij laten gerust wie ons gerust laat. Maar vreemde moeten op onze parochie niet van hun neuze komen maken en dan nog, we kunnen wij ook vrijen, en jonkheden van andere parochies moeten niet onze meiskes wegpakken. Door zulke dingen komt er van eigen ruzie. Ten tijde, dat de andere parochies hier nog kwamen loten, heb ik zulk een ruzie geweten. De Heystenaars maakten in deze herberge spel en ze wilden heel den boel aan stukken slaan. De dochtere liep al de achterdeure weg en ze haalde Dammenaars. Op jen parochie zij je alsân meestere. Al de Heystenaars werden daar in den hoek gejaagd. De(n) opperste maakte nog van zen neuze. Waarom zweeg hij niet? De Dammenaars wilden hem dan voor goed straffen en hem met z'n kop in de stove steken. De sjampetter kwam toen en met schoone te spreken kost ie de Heystenaars verlossen. Ze mochten vertrekken, maar de Dammenaars stonden op twee reken tot aan de deure en de Heystenaars moesten er door, en ze kregen van elken Dammenaar een goeden schup tegen hulder broek, en zoo leerden ze van hun neuze maken op een andere parochie ! Als we wider toen naar de kermisse van Heyst gingen, was 't van eigen weer ruzie, maar we waren niet benauwd, we zoûn daarvoor niet thuis gebleven hên. »

We zagen die Dammenaars in hun herberg zitten, wel bewust van hun waarde en hun kracht, en daarom konden

we ook zoo goed begrijpen, hoe 't volk zich een Breydel voorstelt, zooals we op 't stadhuis vernamen. Hier ziet men namelijk een reusachtige tang en men verklaarde ons dat « Jan Breydel er mede z'n force toogde, als ie met Pier De Coninc op 't stadhuis van Damme drinken kwam. » Dat mag nu zeer folkloristisch-eigenaardig zijn, maar welke bewuste Vlaming schudt dan niet 't hoofd? Vlaming moet iets anders beteekenen dan: « groote pinten drinken en zijn force toogen. » Te Damme zijn wel veel herbergen, maar er bestaat geen bibliotheek en een boekwinkel zult ge natuurlijk zoo min hier als op een der naburige dorpen aantreffen. Over de grens zullen wij ze in kleine plaatsen wel zien.

* *

We reizen naar Zeeuwsch Vlaanderen en zullen thans niet spreken over Maerlant, dien men hier met Uilen-spiegel verwarde, noch over de zeewetten van Damme, noch over 't museum in het oud hospitaal of de te groote herstelde kerk.

We gaan dwars door Kerlingaland en dwalen door de wijde polders. Hier moet soms de boer goed luisteren om te weten, of het de zee of wel zijn zware baardtarwe is, die ruischt in den avondwind.

Menige boerderij doet door zijn wal en kloeke poort nog aan de versterkte hoeve van weleer denken. En ja, de boer van zoo'n groote doening is als een burchtheer, vrij, zich zelf eerbiedigend, bijna tot 't hoogmoedige toe, en met minachting neerkijkend op den zwoeger van 't zand, daar in 't Zuiden, die zich kromt op zijn akker, of zijn wijf voor rol en egge spant. Hier is 't geen arm Vlaanderen.... ten minste stoffelijk, maar de welvaart houdt er geen tred met de ontwikkeling, daarvoor moeten we nog Noordelijker zijn, over de grens.

* *

Te Dudzele, waar naast een zeer leelijken nieuwen, nog een merkwaardige oude toren staat, poosden we een.

wijle. 't Was noenestond en een man ging in den ouden toren de klok luiden, welke 't landvolk naar huis riep. « De nieuwe torre is niet kloek genoeg om 't klokgelui te verdragen, » vertelde ons een rentenier.

« Meneere, nu gaat 't al met de vapeur... maar 't is al flauwer... en weet je wat er niet met de vapeur gaat ? Betalen ! Dat doen ze nog trager dan in den ouden tijd. » De luider was in zijn bouwval verdwenen en toen klonk de bronzen stemme over 't verlaten kerkhof. We zagen mannen en vrouwendorpwaarts komen, 't gelaat nog rood van de zonnehitte, de kleeding nat van 't zweet, en we voelden eerbied voor onze boeren en boerenarbeiders, de meesters der aarde, welke zorgen, dat de stedelingen de vruchten des velds op tijd genieten ! En weer ook dachten we aan de vaderen der boeren, aan hen, die dezen rijken grond aan de zee ontworstelden, want, wat men van Nederland zegt, geldt ook hier ; « God schonk iedere natie een land maar den Hollander de zee, opdat deze zelf zijn land zou scheppen. » En Zeelands wapenspreuk « Luctor et Emergo ». Ik worstel en drijf boven, mocht ook hier prijken.

We tramden naar Sluis en zaten naast een veldwachter en een grijsaard. En wat we onmiddellijk vermoedden, bleek waar te zijn. De oude man, versleten door het werk maar toch nog arm gebleven, werd naar het gesticht van X..... gebracht. Het bestuur van zijn gemeente besteedde hem daar uit. En als een gevangene moest de afgesloofde zwoeger er heen... en zijn misdaad was : « niet genoeg te hebben kunnen sparen om zonder arbeid zijn laatste jaren uit te leven. » De veldwachter vertelde ons naïef, dat « ie nogal geschreeuwd had als ze van de parochie vertrokken, maar dat ie al gelijk wist, dat ie in 't gesticht heel wel zou zijn. » We dachten toen aan wat het diaconiemannetje van Hildebrand vertelde, uit de « Camera Obscura ». Ja, we konden begrijpen, dat

deze grijsaard weende, toen hij zijn dorpje verliet, en voor 't laatst langs de akkers ging, welke hij met zijn zweet bevrucht had. Maar zouden het slechts tranen van droefheid of weemoed geweest zijn? Deze oude was weduwnaar... en gelukkig ook, want, als een echtpaar het wagen durft zonder middelen van bestaan over te blijven en in het wijd vermaard gesticht van X... terecht komt, dan wordt het onbarmhartig gescheiden... mannen en vrouwen mogen niet samen blijven. Ja, lezer, zulke toestanden bestaan er nog in Vlaanderen... en 't ergste is, men vertelt u dat onverschillig... terwijl men zou moeten opspringen van verontwaardiging. Men schijnt het natuurlijk te vinden, als hadden zoo'n afgetobde man en vrouw, die een vijftigtal jaren lief en leed deelden, er geen hinder van, dat men hen nu wreed van elkander ruikt. En in diezelfde tram zaten tal van lievelingen der fortuin, vrouwen en meisjes, die nooit werken, en zich toch misdeeld zouden achten, indien ze de hitte der steden niet konden ontvluchten aan ons zeestrand. « Je moet maar gelukkig geboren zijn, » hoorden we een stoeren kerel tot zijn makker zeggen. Beide jongelingen hadden hun blauwen reiszak op 't platform gelegd; ze kwamen uit Frankrijk, want 't was kermis op hun dorp, en van hen keken we weer naar den grijsaard en we dachten: « Als zij eens oud en afgeleefd zijn, zal de veldwachter hen ook als onze versleten werklieden naar een gesticht voeren? »

* * *

Het laatste dorp van West-Vlaanderen is Westkappelle. Te Dudzele hadden we de arbeiders van den akker zien komen, hier keerden de werklieden er weer heen. Overal 't zelfde volk, zooals we 't ook zagen in Veurne-Ambacht, in de Moeren, tot Grevelingen toe... hetzelfde volk en hetzelfde land.

Een boerin stapte met twee kinderen in den wagen en trof er een kennis aan. « Je hebt twee meisjes mee? »

vroeg de laatste. « Hoeveel heb je er nog ? » — « Acht meisjes, en zes knechtejongens, dat is veertiene. » En we stemden het met die kennis toe, dat « het een groote menage » was, doch dit is in Kerlingaland geen uitzondering. « Ik ben er een van tiene, van twaalf, van veertiene, » klinkt hier zeer gewoon. « 'k Heb ik er achttiene gekweekt, » hoorden we uit den mond eener nog kloeke boerin. Groote gezinnen.. en 't moge in onzen tijd heel dwaas klinken en heel ouderwetsch... maar we gelooven, dat het de kracht is van dit volk. En zie maar eens naar die kinderen... bij hutten bemerkten we knapen en meisjes, die gezondheid te koop hadden... en er groeien kloeke mannen en vrouwen uit, die 't voorbeeld der ouders volgen en weer groote gezinnen vormen. En al die keerlen en keerlinnen woekeren met 't land, of ze worstelen op zee, en ze maken onze kust tot een lustoord voor vreemdelingen, die er hun goud brengen, en kijk maar eens hoe ze omspringen met Duitschers en Engelschen, hoe ze elk jaar meer en meer bezoekers lokken. « Billig » zegt de Germaan, « cheap » roept de Engelschman, en de Vlaming lacht eens vriendelijk, en hij spreekt in 't Vlaamsch, Duitsch, Engelsch en Fransch, en maakt het den badgasten aangenaam, maar als ze weer heen zijn, telt hij tevreden zijn eerlijk verdiend geld en glimlacht medelijdend om zeeplaatsjes in andere landen, die niet tieren, doch verlaten blijven. Er woont hier een ijverig, werkzaam volk... en een der oorzaken van zijn kracht zijn wel degelijk de groote gezinnen, waarvan de kinderen al vroeg leeren op eigen beenen te staan en den strijd des levens te doorworstelen.

---

14. St. Anna ter Muiden (bij Sluis). — Hervormde Kerk.

IN ZEEUWSCH VLAANDEREN.

St. Anna-ter-Muiden. — De Nederlandsche straatjeugd. —
Lectuur voor de Jeugd. — Hollandsche prijsboeken in Vlaan-
deren. — Te Sluis. — Onze taal in Zeeuwsch Vlaanderen.

*
* *

Een dikke toren, ruimer dan het kerkje dat er tegen-
eunt, verschijnt: St. Anna-ter-Muiden, eens een vrije
stad, nu een gehucht van Sluis. We zijn in « Holland ».
We merken het aan den bouwtrant der huisjes, aan den
leurenrijkdom — de ommers der melkboerin zijn zelfs
everfd — maar we merkten het toen ook aan de lieve
straatjeugd. De tram was even in beweging... tuut, tuut
klonk het... de tram stopte, maar het bleek, dat niet de
wachter, doch een bengel gefloten had, die nu met zijn
naats hartelijk te lachen stond. Ja, de Hollandsche
straatjeugd mocht zich beter gedragen. Nog zie ik op de
aai van Sluis dien jongen, van een jaar of tien, met een
stuk gekregen of gevonden sigaar tusschen de lippen.
Den Engelschman pakte zijnschildersdoos in en de bengel
roeg: « Maaster mag ik je box carry? » (mag ik uwe
doos dragen). — « No, no », riep die Brit met schelle
stem. — « Nou, Maaster, je mot je daarom zoo dik niet
maken, » en de straatslijper blies den heer een rookwolk
in 't gezicht en, toen de vertoornde schilder zijn plaag-
geest een welverdiende oorveeg wilde geven, sprong deze
lug weg en stond een eindje verder den vreemdeling uit
te lachen. We hebben de jeugd leeren kennen in zeeplaats-

jes... van die jongens, die bijv. Engelsch genoeg kennen om aan de matrozen van een schip, dat ze op de reede met hun bezoek vereeren, scheepsbeschuit te vragen en de zeelieden, ook in 't Engelsch, uit te schelden als ze niets krijgen.

In menige gemeente moet de Hollandsche schoolmeester veel verduren.

Te Rotterdam zagen we jongens op ijsschollen spelen. Een politieagent gebood hen aan wal te komen. « Kom ons maar eens halen, als je durft ! » riep er een. Neen, de man der wet durfde zich niet op de ijsschollen wagen, maar geen uur later moest hij de menigte op afstand houden, toen men naar 't lijk van een der waaghalzen aan 't dreggen was. De oorzaak van de ondeugendheid der straatjeugd is een overdreven vrijheidsgevoel. Men verwacht baldadigheid met onafhankelijkheid, men verfoeit te veel den Braven Hendrik... en luistert te gretig naar de guitenstreken van De Ruiters en Piet Hein.... « die op school niet leerden en toch flinke kerels werden. »

We lazen te Sluis een plakkaat, uitgaande van den minister van Binnenlandsche Zaken en waarin ouders, voogden en gemeentebesturen aangezet worden er over te waken, dat de vreemdelingen door de straatjeugd niet gehinderd worden. En zoo'n aanbeveling is waarlijk niet overbodig. Maar een beter middel, om dit kwaad te keer te gaan, is de lectuur voor de jeugd en hiervan zijn onze Noorderbroeders goed voorzien. Er zijn degelijke kinderboeken. En de helden en heldinnen dier boeken zijn geen brave Hendrikken of brave Maria's, maar flinke knapen en meisjes, die wel een guitenstreek durven uithalen en meestal met een gebrek behept zijn, waartegen ze te strijden hebben. En de andere handelende personen zijn eveneens naar 't leven geteekend, zoodat het boek *wààr* is en toch naar een ideaal streeft. Die lectuur is niet onbekend in Vlaanderen en onlangs werd in een Vlaamsch blad een Antwerpsche Fransche krant op haar plaats gezet, toen ze het geven van Nederlandsche prijsboeken op onze scholen bekniibelde.

Denk toch eens... onze kinderen zouden «je» en «jou» niet verstaan... ofschoon een groot deel onzer bevolking ook je en jou (uitgesproken joe) zegt. Maar onze kinderen moeten wel begrijpen Fransche wetenschappelijke boeken, dorre Fransche reisbeschrijvingen, Fransche gedichten. Dat is gemakkelijker te verduwen dan je en jou. Die krant moest in Antwerpen eens een onderzoek instellen naar het lezen der Hollandsche boeken. De jonge Sinjorkens en Sinjorinnkens verslinden ze ! En die werken kunnen ook op onze jeugd een weldadigen invloed uitoefenen. Niet dat er geen Vlaamsche prijsboeken zijn ; de schoolhoofden kennen bijv. den rijk voorzienen catalogus van den heer L. Opdebeek van Antwerpen wel. Maar nuttig ware het stellig, dat wij onze boekerijen zouden aanvullen met Hollandsche, en de Hollanders de hunne met Vlaamsche boeken.

Twee broedervolken mogen elkander wel leeren kennen ! Nederlandsche onderwijzers hebben ons verzekerd, dat de lectuur een gunstigen invloed begint uit te oefenen op de jeugd en daarom verwachten we ook meer van dat middel dan van alle ambtelijke plakaten, hoewel er gestraft kan worden waar overreding niet helpt. De Nederlanders erkennen dus zelf, dat de jeugd zich tegenover de vreemdelingen anders zou moeten gedragen.

Een Vlaming, die pas onze kuststreek bezocht heeft, herademt te Sluis. Hier nu komen 's zomers ook honderden, ja, in gunstigeseizoenen, duizenden vreemdelingen... en o, gruwel, de tolbeambten spreken slechts de moedertaal. en de namen der straten worden alleen in 't Nederlandsch vermeld. En denk toch eens : geen enkele vreemdeling ergert zich of loopt verkeerd. Ja toch, de poortier van 't stadhuis vertelde ons, dat een bezoeker zich wel geërgerd had,.. 't was een Vlaming.

Op een bord kon hij in vier talen — 't Nederlandsch bovenaan — een beknopte nota lezen over de merkwaar-

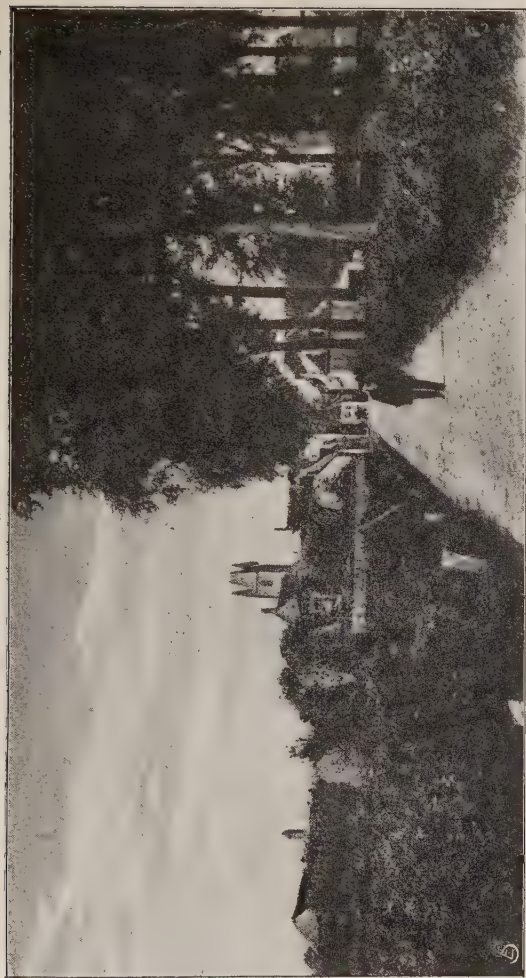
digheden van dit stadje. Hij had in zijn moedertaal een toegangsbewijs gevraagd, maar toen de poortier in 't Nederlandsch eenige uitleggingen wilde geven, vroeg de bezoeker verwonderd: « Kent gij geen Fransch?... Ge zoudt toch moeten Fransch kennen! »

Ja, dat moest weer een Vlaming zijn! Een Duitscher, een Engelschman, een Amerikaan vindt het heel natuurlijk, dat de poortier van 't raadhuis in een klein stadje alleen zijn moedertaal spreekt, en knikt vriendelijk dankbaar, als de eenvoudige man hem door gebaren terecht helpt, maar voor den zonderlingen Vlaming, die te Sluis was aangeland, zou deze bediende, evenals de gids van 't museum eener wereldstad, misschien wel niet de voor-naamste talen, maar dan zeker toch Fransch moeten kennen. En er komen hier tien Engelschen en Duitschers tegen één Franschman. In Duitschland moesten we Duitsch en in Engeland Engelsch spreken om in postkantoren, musea, enz. inlichtingen te krijgen.

En wij herhalen het, de Franschen brommen er niet over, maar sommige Vlamingen wel, want 't geval, dat we hier aanhaalden, is geen uitzondering. Wij hoorden met genoegen, hoe de poortier ons in *beschaafd* Nederlandsch te woord stond, en geen van buitengeleerd lesje afrainmelde, maar nog blijk gaf van een voor hem zeer voldoende algemeene ontwikkeling en geschiedeniskennis.

We zeiden hiervoren, dat een Vlaming, die pas onze kuststreek bezocht heeft, te Sluis herademt. In herbergen en hotels — sommige mogen dan ook nog een Fransch uithangbord hebben, overgewaaid van over de grens — houdt men zich niet, alsof men geen Vlaamsch verstaat; integendeel, men antwoordt u in goed Nederlandsch. En denk eens, die barbaren kunnen ook met een Engelschman, een Duitscher en een Franschman over de baan. Te Sluis hoort men een burgemeester, een schepen, een notaris, een dokter, een geestelijke en andere notabelen beschaafd Nederlandsch spreken.

Een hooger officier zat met een deftig burger te kouten,

15 Omgeving van Sluis

en natuurlijk in hun moedertaal. Evenals in alle landen met normale toestanden, kent de overheid hier de taal van den minderen man... een Vlaamsche piot van Westkapelle of Hoeke moet twee talen kennen en dan durft men hem nog wel uitschelden... omdat hij een Vlaming is !

Zekeren Maandagmorgen zagen we te Sluis eenvoudige lieden, arbeiders, boerenknechten, met boeken onder den arm. « De bibliotheek is 's Maandags open, » zei ons een burger. — « En men maakt er druk gebruik van ? » — « O, natuurlijk ! »

Ja, hier is dat natuurlijk ! We vernamen dat deze boekery ingericht werd door de « Maatschappij tot Nut van 't Algemeen » en steun ontvangt van de stad. Die maatschappij is reels oud en haar leden behooren tot den ontwikkelden stand. Men richt er 's winters ook lezingen in. Zie, dat is nu voeling tusschen hoog en laag, dat is beschaving, die van boven naar beneden druppelt, dat is met tal van andere instellingen een band tusschen de geleerden .. en de ongeleerden ?... neen, de algemeen ontwikkelden, want een volk, dat op zulke toestanden mogen mag, blijft niet in duisternis gedompeld. Natuurlijk, ook bij onze Noorderbroeders heerschen misstanden en we hooren er eveneens staaltjes van bekrompenheid, van bijgelcof... maar dat alles komt juist te scherper uit, omdat het uitzondering is. Eén feit staat vast ; tot hier in 't verst afgelegen gewest van Nederland, tot nabij de grens, gevoelt men den invloed van de hoogeschole, waar de voertaal de taal van het volk is. Men kome even over de grens weer in Belgisch Vlaanderen en men merkt het gemis eener Vlaamsche Universiteit.

We hebben de Zeeuwsche Vlamingen van nabij leeren kennen, en ze genieten over 't algemeen stoffelijke en, om 't zoo eens uit te drukken, geestelijke welvaart. We zeiden het reeds : hier wordt gelezen. Schier op elke hoeve komen dag-, week- en vakbladen, tijdschriften en boeken. Veel boeren en burgers zijn leden van een leesge-

zelschap, dat tijdschriften en boeken aankoopt. De kinderen ontvangen degelijk onderwijs van meesters en meesteressen, die benevens hun dialect ook beschaafd Nederlandsch kennen. Noch in vrije, noch in gemeentescholen treft men ongediplomeerde onderwijzers of onderwijzeressen aan, want de wet verbiedt zulks. In alle kerken, van welke gezindheid ook, wordt in beschaafd Nederlandsch gepredikt. Bij gerechtszaken is er natuurlijk van geen taalmoeilijkheden sprake, zoomin als op het gemeentehuis. Dat zijn normale toestanden, die gansch Nederland door heerschen, en dus ook in de streek over de Schelde, in Zeeuwsch-Vlaanderen, een wingewest evenals Fransch-Vlaanderen.

Ja, we zijn hier in een overwonnen land, het voormalige Staats-Vlaanderen. In de oudheidskamer van Sluis zagen we een document : de overgave van Sluis in 1604 door de Spanjaarden aan den stadhouder Prins Maurits van Nassau, die het stuk onderteekend heeft. De Hollanders namen dus Sluis, dat nu Sluis in Vlaanderen genoemd werd ter onderscheiding van Maassluis, Hellevoetsluis, enz. Ze verkregen ook andere vesten en zoo werd dit deel van ons land bij Nederland ingelijfd.

Zeeuwsch Vlaanderen werd als een wingewest behandeld. We vinden er nog bewijzen van in het archief van Sluis. In 1648 werd niet alleen de Schelde, maar ook het reeds bijna verzande Zwyn (bij Sluis) gesloten, ten voordeele der Zeeuwsche en Hollandsche havens. Beurtvaart was toegelaten, maar de Sluische schippers vroegen tevergeefs aan de meesters te Middelburg om bescherming tegen de Duinkerksche kapers, terwijl de Zeeuwsche vaartuigen wel een geleide kregen. In al deze vesten lag een garnizoen, dat meester speelde over de burgerij, wier klachten op de Hoogmogende Heeren niet den minsten invloed uitoefenden. Dat garnizoen kwam van over de Schelde, die soldaten waren de dienaren der

regeerders en de bewoners van Zeeuwsch Vlaanderen... Vlamingen, vreemdelingen..., en hun gemeenten... grens-vestingen.

We zouden nog bewijzen kunnen aanhalen van die verdrukking. We hebben volksboekjes gelezen, waarin er ook over gesproken werd, o. a. de geschiedenis van den Sluischen beurtschipper, Gerrit van Houcke, die door list een Duinkerksch kapertje veroverde ... ofschoon hij slechts één geweer met één schot hagel aan boord had ; het verraad van Roelofs, die de stad Sluis aan de troepen van Lodewijk XIV wilde overleveren. Genoeg echter... Zeeuwsch Vlaanderen ondervond het wel, dat het een wingewest was.

Maar de taal der heerschers was ook die der overwonnenen .. de taal werd niet verdrukt en daarom bleef dit volk kloek en flink. Die andere verdrukking staalde en louterde het, en, toen er meer verdraagzaamheid kwam en 't geslacht der overwinnaars en dat der overwonnenen voor een nieuw hadden plaats gemaakt, bleven er geen sporen der dwingelandij meer over.

Fransch Vlaanderen ondervond insgelijks het stoffelijk wee van een wingewest ... maar het leed meer. Het volk werd in zijn taal, in zijn ziel aangetast en tegenover de geestelijke ellende van onze stamgenooten over de Zui-dergrens, stellen we den geestelijken rijkdom onzer broeders over de Noordergrens. Wij, Belgische Vlamingen, die geen wingewest bewonen, kunnen de toestanden van Zeeuwsch Vlaanderen benijden. En 't is een veelbeteekenend feit dat 8 jaren geleden, in 1904, de 300ste verjaring der overgave van Sluis, zoowel door Roomschen als Protestanten in 't oud stedeke met de meeste geestdrift gevierd werd. We zeiden bij ons bezoek aan Fransch Vlaanderen, dat de stamgenooten daar zich hooger achten dan ons volk uit een stoffelijk oogpunt. Welnu, de bewoners van Zeeuwsch Vlaanderen meenen ook, dat ze hooger staan dan wij ... en dan denken ze aan de ontwikkeling.

Dus bij beide dochters, min of meer minachting voor de Moeder. Is de verklaring hiervan ver te zoeken? Duzenden Vlamingen immers minachten zich zelf!

Zeeuwsch Vlaanderen moet geestelijk wel hooger staan dan ons gewest. Het maakt deel uit van een klein land, maar waarvan de bewoners een sterk rasgevoel bezitten, waar een gezonde vaderlandsliefde heerscht, waar vooral, zooals we aantoonden, een band is tusschen hoog en laag! En een bewust volk kan niet slaafsch zijn. Kleine dagloonen zijn hier onbekend en, in aanmerking genomen de ongunstige ligging van deze streek tusschen den breeden Scheldemond, die haar van 't hoofdland, ook van de hoofdstad scheidt, en de zuidelijke staatsgrens, is de stoffelijke toestand er zeer gunstig.

We hopen dit op een kort reisje door Zeeuwsch Vlaanderen verder aan te toonen.

---

16. Sluis. — Stadhuis.

II.

Op het Belfort van Sluis. — Onze landgenooten in Zeeuwsch Vlaanderen. — Godsdienst. — Verval van Sluis. — Het Zwin. — H. Van Dale en H. Q. Janssen.

De stadhuistoren van Sluis is het Vlaamsche belfort, het zinnebeeld der vrijheid onzer vaderen; en al is hij niet hoog, toch geeft hij den indruk van kloekheid, fierheid, karakter. Gemakkelijk vindt men de plaats terug, waar de poorters hun kostbare keuren bewaarden, en enkele malen per jaar klinkt nog de bronzen stemme van de storm- of zegeklok, die ons door een opschrift meldt: « Victor es minen name ». Wie te Sluis geweest is, kent natuurlijk « Jantje », het houten manneke, dat in een galmgat staat en met zijn hamerke op een bel slaat om het uur en het halfuur.⁽¹⁾

Van den Sluischen toren heeft men een heerlijk vergezicht. Wij bestegen hem, toen Victor geluid werd te eere van Neerlands vorstin, wier verjaardag vooral de jeugd vierde door kleine optochten met Oranje-sjerpen en Oranje-vlaggen, onder het zingen van volksliederen.

Wij klommen op den klokkezolder, over de dikke balken tot bij het galmgat, en we zagen uit ons kraaien-nest een groot deel van Kerlingaland tot aan de duinenginds: St-Anna vooraan, wat verder, Westkappelles zoo juist herstelde kerk, Lisseweges reuzentoren, in wiens schaduw broeder Willem van Ter Doest leefde, aan den einder, Damme en Brugge, en dan eenige hooge gebouwen der kust, welke weinig kunstzin verraden

---

(1) Zie voor meer plaatselijke bijzonderheden: « Kerlingaland ».

en alleen in dienst staan van Zijn Majesteit het geld.

Boven ons hoofd zweefden de klokkentonen naar buiten. We keken ook naar de luiders en beeldden ons in, hoe hun voorouders hier alarm sloegen, als de wachter van deze plaats de vijanden zag naderen, ginds langs de duinen en over de vlakte, en brandende hoeven en vertrapte akkers hun weg afteekenden, en, nu we weer die heerlijke velden zagen, hun weelde ten toon spreidend in 't blakend zonnelicht, die velden, de vrucht van ijver en standvastigheid, toen vroegen we ons af hoe het mogelijk was, dat bij elke uitvinding eerst en vooral bepeinsd wordt, welke diensten deze zou kunnen bewijzen in de vernieling van het menschedom.... in den barbaarschen krijg ! Er is toch zooveel vrede-
werk te verrichten, ook in ons Vlaanderen, in ons Kerlingaland !

Victor zweeg.

— « Ziezo, dat is tot 't volgend jaar, » zei een luiders, een versche pruim achter zijn kiezen stoppend. « Als we 't beleven mogen, » voegde hij er bij. « Ja, een mensch weet toch maar niet. Ik lui nou al lang... ik ben nog alleen over van de drie oude... en ik zou 't graag nog een heelen tijd doen voor onze Wilhelmen. »

Vragen of deze oude Vlamingen nog verwantschap gevoelen met België, was waarlijk overbodig. In nationaal opzicht zijn ze op en top Hollanders. We zeiden reeds, dat ze met groote geestdrift den 300^e verjaardag van hun inlijving bij Nederland vierden. Maar er zijn nog andere bewijzen, die weinig vlelend zijn voor ons. Als men van iemand zegt « 't is een oude Vlaming », is dit geen gunstige benaming. De reden hiervan ? 't Is treurig om het te bekennen, maar ook hier over de Noordergrens zijn het onze landgenooten, die, voor minder loon, het zwaarste werk komen verrichten.

We hebben ze daar dan ook gezien — onze broederen toch — 's avonds, in een schuur rond een pot met aardappelen « met de pel », die ze nuttigden met wat zout en

zwart brood. « Dat leeft er maar op los, » zei ons de boer, die zijn hoeve met de meeste bereidwilligheid toonde. « Ze komen 's Maandags toe en vertrekken 's Zaterdags avonds... en hier werken ze als duivels en ze slapen op wat stroo, als 't heel warm is ook wel buiten, en zijn met weinig tevreden. Onze arbeiders zouden het niet willen doen. »

Ja, dat wisten we, een Hollandsche arbeider stelt gewoonlijk hooger eischen, en hij begeert ook een gezellig huisje, met vriendelijke kleuren, met een bloemhofje er vóór, met een mat of een kleed op den vloer; hij rookt 's Zaterdagsavonds en 's Zondags gaarne zijn sigaartje, en hij leest ook zijn dagblad. Hij wil een varken kweken om 's winters vleesch in de kuip te hebben..., hij houdt er van om 's zomers enkele keeren naar Knokke, Heist of Blankenberge te gaan; kortom hij wil als werkman ook recht hebben op een aangenaam leven... en hij heeft gelijk! De landbouw heeft veel handen noodig. Zonder meetings, zonder stakingen, zonder socialisme heeft de Zeeuwsch Vlaamsche arbeider een flink dagloon verkregen, en de cijfers, die de boer ons noemde, zijn me ontschoten, maar de werkende stand geniet ginds een zekere mate van welvaart.

De verkiezingen loopen hier dan ook niet over eigenlijke politieke vraagstukken, maar, ten minste voor den gemeenteraad, over Protestantsch en Roomsche, en de eerste partij heeft thans — vergissen wij ons niet — in den Raad twee stemmen meerderheid. Men geloove nu niet, dat die partijen voortdurend tegenover elkander staan; is de kiezing voorbij, dan koelen ook de harts-tochten af en 't oude stedeke keert terug tot zijn rust en kalmte. Het protestantisme hield in dit deel van Vlaanderen stand door Maurits' overwinning. De Hervormde Kerk van Sluis is zelfs rijk en in 't naburige dorp, Kadzand, wonen slechts enkele katholieken. Ieder dorp heeft een of meer protestantsche kerken, uitgezonderd Ede en eenige gemeenten in 't land van Hulst. Andere

dorpen daarentegen, zooals Kadzand, Zuidzande, Hoek, Zaamslag, bezitten geen Katholieke Kerk.

Dit deel van Vlaanderen bood zelfs gastvrijheid aan uitgeweken Vlaamsche hervormden en ook aan Fransche « réfugiés ». Bijv. te Sluis treft men heel wat namen aan, die aan de oude Hugenoten doen denken, als « Hennequin, Du Fossé, Du Mocqué », en in een familieregister der Hennequins lazen we, hoe de voorouders uit Frankrijk vluchtten en hun geld in brooden verborgen hadden. Andere sporen van afkomst dezer namen vindt men niet meer, de nakomelingen van de slachtoffers der opheffing van 't Edikt van Nantes zijn van de Hoilanders niet te onderscheiden en de zoogenaamde Waalsche kerken zijn hier geheel verdwenen. Over de Schelde zijn er veel overgebleven en de dienst wordt er nog in 't Fransch verricht.

Maar... we waren op den stadhuistoren en we keken naar Sluis, dat aan onze voeten lag.

De stad is klein en de wallen zijn een uur gaans in omtrek. Er is meer ruimte bloot gekomen, dan er bebouwd bleef. De burgers kunnen voor weinig geld een tuin kiezen, en de boeren zaaien, planten en oogsten binnen de veste. Een der voormalige poorten is een watergang... een andere dient tot wagenhok en in 't poortwachtershuisje woont eenzaam een vrouwtje, dat hier haar intrek nam om geen huur te moeten betalen en haar verblijf vergrootte door een soort van bedstede in den wal uit te graven. De hovenier stoot gedurig op steenklompen... de doodenakker der verdwenen St-Janskerk is nu een malsche weide en de koeien grazen rond de gespaarde zerken, wier bijna uitgesleten letters nog edele namen verraden. Waar eens 't trotsch kasteel stond, dat het Zwin beheerschte en door Jan Zonder Vrees naar 't plan der Bastille gebouwd werd, ligt nu een aschvaalt. Er zijn hier straten, zonder huizen, alleen afgebakend door scheeve blinde muren met geweldige steenklompen gesteund. Uit elken hoek grijnst u 't verval

tegen... en toch gelukt de bevolking er in nog nieuw leven in 't stedeke te brengen !

Het stadhuis is met veel kunde en oordeel hersteld en een groot deel van dit werk werd door een Sluizenaar, den bouwkundige Noest, verricht.

Nabij 't raadhuis is de oudheidskamer, die van veel belang is voor de plaatselijke geschiedenis. We wandelden over de wallen en zagen den Zwinpolder. Zwinpolder... veelzeggende naam ! Waar werd de Fransche vloot door de Engelsch-Vlaamsche vernield ? Waar landde Margareta van York, toen Karel de Stoute haar, zijn bruid, bespieden kwam, wanneer hij haar officieel slechts den volgenden dag te Damme ontmoeten mocht ? Waar was de haven, die zooals we in de voorrede van 't Publicatieboek in het archief lazen, vijf honderd groote schepen kon bevatten. Het Zwin is nu vruchtbaar akkerland.

« Door de veranderingen der tijden, de slechte onderhoudingen en de twisten, is deze schoone haven, die in den Oceaan uitspoelde, te niet gegaan, » meldde 't Publicatieboek verder.

Ja, een uur gaans van hier, ziet ge nog een kleinen inham der kust, tusschen schorren... een inham, bij ebbe een zandvlakte, zoodat men van Knokke te voet naar Kadzand kan gaan. 't Huidige Zwin is geworden een droevig beeld, zoodat 't ons beïnvloedde toen we daar zekeren namiddag op een hoogen dijk zaten. Aan den einder doemde Brugge op, iets meer naderbij zagen we Damme en Oostkerke. Tusschen 't geboomte verschenen even de vijf spitsen van 't Sluische Belfort en, meer links, rees de hooge toren van Aardenburg boven de vlakte. En al die Zwinsteden sluimeren nu... In een Oogstnacht van 1873 had men op al die torens de doodsklokken moeten luiden, want toen werd het Zwin voor goed gebreideld, toen werd met zenuwachtige haast, vóór het opkomen van den springvloed, 't laatste werk verricht... terwijl de bliksem langs 't donker zwerk

fllikkerde en de stem van den donder over de duistere zee rolde !

De kleine inham, tusschen Knokke en Kadzand, welke u bij laag water niet verhinderen kan van 't eene dorp naar 't andere over het strand te gaan... is nu het Zwin.

« Ik ben nog verscheidene malen met den beurtschipper van hier naar Rotterdam gereisd, » vertelde ons een bejaarde Sluische dame. Deze woonde met haar zusters in een zeer oud huis; ik zie het viertal nog voor mij in de groote kamer, — een zaal gelijk — bij een vlammen den haard, 't was winter toen, en met 't theelichtje en den trekpot vóór hen. 't Was een genot naar hen te luisteren, als ze verhaalden over het vroeger garnizoen dezer stede, over hun reis naar Brugge om een trein te zien... wat vader al zoo lang beloofd had... over onze Belgische kust in haar ouden staat .. over de gezellige trekschuit, waar de mannen lange pijpen rookten, de vrouwen breiden, en allen gezellig zaten te keuvelen.

Een schat van porcelein en outheden bezaten ze... en ze hielden alle opkoopers, die in Zeeuwsch Vlaanderen jacht maakten op die outheden, buiten. Een schat van boeken ook was er in huis en deze bewezen, dat er te Sluis 100 jaar geleden reeds geestesleven heerschte, want in vele werken lazen we de lijst der inschrijvers. De zusters rusten nu in 't graf nabij de wallen hunner dierbare veste... nabij het Zwin, dat zij anders hadden gekend en dat een polder is geworden.

Men heeft Kerlingaland een nieuwe, een prachtige haven geschonken, maar al de hooge torens dezer streek zijn bakens voor schepen, die statig voorbij varen, ongevoelig voor de kranen, die zich als smeekende armen van Zeebrugge's muur naar de watervlakte uitstrekken.

*
* * *

De grafdelver stoot met zijn spade nog wel op 't steengruis van 't voormalig kasteel, op welks gebied nu de

dooden ter ruste worden gelegd. Dit slot was naar 't plan der Bastille door Jan Zonder Vrees aan den oever van 't Zwin gebouwd, als een sleutel voor deze golf. De ketting, waarmede men soms den waterweg afsloot, werd langen tijd in de oudheidskamer van Sluis bewaard, maar is als menig ander gedenkwaardig stuk, op onbegrijpelijke wijze verdwenen.

Men vertelt ons, dat de zoon van Egmont in dit kasteel gevangen lag, na te Brugge de medeplichtige geweest te zijn van twee sluipmoordenaars, die het op 't leven van Willem den Zwijger gemunt hadden.

Te Grevelingen en te Sluis werden we aan Egmont herinnerd, maar glans omstraalt de naam van den vader, de zoon sleurde dien naam door 't slijk. En de Sluize-naars van onzen tijd, zouden den schuldige niet minder uitgejouwd hebben, dan hun vaderen het zeker wel deden, want ze zijn Oranjeklanten tot in 't diepst van hun hart. Ze zullen u de geschiedenis van hun vorstenhuis wel vertellen.

Maar geen geschiedenis meer, waar zouden we eindigen moesten we spreken over Lammensvliet (den ouden naam voor Sluis), Jan van Namen en Lodewijk van Nevers, Artevelde, die hier den Engelschen vorst ontmoette, — over Catharina Rooze, die de Sluische vrouwen aanmoedigde, toen Parma de veste bestookte, terwijl Leicesters vloot werkeloos lag, — over Maurits van Nassau, over het decreet van den Grooten Heer van Turkeye, die bepaalde, dat « geen geboren Sluizenaar door zijn onderdanen in gevangenschap mocht gehouden worden, » — over het bombardement der Franschen... over 1830. Wat we betreuren is, dat niet sommige straatnamen Sluische helden eeren.

't Heer-Boudewijnstraatje, Meerminnestraat, enz. zijn wel eigenaardig, maar leerrijker ware : Catharina Rooze straat, Gerrit Van den Hoeckestraat, enz.

We zeiden, dat de dooden nu rusten op het gebied van 't oud kasteel.

De Godsakker is in tweeën verdeeld ; links is de begraafplaats der Protestanten, rechts die der katholieken. Waarom moet de verdeeldheid nog voortduren na den dood ?

Op de protestantsche begraafplaats stonden we een wijle bij een gedenkzuil, aan H. Van Dale door « zijn vrienden en vereerders opgericht. »

Neen wij zijn hier niet onder een verstompt volk.

Te Sluis woonde een nederige hoofdonderwijzer, die groote gaven bezat. Maar om die gaven te ontwikkelen, had hij niet, als zoovelen onzer landgenooten, een strijd te voeren tegen vooroordeel, kwaadwilligheid, taalhaat. Neen, in 't Noorden wist men Van Dale's gaven naar waarde te schatten. Men leerde hem kennen als een degelijk taalkundige, men begreep, dat hij een schat van woorden en uitdrukkingen kende, welke in dat Oud-Vlaamsch gewest voortleefden, maar nog niet geboekt werden. De nederige onderwijzer, daar in 't achterhoekje van Nederland, in dat vergeten stadje bij de grens, kon zijn, weldra beroemd geworden « Woordenboek der Nederlandsche Taal » uitgeven. En de « Van Dale », bijgewerkt, kan zich niet alleen nog handhaven in onzen tijd, maar mag steeds « het » Woordenboek genoemd worden, vooral voor ons, daar het ook onze eigenaardige namen en uitdrukkingen vermeldt. Van Dale liet zich nog van een andere zijde kennen. Hij was ook oudheidkundige. En hij had gelegenheid zijne geleerdheid in dit vak te toonen. De vesting Sluis zou ontmanteld worden en de Staat meende heel wat grond in te palmen. Maar Van Dale trad met de heeren der regeering in 't strijdperk en bewees uit de oorkonden van 't Sluisch archief, zoo duidelijk, dat de betwiste gronden het eigendom der gemeente waren, dat de Staat zijn eischen liet varen en Sluis het pleit glansrijk won.

Van Dale vond in zijn gewest lezers genoeg, om een

reeks verhalen over de Sluische geschiedenis te schrijven. Hij vertelde hier niet aan onverschilligen, neen, hij won talrijke vrienden, een gansch heir vereerders en ook over de Schelde werden zijn bijdragen in tijdschriften zeer gewaardeerd. Veel verrichte hij met medewerking van een ander geleerde, die in Zeeuwsch-Vlaanderen een dankbaar gehoor vond en veel nut stichtte, n. l. van H. Q. Janssen, predikant te St. Anna-ter-Muiden, lid van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde, van het Zeeuwsch, het Friesch en het Historisch Genootschap te Utrecht. Janssen schreef eveneens tal van geschiedkundige boeken en schetsen.

Nut stichten, dat vermochten deze en andere mannen, omdat ze vooreerst zich in hun taal ontwikkelden en dan veel van hun kennis in dezelfde taal aan anderen mededeelen konden. En het volk, was dank zij goed onderwijs, in staat veel van die kennis over te nemen. Nog is Van Dale's nagedachtenis te Sluis in eere, gelijk ons bleek uit de gesprekken met zijn voormaligen medeonderwijzer en tal van zijn leerlingen.

Van zijn nu ontslapen zuster vernamen we nog een bijzonderheid, die weer getuigt hoe Nederlandschgezind de Zeeuwsche Vlamingen zijn.

Moeder Van Dale woonde te Eekloo, in Oost-Vlaanderen, maar als ze bevallen moest, begaf ze zich naar Sluis, opdat haar kind in Nederland geboren zou worden. Toen onze Van Dale ter wereld verschijnen moest, durfde de vrouw niet naar Sluis komen, daar hier de pokken heerschten. De samensteller van 't Woordenboek zag dus te Eekloo 't eerste levenslicht.

Zelf was hij ook doodsbenauwd van besmettelijke ziekten. Moest hij voorbij een woning, waar besmettelijke ziekte was, dan nam hij zijn paraplu mede en stak die voor bedoeld huis op... Toen de pokken weer eens te Sluis uitbarstten, was de Loofdonderwijzer-archivaris een der eerste slachtoffers.

III.

Eigenaardige gebruiken. — 't Onderwijs in Zeeuwsch Vlaanderen en de vruchten. — Huisarbeid als ontspanning. — Aardenburg, Biervliet, Oostburg. — Bezoek der Koningin. — Schoondijke, Breskens. — De tram. — Koortsen. — Groede, IJzendijke, Kadzand.

Van Dale was ook van meening, dat men zijn land niet te goed kennen kan en voor de jeugd schreef hij een schoolboekje « Zeeland », waarin hij met zijn jonge vrienden de gansche provincie doorreist. Zulk onderwijs draagt goede vruchten en 't ware te wenschen, dat ook op onze scholen het onderricht in Aardrijkskunde en Geschiedenis minder dor werd gegeven, dan zouden deze vakken meer belangstelling bij de leerlingen genieten.

We hebben dikwijls met verwondering waargenomen hoe goed een Hollandsche jongen op de hoogte is van zijn land en de geschiedenis. Bij onze Noorderbroeders worden tijdschriften zooals « De Aarde en Haar Volken », « Buiten » e. a. dan ook zoowel door het volk als door de meer ontwikkelden gelezen.

Door het onderwijs, door den band tusschen hoog en laag, heeft Nederland Zeeuwsch Vlaanderen geestelijk ingelijfd, nadat de stadhouders Maurits en Frederik Hendrik het met geweld der wapenen veroverd hadden.

Zeeuwsch Vlaanderen, we zeiden het reeds, is op- en top Hollandsch, al dringt nu weer door uitwijking van Zuid naar Noord 't Vlaamsch element binnen.

Wij zagen er nog veel oude gebruiken, die men ook in Holland vindt.

17. Aardenburg. — Weststraat met Kaipoort.

Zoo ziet men 's Zondags veel vrouwen met hun « stoof », voetenbankje met vuurtest, naar de kerk gaan. In de test ligt een gloeiende turf. Men kan ook een stoof huren van den koster voor een dubbeltje.

Vóór ons ging een man in een langen, wapperenden, zwarten mantel en met een eerwaardige buis, waaraan een rouwlint fladderde. Aan elke deur bleef hij staan en sprak op eigenaardigen toon : « De familie N. laat bekend maken, dat heden morgen, te zes ure, overleden is, de heer X. Z., in den ouderdom van... jaren... » 't Is de « aanspreker », die « de wete doet. » Men zou wanen, dat burgerlijke begrafenis hier zeer in de mode zijn ; men bemerkt geen geestelijke, want in Nederland is het den bedienaars van elken godsdienst verboden in kerkgewaad op straat te komen, en er kruisen en vaandels te dragen. De Roomsch-Katholieke priester is kenbaar aan zijn soutane... de protestantsche dominee is gekleed als een burger, vooral bij een begrafenis, waar ieder een zwarte jas en een hoogen hoed draagt... al zijn het dikwijls erfstukken van een overgrootvader... Als een priester aan een stervende de laatste sakramenten brengt, is hij gewoonlijk in soutane, maar men bemerkt, dat hij die plechtigheid verrichten gaat aan zijn houding... hij groet niemand, en schenkt geen aandacht aan zijn omgeving.

Tot vóór enkele jaren, hoorden we, had men hier ook nog den klepperman, die 's nachts door het stadje ging met een vreeselijk zwaard aan zijn heup — we hebben 't wapen gezien — en zijn ratel in de hand en aan elken hoek zong hij bijv. :

Elf uur luidt de klok
De klok luidt elf...

Er kwam een nieuwe burgemeester... en de klepperman verdween.

Hollandsch is Sluis ook in den ijtijd. Dan heerscht een plezierige drukte op de vaart en men kan door hun manier van rijden en zwieren de Sluizenaars op 't eerste zicht van de Belgen onderscheiden. En dan nog iets... te Sluis schaatsen evenveel of meer meisjes en zelfs vrouwen dan jongelingen en mannen. We zien er ook de vruchten der gemengde school... er is een goede, eerbare omgang tusschen beide geslachten, zelfs de stijfste Klaas rijdt eens met een meisje...

Hollandsch is nog in deze Oudvlaamsche stede 't voorkomen der huizen. Voor iedere woning een stoep, afgescheiden van die der bureu door een paal met ketting, bijna aan ieder venster een paar « spionnen », zoodat men zien kan, wat er op straat voorvalt, wie er uit gaat, welke bureu bezoek ontvangen, en honderd dingen meer, die alle belang wekken in een klein stadje. Een sterk verschil bij ons, een echt Hollandsch gebruik... men woont aan de straat. Geen stijve, doodsche salons aan den voorkant, maar een gezellige huiskamer, waar men bij schemeravond 't theelichtje op tafel ziet branden, waar in den namiddag de moeders en de dochters zitten te breien, te naaien, te borduren, .. te spellewerken, want dit is uit Vlaanderen overgebleven, al doet men het hier vooral uit liefhebberij. Toch heeft Sluis zijn kantschool, maar — en hier mogen we weer een voorbeeld aan nemen — men moet veertien jaar zijn, om er de lessen te volgen !

In Brugge is het anders... daar zitten arme bloedjes van onder de tien jaar reeds over 't spellewerkkussen gebogen in school !

Een deugd der Hollanders is de huiselijkheid, die in Vlaanderen ongetwijfeld te weinig in eere is ! Huiselijkheid, huiselijke opvoeding, 't is de hoeksteen van 't gebouw der Natie. Huisgezinnen vormen immers het volk, en de moeder vooral moet de karakters kneden.

« 'k Moete naar de staminee voor m'n affaires, » zegt bij ons zoo menige vader — vooral in West-Vlaanderen —

en terwijl moeder met de kinderen te bed ligt, drinkt de man zijn pintjes en babbelt hij soms erger dan een « kommeere » over 't dorp- en stadsnieuws, de duiven, de laatste « bollinge » of « gaaischietinge » of « de prijskamp der blinde vinken », maar denkt niet meer aan zijn « affaires ». In Nederland — we zien het reeds in Zeeuwsch Vlaanderen — zijn er veel minder herbergen en men doet er ook goede zaken.

De Hollandsche moeder — en ook de Zeeuwsch Vlaamsche — voedt evenals de Deutsche haar kinderen zelf op. Bij ons rijzen de « pensionnaten » als paddestoelen uit den grond.

Wij moeten ons karakter niet afleggen, we moeten den vreemde niet naäpen. . maar we mogen leeren, en we kunnen veel leeren, als we even over de Noordergrens, op ons oud gebied gaan. En de Nederlander kan van den Vlaming ook veel overnemen... om maar iets te noemen, wat van onzen ondernemingsgeest.... zonder dat hij zijn volksaard behoeft te wijzigen.

*
* *
*

Laat ons eens even nader het onlerwijs in Zeeuwsch Vlaanderen beschouwen, 't beginpunt immers van maatschappelijke ontwikkeling. De gemeente Sluis bezat, toen wij die bezochten : een gemeenteschool met een personeel bestaande uit 6 leden, een vrije, protestantsche school met 3 leden (natuurlijk ook gediplomeerden door dezelfde jury als de openbare meesters), twee gehuchtscholen met 3 leden en twee bewaarscholen met 2 leden dat is te zamen 14 leden. Sluis telde toen ongeveer 2400 zielen. We hebben dien toestand vergeleken met dien van vele Vlaamsche gemeenten ; we hebben ook scholen aan beide zijden der grens bezocht ; we hebben inlichtingen ingewonnen over schoolbijwoning. We zullen maar zwijgen over die vergelijking.. Men verzekerde ons, dat er te Sluis slechts één inwoner was, een bejaarde vrouw, die niet lezen kon. Er wordt herhalingsonderwijs gegeven voor hen, die de lagere school verlaten hebben.

En nu de vruchten? We spraken reeds over de druk bezochte boekerij, wier katalogus gerust mag doorbladerd worden. In de omslagen van 't leesgezelschap zagen we tijdschriften als : Elzevier, Eigen Haard, Het Leven, De Wereldkroniek, de Prins, De Aarde en haar Volken. Flink opgestelde dag- en weekbladen komen schier in ieder huis. Wie leest er « zijn krante » niet? Op een hoeve troffen we de « Rotterdamsche Courant » aan. Te Sluis is een boekhandelaar ofschoon een firma van Oostburg bijna 't geheele distrikt gerieft. We zagen bij werklieden in Zeeuwsch Vlaanderen een welvoorzien boekerij! Te Sluis staat een gebouw « Luctor et Emergò », opzettelijk opgericht voor lezingen en uitvoeringen!

Er bestaan twee zangvereenigingen, een muziekkorps en een rederijkkamer, die goede stukken durft op te voeren, terwijl tal van inwoners, burgers en landbouwers, enkele malen naar den schouwburg te Brugge gaan. Dan rijdt er een bijzondere tram of vaart er een boot.

Al is men hier nabij de grens, toch leeft men de intellectuele gebeurtenissen van Holland mede. Toen bijv. Rembrandt herdacht werd, kwamen tal van afdrukken zijner schilderijen in menig eenvoudig huis. Dat komt, omdat de uitgevers in Nederland een degelijke propaganda maken... maar ook omdat het volk in die gebeurtenissen belang stelt.

Goed onderwijs... en dan, zooals we zeiden, de band tusschen hoog en laag, de taal der ontwikkelden ook die van 't volk... hiervan ziet men goede vruchten. Welk een verschil met Fransch Vlaanderen, ook met ons Vlaanderen nog, waar de volkstaal tot nu toe geen enkele hogeschool kon veroveren!

Oostburg biedt ons dezelfde toestanden als Sluis. Hier bestaat een goede ambachtsschool, open voor leerlingen uit gansch het distrikt, evenals de normaalschool.

18. Aardenburg. — Kerkstraat met toren.

Aardenburg heeft een school met uitgebreid onderwijs. In verschillende plaatsen ontstonden door bijzonder initiatief leergangen in verbandkunde, Esperanto, huishoudkunde, en de leeraars hebben hun kennis opgedaan in de taal hunner leerlingen

In een der gemeenten van Zeeuwsch Vlaanderen bezochten we een tentoonstelling van huisarbeid, en toen trof het ons, dat schier al de huisarbeid liefhebberijwerk was, maar daarom niet minder belangrijk.

Zulk een huisarbeid en lectuur, welke uitstekende middelen tegen drankmisbruik ... Boetseeren, snijkunst, timmeren, teekenen, schilderen... mocht dat alles ook ontspanning zijn in vele Vlaamsche werkersgezinnen, te zamen met goede boeken en tijdschriften.

Aardenburg en Biervliet zijn twee historische steedjes van Zeeuwsch Vlaanderen. « Te Aardenburg kan je op je knieën over de straat gaan, » zegt men hier, als een bewijs voor de zindelijkheid dezer veste. Hollandsch is het uitzicht, maar de schoone St-Bavokerk, die door de Belgische maatschappij van oudheidkunde tijdens 't kongres te Gent een bezoek waardig gekeurd werd, is een Vlaamsch monument. 't Schijnt dat bij dat bezoek, toen een Belgisch professor een rede hield, eenige inwoners de aandacht verstoorden door onder elkander te babbelen. Een blad vroeg toen, waarom die rede niet gehouden werd in een taal, welke de Aardenburgers, die ook belang in hun tempel stellen, konden verstaan

Te Aardenburg kwam Gwijde van Vlaanderen Robrecht van Artois bezoeken; hier leefde de koene Vlaamsche kerel Baldwin, hier stierf de Gentsche hoofdman Jan Hyoens, na, zooals men beweert, te Damme vergiftigd te zijn. En Elias Beekman, die in 1672 met een handjevol burgers het leger van Lodewijk XIV buiten de wallen hield, kwam van Diksmuide.

Van de oude haven is alleen een herinnering overgebleven in den naam der nog bestaande Waterpoort.

Biervliet's kerk bezit prachtig geschilderde ramen, waarvan een den Vlaming Willem Beukelsz., den uitvinder van 't haringkaken, verbeeldt. De weerhaan van het stadhuis stelt eveneens een haring voor. En 't was door de uitvinding van Beukelsz., dat de zee voor Vlaanderen en Holland een goudmijn werd.

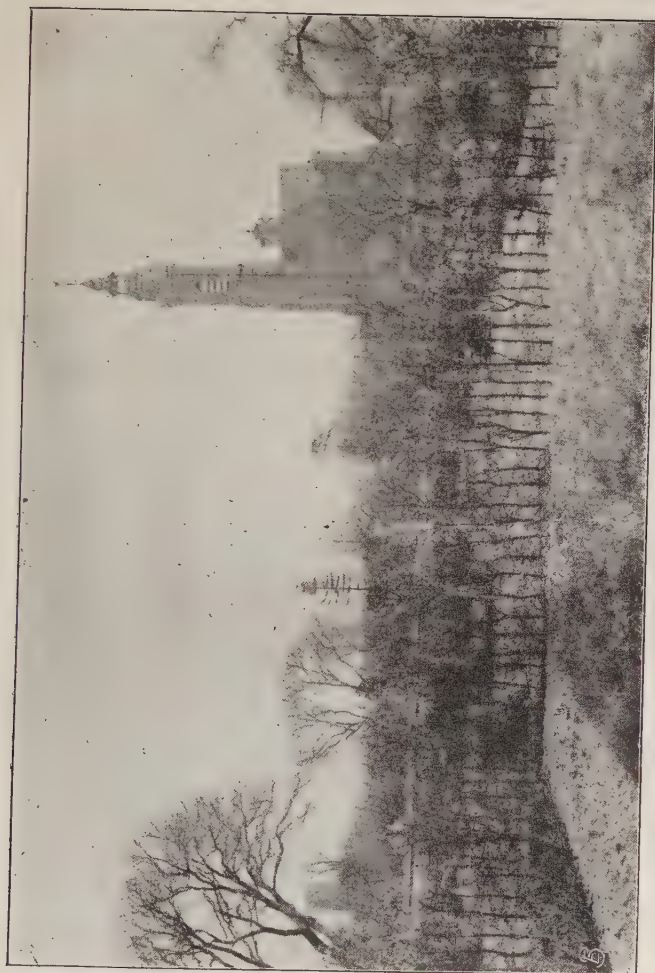
Ten N. van Sluis aan den keiweg, door Napoleon aangelegd, ligt kalm en vreedzaam Oostburg, nu zonder burcht, maar met vele ruïne, nette woningen, waar boeren uit 't Land van Kadzand rentenieren... hun « couponnetjes » knippen, hun krant en boek lezen, hun pijp en sigaar rooken, of van achter de blauwe horretjes naar de voorbij rijdende tram gluren.

Niets herinnert ons aan de geschiedenis der gemeente, en toch bezat Oostburg zijn haven, en mocht het zich eens in een levendigen handel verheugen.

Ja toch, er is een herinnering aan de geschiedenis, maar wie merkt ze op? Wie ziet de groene terpjes bij 't naderen der gemeente?

Daar slapen Belgen, die onder aanvoering van den burggraaf de Pontéculant, de kleine veste wilden veroveren, op 31 October 1830, maar door de burgerij en een handjevol soldaten, onder bevel van kolonel Ledel, verslagen werden.

De gevallenen werden ter ruste gelegd... in hun moedergrond en toch in een vreemd land, en 's avonds — 't was immers 31 October, Hervormingsdag, de gedenkdag van Luther's daad aan de slotkerk te Wittenberg — 's avonds zal een statig predikant een lang dankgebed uitgesproken hebben voor de mislukking van dezen nieuwen Roomschen aanslag. Neen, de Zeeuwsche Vlamingen gevoelden toen geen verwantschap meer met de vroegere broederen. Ze waren Nederlanders, en dit toonden ze zich ook enkele jaren geleden, toen H. M. Koningin Wilhelmina Zeeuwsch Vlaanderen bezocht.

19. Aardenburg. — Gezicht uit Busschtersstraat

Oostburg, het centrum, kreeg die eere en we waren toen in 't kleine stadje.

Dagen van te voren had men zenuwachtig gewerkt om de straten in een dreef van dennenboompjes te herscheppen.

Wij werden bijna uit de gemeente gebannen.. Wij waren ook hoogst onvoorzichtig geweest.

— « Wel, wat zeg je er van... wordt het hier niet mooi ! » vroeg een notabele, die in zijn hemdsmouwen bevelen gaf.. en daarvan reeds zweette.

— « Ja, zeker », antwoordden we, « heel mooi, maar eigenlijk leent Oostburg zich niet tot zoo'n feest. De koningin moest naar Sluis gaan ».

— « Zoo.. en waarom, mijnheertje ? » riep de goede man, zijn armen met breed gebaar over de kloeke borst kruisend. « Mag ik weten, waarom ? »

— « Wel, Sluis is een historische stad.. met regelmatige straten. Hier moet een stoet den zelfden weg gaan en keeren. En dan konden ze te Sluis de vorstin ontvangen in dat prachtig, oud stadhuis. Daar zijn nog vorsten geweest.. koning Eduard Van Engeland.. »

— « Met Eduard van Engeland hebben we niks te maken... maar onze vorstin zullen we ontvangen zooals 't hoort. Ben je soms een Sluizenaar ? We weten wel, dat de Sluizenars barsten van nijd... maar als ze de Koningin willen zien moeten ze toch naar hier komen ! Haar geëerbiedigde Majesteit gaat niet naar ginder ».

Eenige omstanders hoorden die woorden en begonnen ook al op Sluis te smalen. We zeiden, dat we niet van die stad kwamen, maar toen eerst kregen we de volle laag

« Een Belg... waar moeide hij zich mee..?... dat ie naar de smerige dorpen van zijn land keek.. » enz, enz.

We lieten de goede menschen aan hun werk, want ze hadden 't waarlijk nog veel te druk om gestoord te worden.

Eindelijk brak de feestdag aan.

« Als 't weer maar goed is ! » had men den vorigen avond duizenden keeren gezegd.

En nu... mist, dikke mist ! Welk een teleurstelling of liever angst ! Zoo de mist bleef hangen, dan viel gansch het feest in duigen... dan kwam de Koningin niet !

Met eerbied gezegd. . men zou de laatste Oranjetelg niet aan een overtocht over de mistige Wester-Schelde wagen. 't Gevaar is er dan te groot !

Er zou een stoet uitgaan.. een geschiedkundige, en verscheidene gemeenten werkten daartoe samen. Biervliet moest natuurlijk iets hebben, dat aan den uitvinder van 't haringkaken, Willem Beukelsz. herinnerde en kwam met een visschersloep op een wagen, al kan er nu geen klomp meer in de Biervliets haven dobberen.. omdat deze haven sinds lang opgeslikt en ingepolderd is. Beukelsz' schuit zag er droevig uit, toen ze Oostburg bereikte. Door de mist was 't rood, wit, blauw der vlaggen ineengeloopen en ook 't zeil had hier en daar een vreemde kleur gekregen. En al 't dundoek hing er zoo troosteloos bij.. niets feestachtigs.

Doch dit alles kon hersteld worden, als de mist maar optrok. Uit de wolken doemde nu en dan een 16^e-eeuwsche soldaat op.. een volksjongen, die 't wel aardig vond reeds in zijn ouderwetsch en toch zoo mooi pakje rond te kuieren. Sjeezen reden zachtjes nader ; een boer ging in zijn feestkleedij naast den kop van 't kloeke paard.. De trambel rinkelde dof in de nevelen, de voorzichtige conducteur stapte, schreeuwend « past er op ! » voor zijn locomotief, die aanhoudend nog gilde. De politie dwong de roekelooste boerenzonen hun fiets aan de hand te leiden. Volk kwam er genoeg .. gansche drommen, gansche gemeenten te gelijk. En allen spraken over de mist.

— « 't Klaart op ! » klonk een juichtoon..

De boeren van Kadzand besluiten niet gauw... 't Werd wat lichter ja.. maar de zon speelt hier zoo dikwijls met de nevelen « kiekeboe »... even vertoont ze zich, heel even.. verdwijnt weer, komt nog eens piepen, en laat dan voor goed 't polderland aan de mist over. Maar nu was het een Oranjezon !

Heerlijk schouwspel ! We zien het nog. Ja, we zien nog het mistgordijn openschuiven en vaag het licht verschijnen ; en dan de wolken zich achteruit trekken, zoodat de naaste omgeving... de huizen, de hoeven, de boomen, de menschen vaster vormen kregen.

En toen eensklaps de volle zon over den uitgestrekten polder, de zon over het feestvierend stadje.. En ieders gelaat leek dan wel een zon in 't klein.. Als bij tooverslag verscheen aan elken gevel... ja, aan *elken* gevel, 't rood, wit, blauw en de lange Oranje wimpel. Zie, zoo'n oud burgervrouwte, dat verheugd door haar venster keek, zou u verteld hebben, waarom dat rood, wit, blauw.. en Oranje ; ze zou u gesproken hebben over Jan De Wit en andere vijanden van 't Oranjehuis.. u willicht verraden hebben, dat er nog koppige Oranjeklanten zijn, die halsstarrig weigeren, 't Oranje te vervangen door rood !

't Was nu echter wel « Oranje boven ! » in Oostburg. En daar kwam een telegram :

De Koningin van Vlissingen afgevaren !

Een oude herinnering kwam bij ons op.

De Koningin was dus nu op weg naar Vlaanderen... dat deel der provincie, op natuurlijke wijze van haar rijk gescheiden.

En we dachten, hoe 300 jaar geleden statige poorters van Sluis en Oostburg elkander toefluisterden :

— « Hij is afgevaren ! »

Die « hij » was de voorzaat van Wilhelmina...

Maurits van Nassau, die door de Hervormden als een redder tegemoet werd gezien en deze streken bij de Nederlandsche Republiek dier dagen inlijfde.

Vlaanderen ! Weer, ja meer dan ooit bleek het nu, welke trouwe Noord-Nederlanders deze Vlamingen geworden zijn. 't Was geen nieuwsgierigheid, geen officieel gedoe —, 't was hier oprechte, vurige geestdrift. De harten kloppen voor Oranje !

— De Koningin is te Breskens geland !

Het tweede telegram.

Weldra zou de vorstin hier zijn. 't Werd hoog tijd, om de orde te gaan handhaven, en den weg te banen.

We kozen een plaatsje, even buiten 't stadje, op zoo 'n groote, groen en rood geschilderden Kadzandschen wagen, die in een weide vlak aan den tramweg stond.

De trammaatschappij had opzettelijk een salonrijtuig laten maken om de vorstin op waardige wijze van Breskens naar Oostburg te vervoeren.

— « Daar komt de tram ! » Klonk het.

Een heftige beweging onder het volk... een schok, die hier begon en in deining voortliep tot op de Markt, waar de troon en tribunen opgeslagen waren.

Een versierde locomotief... een wagen... en dan 't salonrijtuig.

Op 't achterbalkon stond de Koningin, nevens haar gemaal...

Maar ieder keek naar Haar Majesteit...

Dat gejubel vergeet ik nooit, dat beving u, ontroerde u.. ge moest meejuichen.

De tram reed zachtkens voort, het stadje in... En het volk holde mede, in spijt van de marechaussées te paard.... en roepend, wuivend... velen weenend,.. volgden allen hun vorstin.

Niet ver van ons viel een vrouwtje flauw. Ze stond buiten 't gedrang toch, maar de ontroering was haar te sterk.

Wat er op de Markt gebeurde, weten we niet... Ruim een half uur later keerde de tram terug en weer holde een geestdriftige menigte mee... om de vorstinne uitgeleide te doen.

't Bezoek was dus kort geweest, maar Haar Majesteit moest ook heden nog 't Oostelijk deel van Zeeuwsch Vlaanderen bezoeken, dus terugrijden naar Breskens, en van hier naar Terneuzen varen.

Maar wij hadden nogmaals gezien, hoe onze broederen van dit afgescheiden deel met hart en ziel Nederlander zijn geworden. 't Feest werd natuurlijk voortgezet. Het

20. Oostburg. — Historische Optocht. Koninklijk bezoek op 14 Sept. 1907.

volgend dorp Schoondijke had een list gebruikt, om Oostburg volk af te truggelen en 't stafmuziek van Bergen-op-Zoom uitgenoodigd. Dit korps is gansch Zeeland door beroemd.

Wij bezochten ook Schoondijke en waren in de gelegenheid de Zeeuwsch Vlamingen te zien feesten. 't Trof ons, hoe de volksliederen hier gekend zijn, en gezongen worden.

Natuurlijk hoorde men eveneens andere deunen — we weten niet meer welk gedicht toen op straat heerschte — en rumoer was er ook genoeg. Als de anders zoo stijve Kadzandenaar los komt... ga dan uit den weg !

't Laatste dorp na Schoondijke is Breskens, eigenlijk een lange straat, die naar den Scheldedijk voert, en naar het hoofd, waar de overzetbooten voor Vlissingen meeren.

Na langs al die vruchtbare akkers gereisd te hebben, staat men eensklaps voor de breede zeegolf... want de Schelde eindigt eerlijk gezegd aan de Belgische-Nederlandsche grens en mondt in dezen inham of zooals de Zeeuwen 't uitdrukken in dit « zeegat » uit.

We keeren terug ; we zijn immers aan de Noordelijke grens van Zeeuwsch-Vlaanderen.

Vele dezer gemeenten liggen aan de tramlijn Breskens-Maldegem. Die tram is ook al Hollandsch : een kleine locomotief die — wij hebben 't ondervonden — bij ontsparing door een forschen boom kan tegengehouden worden... en dan smalle wagens « die lijk een wiege schudden, » zei ons een West-Vlaming.

Als ge nu vermoeid zijt van wandelen, en ge ziet de tram aankomen .. steek dan gerust en in volle vertrouwen uw stok of uw arm omhoog .. en de gediensstige machinist stopt voor u, ja voor u alleen... Lach niet lezer, dat is nu toch wel echt buurtverkeer.

— « Wij hebben de tram voor ons gemak, » zei ons een boer. « Als mijn hoeve een kwartier van een station staat, vind ik het heel gemakkelijk als ik de tram voor mijn hek kan laten stoppen »

Deze streken waren vroeger berucht voor hun koortsen, verwekt door de talrijke poelen en krekten.

— « Dokter De Puyt heeft de koortsen doen verdwijnen, » verzekerde ons een buitenman.

Deze heelmeeester was geboortig van Groede en we hebben vreemde verhalen van hem gehoord, o. a. hoe hij een meisje, dat al jaren ziek was, moedernaakt op een laken liet leggen en haar volkomen genas, door een wormpje uit haar huid te halen.

Een veldwachter heeft ons wel een uur lang den roem van dien dokter verkondigd.

Maar niet dokter De Puyt, doch een betere afwatering heeft de streek van de gevreesde koortsen verlost.

— « In mijn jeugd, heb ik er last genoeg van gehad, » zei ons een veertigjarige boer. « Ik kwam soms met hevigen honger uit school en wist dan al hoe laat het was. 'k At een heel brood op ... en dan onder de wol. Drie dagen duurde het, we spraken dan ook van de derde-daagsche koortse. »

Eveneens in 't Vrije van Brugge heerschte die kwaal, en ze is er verdwenen na 't graven der afwaterings vaarten (Leopoldkanaal en Schipdonk).

Vreemde ambtenaren vooral hadden een heiligen schrik van de koorts. Vroeger, een honderd jaar geleden, sleepte deze tal van vreemden grafwaarts. Te Koudekerke op Walcheren ziet men nog de graven der Engelsche krijgslieden, die na de landing van 1809 aan de Zeeuwsche koortsen bezweken, en die kwaal was toen een machtige bondgenoot van Napoleon.

De koortsen zijn verdwenen ... de vrees is er nog ... of de slechte naam. Officiëren, die 't verblijf te Niepoort niet zeer aangenaam vonden, werden de een na den ander door koortsen aangetast en ... de Staat besloot eindelijk tot opheffing van 't garnizoen.

Nog eenige nota's over enkele plaatsen. Groede is vooral lief door zijn prachtig kerkplein. Hier is een Luthersche gemeente. De Lutheranen en Calvinisten komen goed overeen, al is er eenig verschil in hun geloofsleer. Maar hoe is 't mogelijk, dat in dit klein dorp, in deze verre streek een Duitsche sekte bestaat? In de Kerkeraadskamer der Lutheranen krijgt ge 't antwoord op deze vraag. Een daar hangende plaat verbeeldt vooreerst drie mannen, die met opgeheven hoofd voortgaan, terwijl een hunner een Bijbel aan het harte drukt. Een vrouw, met een wichtje op den arm en eenige kleine kinderen rond haar, volgt hen. Een andere vrouw ligt geknield en strekt haar armen uit naar de bergen op den achtergrond. Een man zit troosteloos bij een kruiwagen, waarop zijn luttele bezittingen geladen zijn. De soldaten doen aan een uitdrijving denken.

Deze lieden stellen dan ook Salsburgers voor, die om hun geloof uit 't vaderland verbannen werden. Een 700-tal dier ongelukkigen vestigden zich in Zeeuwsch Vlaanderen, waar behoefte was aan werkkrachten. Veel dier lieden vonden hier geen rust, konden zich niet gewennen aan den arbeid op de zware klei, hadden heimwee naar hun bergen en mijnen ... werden geteisterd door koorts en weken weer uit. Anderen bleven en hun nakomelingen wonen thans te Groede, waar ze niet meer te onderscheiden zijn van hun dorpsgenooten. Maar de kerk der Salsburgers (het Lutheranisme) bestaat nog.

IJzendijke is een net plaatsje, kalm, rustig, en verraadt in niets meer, dat het eens lid der Hanze was en in de 12^e eeuw al tot de steden behoorde. Maar we zijn hier ook niet meer in 't oude IJzendijke, dat in de 14^e eeuw verviel en in 1570 door overstrooming vernield werd. Deze gemeente werd een 800 tal meter verder gebouwd — en was dan een sterke grensvesting, die Maurits van Nassau in 1604 veroverde.

Een halve eeuw geleden werden de wallen geslecht. Maar welk verschil weer in bouwwijze tusschen deze plaats en Watervliet aan de andere zijde der grens!

Sluis, Aardenburg, Biervliet, Oostburg zijn ook sluimerende steedjes van Kerlingaland.

*
* *

Bij die sluimerende steedjes mogen we Kadzand nog noemen.

Kadzand rekent men wel eens tot de badplaatsen .. zeker omdat er een half uur gaans van het dorp eenzaam op het hooge duin een houten herberg staat, welke men tot ver in den omtrek « 't Badhuis » noemt. En er vernachten soms eenige gezinnen, die van volstreckte rust houden ... en een enkelen Zondag speelt er ook wel eens een boerenfanfare ; op 't strand staan zelfs twee badkarretjes, maar voor ons, Belgen, is Kadzand nog geen badplaats, als wij — laten we een der kleinste onzer kust noemen — aan Duinbergen denken.

Men heeft ons verteld, dat vele bewoners der streek nu juist niet naar zoo'n storing hunner rust — en sommigen zeggen een bederf der zeden — verlangen.

Geld ? Och ! de bodem van 't land van Kadzand is al een goudmijn en men geloove vrij, dat de schaar hier alle zes maanden heel wat effekten-koepons afknipt. In 't land van Kadzand wonen van de hoogst aangeslagenen in de vermogensbelasting.

Vergeten we ook niet, dat dit geweest tot voor korten tijd eigenlijk een eiland, was en de bewoners veel eigenaardige begrippen behielden.

Boeren en boerinnen hebben nog de kleedij hunner vaders, wel niet zoo schilderachtig als die van Aksel, Walcheren of Zuid-Beveland, minder kleurrijk, maar dan toch een kleedij, die geheel afwijkt van de dracht der broederen in West- en Fransch-Vlaanderen. De vrouwen hebben op 't hoofd een witte muts van fijne kant en hun bovenrok langs achteren kort afgesneden, zoodat we eens in een West-Vlaamsch stadje, een fabriekwerkster tot een Kadzandsche boerin hoorden roepen : « Madam, 'k zou in joen plekke nog eenige ellen meer stoffe gekocht (h)ên. »

't Kadzandsche volk toont heel duidelijk, dat het met 't Noorden heeft omgegaan, en men behoeft er niet lang onder te verkeerē, om een zeer groot verschil in opvatting en levenswijze met onze Vlamingen te bespeuren. Maar tevens bemerkt men ook weer allerlei afwijkingen van 't Hollandsch eigen en daardoor den Vlaamschen oorsprong.

Kadzand had ook zijn Waalsche kerk en menige welvarende boerenfamilie voert nog een Franschen naam.

Nu is Kadzand een stil, stijf dorpje, met twee rechte straten, begrensd door nette woningen met bloemrijke tuintjes... en de verwonderde, nieuwsgierige blikken achter de hagelwitte gordijntjes verraden u, dat men hier nog niet aan het vreemdelingenverkeer gewoon is. Maar Kadzand heeft nu een tram, en de meest konservatieven zullen met leede oogen moeten aanzien, hoe « 't Badhuus » vervangen zal worden door een « Kuurzaal », en er rond dat wereldsch gebouw een mooi, hedendaagsch dorp zal ontstaan. Onze badplaatsen mogen aan Kadzand zijn prachtig strand benijden.

Wat ons hier trof, was weer de kennis van het volk met de vroegere gesteldheid van het land. We vertelden reeds, welke uitlegging men ons te Damme gaf van de reusachtige vuurtang op het raadhuis. Een ambtenaar uit 't Brugsche Vrije, daar geboren en opgevoed, wist zelfs niet, dat 't Zwin welvaart en nering bracht.

En hier ! Een eenvoudige buitenman kon ons veel vertellen over de Paardenmarkt, nu een gevaarlijke zandbank, eens een weelderige landbouwstreek met groote hoeven. Wat hij verhaalde rook naar « Van Dale's Zee-land », doch hij wist het dan toch Eenvoudige lieden van Biervliet spraken ons over Willem Beukelszoon, en waren op de hoogte van zijn uitvinding. Even over Bier-
vliet, in den Koninginne-polder, genoten we een heerlijk watergezicht, en een schipper, die aan den oever wat

rustte, beschreef naar de ligging der dijken, hoe het hier in vroeger eeuwen gesteld was, en het water aan Biervliet een haven schonk. En 't klinkt vreemd, als men zulke degelijke mededeelingen in het Vlaamsch dialect hoort !

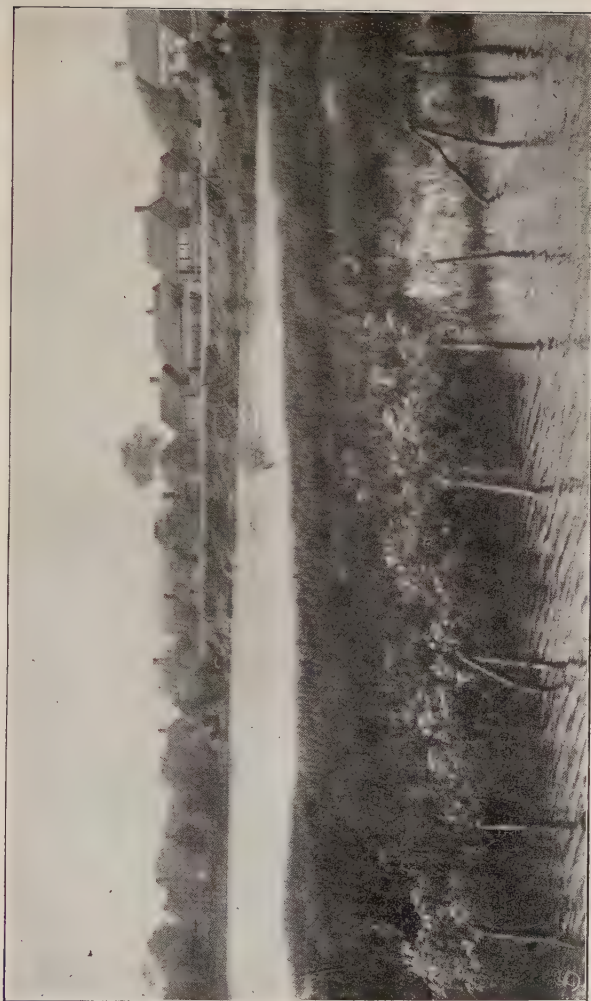
Maar in ieder dorp verrijst een ruim, luchtig, vroolijk gebouw, *de school...* in 't kleine Biervliet leek ze wel een paleis. En bekwame meesters geven er les, meestal aan meisjes en jongens samen, die tot hun twaalfde of dertiende jaar getrouw de lessen moeten volgen. En de ouders stellen belang in het onderwijs !

Veel onderwijzers uit dezen achterhoek van Nederland zijn nu hoofden van groote scholen of leeraars aan Hooge Burgerscholen in het hartje van Holland !

En we dachten aan onze onderwijs-toestanden op het platteland, aan de duizenden kinderen, die van 't begin van 't voorjaar tot October op 't land wroeten of met een zak over hoofd en rug in een vochtige weide het vee hielden... ; we dachten aan boeren, die durfden vragen : « Als er leerplicht komt, waar moeten wij dan onze koewachters halen ? » Zeker, ook hier treft men zulke boeren aan, en we weten dat de leerplichtwet eveneens in 't Noorden bekampt werd, maar nu ze van kracht is, wordt gehoorzaamheid geëischt, onverschillig door welk bestuur. En de wet werd slechts bestreden uit kracht van een beginsel, waarover veel te zeggen is, n. l. de volstreckte vrijheid der ouders. En dan bedenke men, dat tal van bestrijders uit streken kwamen, waar de leerplicht weinig verbetering kon brengen, omdat er bijna geen schoolverzuim was, want, we herhalen het, de ouders begrijpen hier het belang van goed onderwijs al vele, vele jaren, vóór er van leerplicht sprake was.

---

21. Oostburg. — Hoogendam.

IV.

Afstammelingen van Alva. De Calvinisten van Terneuzen. —
Zaamslag. — Aksel en Hulst. — Hun godsdienst. — Opvattin-
gen. — Kleedij. — Een dam voor Nederland. — Protestantsch
bijgeloof.

— « Gij zoudt dus van den hertog van Alva afstam-
men ? »

— « Van een onechten zoon van Alva. Men beweert
dat, en de stamboom moet zelfs in bezit zijn van een
mijner naamgenooten, doch onze naam is hier zoo wijd
verspreid. Niet dat ik er trotsch op ben, maar ik kan het
waarlijk toch niet helpen ook.

We waren naar het oostelijk deel van Zeeuwsch Vlaan-
deren gereisd, en zaten nu op een groote hoeve onder
Terneuzen tegenover een vriendelijken, goed ontwikkel-
den landbouwer, een nakomeling van den ijzeren hertog,
den beul der Nederlanden. Of nu Alva de vader is van
een kloek boerenras, dat hier de vruchtbare polders
bebouwt, kunnen we niet met zekerheid zeggen, maar
het Spaansche type is opvallend

Prachtig volk woont hier, veel mannen en vrouwen,
jongelingen en meisjes met ravenzwart haar, levendige
bruine oogen, een donkere gelaatstint... Men vertelt dat de
Spanjaarden zoo lang op het Mauritsfort (nu de naam van
een gehucht) nestelden, dat ze weltra vriendschap sloten
met de deerntjes rondom hen... en er werden kinderen
geboren van Spaansche vaders en Vlaamsche moeders ;
enkele namen bleven zelfs in gebruik om aan die Spaan-
sche verwantschap te herinneren. Andere sporen dan
uitzicht en eenige namen treft men van dien oorsprong

niet meer aan. Deze boeren zijn echte Hollanders, ja meer nog dan alle andere bewoners van Zeeuwsch Vlaanderen. De bevolking der gemeenten Terneuzen, Hoek, Aksel en Zaamslag — de vier gemeenten, zooals men hier zegt — is geheel van ons vervreemd. Even over de grens, te Zelzate bijv., hoort men een gansch ander dialect, het Oost-Vlaamsch.

Het dialect dezer landbouwers doet aan dat van Walcheren denken. Ook de kleedij toont overeenkomst met die van over de Schelde, al werd de dracht gewijzigd (vooral de gevouwen doek, die wel op de vleugels van vlinders gelijkt). Men moet die boerinnen niet te Gent zien, waar ze dikwijls boodschappen doen... neen, men moet ze zien in hun lijst, op een kleurrijke hoeve, in een groene weide bij 'tbonte vee, in de ouderwetsche, eigenaardig gestoffeerde huiskamer. Men moet ze zien als ze, met aan elke hand een emmer, uit den stal treden, of wanneer ze in de keet boter karnen. Men moet ze zien in de « sjeeze », onder de witte kap, achter 't kloeke paard. Men moet ze zien in de statige, strenge Hollandsche kerk, op die lange bruine banken, onder de koperen kandelaars, tegen den witten muur met de borden van de Tien Gebeden en Het Onze vader en de « psalmen en gezangen » ; als ze die kerk verlaten, den dikken Bijbel met gouden sloten in de gevouwen handen, 't gelaat naar elkander gekeerd in vriendelijk gesprek, als ze dan huiswaarts gaan langs het golvend graanveld of den zachtwuiwenden vlasgaard.

Ja, dan is die dracht niet slechts eigenaardig, maar schoon ook, en we kunnen zoo goed begripen, dat de machtige redenaar, Jan Van Ryswyck, te Souburg, op Walcheren, zulke eenvoudige, treffende woorden vond om de jeugd toe te roepen, die kleedij in eere te houden.

Welk een verschil dus tusschen de bewoners van Oostelijk Zeeuwsch Vlaanderen en Oost-Vlaanderen, tusschen de broederen van 't ambacht Aksel en 't ambacht Assenede bij voorbeeld ! En 't grootste punt nog... de

godsdienst. Aan onze zijde Katholiek, alles behalve streng ; aan den anderen kant het Calvinisme, veel stijver en harder dan Calvyn zelf het ooit gewild heeft.

's Zondags !... Laat het vier weken aanhoudend geregend en opeen Vrijdagen Zaterdag zo sterk gedroogd hebben, dat 's Zondags de oogst kan binnengehaald worden. Zelfs al voorspelde men voordien volgenden morgen weer regen, toch bleven de wagens op 't hof en de paarden in den stal en de schooven op den akker ! En we zijn hier namelijk een uur van 't land, waar de Zondag voor alles gebruikt wordt ! Op de meeste hoeven wordt elken dag door het hoofd van het gezin uit den Bijbel gelezen, dikwijls uit een Statenbijbel, een groot boek met gothischen druk, zilveren omslag en zilveren of gouden sloten. De Calvinist bezoekt slechts een herberg, als hij er op de markt voor zijn zaken moet zijn. 's Zondags zet hij er geen voet in. Ja er zijn er, die op den dag des Heeren niet gaarne een wandeling zouden doen, al wis 't maar langs de akkers rond de boerderij. En we zijn bij verwanten van het volk, waar de herberg een groote rol speelt en men op een gewoon dorp gemakkelijk een honderdtal « staminé's » aanwijzen kan. Men drinkt hier op vele hoeven zijn « borreltje », maar van drankmisbruik hoort men onder dit volk zeer weinig. Verder naar Hulst toe, is de toestand al geheel anders.

Och, een boekdeel konden we vullen, als we de bijzondere gewoonten en zeden van de bevolking der vier gemeenten wilden beschrijven. We kunnen er dus enkel op wijzen.

Velen, die deze lieden niet van dichtbij kennen, lachen om die gestrengheid. Maar al wenscht men ook sommige toestanden anders en zou men gaarne een zekere bekrompenheid zien verdwijnen, toch moet men eerbied hebben voor een overtuiging, welke deze Zeeuwsche boer voor niemand of niets verloochenen zou. Dat ras staat daar stevig, even stevig als de dijken, welke het bouwde tegen de stormende zee. En hier denkt men niet meer aan

een overwonnen volk, hoe gelijkvormig het ook geworden is met de overwinnaars, want die ingrijpende verandering onstond door nauwen omgang met de eigenlijke Zeeuwen ; hier is de boer koning op zijn hof niet alleen, hier is hij ook in karakter, in denken, in heel zijn wezen een vrij man.

De landbouwer, die ons van zijn Spaansche afkomst vertelde, kon over verschillende onderwerpen heel verstandig redeneeren en gaf blijk van veelzijdige ontwikkeling. Zijn kinderen, die over dag in de zware, vette klei arbeidden, zaten 's avonds in de huiskamer te lezen. Vooral 's Zaterdags bracht de postbode een gansche vracht nieuwsbladen en tijdschriften, en op de hoeve waren er ook boeken. De « baas », zooals men hier een boer noemt, leidde ons naar de kleine woning van een melkleurder, en daar ook zagen we een welgevulde boekenkast. Zeker, hij vertelde ons, dat sommige landbouwers een echt plantenleven leiden, en we zijn ook op hoeven geweest, waar zonen en dochters bij 't zien van den vreemdeling verlegen op de vlucht gingen om dan samen van achter een staldeur of een graanhoop te staan lachen, maar hier mogen we gerust zeggen, dat « uitzonderingen den regel bevestigen. »

We wenschten 't oordeel van een dier Calvinisten over ons land te hooren.

— « Ja, jongen, » antwoordde hij, « ik zal je openhartig mijn meening zeggen, al bevalt ze je misschien niet. Onze voorouders hebben 80 jaar gestreden voor hun vrijheid, en vooral ons geweest, 't lag immers aan de grenzen — heeft ruim zijn deel gehad van plundering, roof, brandstichting en moord. Maar zie, daar ligt onze Bijbel nog, onze grondwet, de rechter van ons geweten, maar ook onze trooster in tijd van droefheid en beproeving. Die Bijbel is onze kracht, de hoeksteen onzer natie. En

moest Nederland nu met België vereenigd zijn, dan was de meerderheid van het volk Roomsch, en dat mag niet. neen dat mag niet ! Zeker, wij zouden veel van jelui kunnen overnemen, onderneminggeest, durf, werkkracht (deze vooral moest hij wel kennen), maar wij zien verder, en leven niet alleen bij brood. Overigens is er te groot verschil tusschen onze opvattingen, onze karakters, onze zeden. Ik zal niet doen als de Farizeërs uit de gelijkenis van den Berouwvollen Tollenaar, ik weet ook heel goed, dat we dikwijls een splinter zien in 't oog van den naaste en niet den balk in ons eigen oog, maar ik geloof, dat wij bij een verbond zouden verliezen, geestelijk hoor ! »

Wij vroegen den man, wat hij dan wel dacht van 't verbond tusschen Calvinisten en Roomschen op politiek terrein.

— « Ja, jongen, » zoo begon hij weer. « politiek is een aardig ding. Je wil rechts en de politiek stuurt je links. Wat ik daarover denk ? Dat wij ons verzwakken door zulk een verbond ! Wij moeten op eigen krachten steunen en niet op anderen vertrouwen, wij moeten ons zelf zijn en blijven. En velen met mij hopen, dat de dag komen zal, dat de dochter Sions heur banden afwerpe ! »

Ja, oprecht zijn deze boeren. We hadden het ondervonden. We moeten een boer zonder groeten voorbij gegaan zijn, ofschoon dit onze gewoonte niet was, want ge zoudt de lielen hier alleen al groeten om hun vriendelijk wederwoord — en die minzaamheid is een erstuk van Vlaanderen ; over de Schelde zijn de menschen veel stijver. Eenige stonden later vroegen we aan dien man den weg en tot onze verbazing kregen wij dit antwoord :

— « Zoo, zoo meneertje uit de stad, daar net was ik te min om door jou gegroet te worden hé, maar nou moet de boer je wel den weg wijzen. Neen, hoor, zoek dien nou ook maar eens zelf en leer wat beleefder zijn ! »

Toen onze verrassing voorbij was, schoten we in een lach. Neen, ze winden er hier geen doekjes om.

En we mochten den boer, die ons zijn meening over ons volk zegde, vragen of hij niet bevooroordeeld was. We mochten hem er op wijzen, dat ze door kleingeestigheid verdeeld waren. Op zijn dorp waren vier protestantsche kerken.

En wat zei hij toen?

« Die verdeeldheid is een teeken van leven, jongen. Wij mogen denken en redetwisten. Op een kerkhof zal er geen verdeeldheid ontstaan. Daar zijn ze 't allemaal eens! Maar waar leven is, komt wrijving. »

— « Maar er is bij jelui misschien veel napraterij! Ik heb hooren zeggen, dat boerenzoons op de leering wel durven antwoorden, dat Calvijn een discipel van Jezus was evenals Johannes en Petrus, en na hun trouwen verklaren, dat de dominé niet zuiver of rechtzinnig preekt. »

— « Dommeriken heb je overal en apen ook die nadoen, maar ik kan je hier in 't ronde dadelijk twintig, dertig boeren of burgers noemen, die wel weten waarom ze bij deze of die kerk behooren. »

We werden 't niet eens, en bij 't scheiden, zei de minzame boer: « De complementen thuis, » ofschoon hij geen mijner huisgenooten kende, maar dat is 's lands mode.

Een gesprek begint hier onveranderlijk aldus:

— « Goejen dag. »

— « Goejen dag. »

— « Hoe is 't met je? »

— « Goed, dank je, en met joen? »

— « Ook goed, dank je. En hoe is 't thuis? »

— « Goed. Je heb er den goeden dag van. En hoe is 't bij joen thuis? »

— « Ook goed, je heb er ook den goejen dag van. »

Nu zou men denken, dat het « je heb er den goejen dag van » een beleefdheidsformuul is, want men zegt het ook tot iemand, die men heel toevallig ontmoet. Toch niet! Als de boer uitgaat, zegt zijn vrouw: « De goejen dag aan allen, die naar me vragen. »

Toen we door den polder trokken, langs de wuivende graanakkers en de groote, zindelijke « steeën », zooals men de hoeven noemt, dachten we aan ons gesprek. Nederland heeft geen vesten noodig aan deze zuidergrens; hier ligt een stevige dam, even hecht als de dijken, die den vloed keeren, en die dam is de Calvinistische bevolking der vier gemeenten. Al is het meest door den godsdienst geschied, toch heeft 't Noorden dit overwonnen volk tot een deel van zich zelf gemaakt.

Deze lieden kregen predikanten en andere ambtsbekleeders, aan Nederlandsche universiteiten geschoold, en dank zij de gemeenschappelijke taal drong de geest dier leiders in de massa. En kon 't hooger Vlaanderen volkomen voeling krijgen met 't lager, de ontwikkelden met de onontwikkelden, dan zou het ook onze massa van een anderen geest doordringen, ons volk opheffen..... O, kwam onze Vlaamsche Hoogeschool er spoedig!

En we dachten ook aan 't verschil tusschen de Vlamingen bij Frankrijk, en die bij Nederland ingelijfd, — de Vlamingen, wier taal verdrukt, en degene, wier taal ontwikkeld werd.

En in gehuchten, die wij ontmoetten, Het Spui, een ander nabij Terneuzen, waarvan we ons den naam niet meer herinneren, Othene, Reuzenhoek ..... overal een of zelfs twee scholen, met goed ontwikkelde, beschaafd sprekende onderwijzers!

Wie Zeeuwsch Vlaanderen bezoekt, vooral onder Terneuzen of Zaamslag, mag niet nalaten eens zoo'n school te bezoeken.

Die gehuchtsscholen zijn klein natuurlijk, tellen meestal een 80 tot 100 leerlingen, welke door een hoofdonderwijzer en een of twee hulpmeesters (of meesteressen) onderwezen worden.

Ze zijn gemengd.... En 't is waarlijk een hoogst schilderachtig gezicht.... al die jongens en meisjes in hun eigenaardige kleedij !

Voor al terwille der meisjes — met hun wijde hoepelrokken — heeft men bijzonder ruime banken moeten maken. Er zit kleur in zoo'n klas.... de witte mutsen, de gebloemde doeken, de blauwe voorschoten, de zwarte of bruine rokken, en blanke klompen.... en dan de roode bloedkralen, de zilveren of gouden sloten en hemdsknoopen en broekplaten.

Als zoo'n meisje of jongentje, dat nu de woorden van het leerboek spelt, grootmoeder of grootvader geworden is, draagt het dezelfde kleedij.... Er is slechts één verschil.... de maat.

Het leerpersoneel is meestal opgeleid op de gemengde normaalscholen van Terneuzen, Aksel, Hulst, Oostburg, of op een der kweekscholen over de Schelde. Er komen ook meesters uit Holland of andere provinciën, vooral als hoofd. Immers als een school een onderwijzer behoeft, zet 't bestuur een aankondiging in een of meer der talrijke onderwijsbladen en de sollicitatie is vrij. Personeel dezer streek vertrekt 't liefst na eenige jaren naar 't Noorden en van 't Noorden komt men Zuidwaarts. In een school ontmoetten we een hoofdonderwijzer van Groningen, in een andere een van Friesland, en ze beweerden hier best te kunnen aarden. Teekenend was beider oordeel. Hier zijn de zeden en gewoonten wel wat anders, maar in den grond zijn we toch *'t zelfde volk* ! En dit is vooral waar onder deze Calvinistische Vlamingen.

Van deze Calvinistische boeren moeten we zeggen, dat zij nog meer dan de overige bewoners van Zeeuwsch Vlaanderen gelijkvormig werden met de landgenooten over de Schelde, en dank zij de gemeenschappelijke taal deel hadden aan de beschaving en de ontwikkeling.

• Natuurlijk hebben ze geleerd, maar het is net of de advocaten, notarissen, dokters, veeartsen in België zoo maar zonder studie hun betrekking aanvaard hebben, » zei een landman uit Zeeuwsch Vlaanderen. « Ze praten percies als de boeren en de werkmenschen. En als ze over hun zaken bezig zijn, kan je ze haast niet verstaan. Ze gooien er allerlei Fransche woorden door ; ze spreken de beide talen door elkaar. Ik weet niet, maar 't is of er nooit een vertrouwelijke omgang kan zijn tusschen hen en het volk, je voelt dat iets hen scheidt. »

Zeer eenvoudig drukte die boer uit wat ook in Vlaanderen gezegd wordt, en we nogmaals herhalen : er is ten onzent geen band tusschen hoog en laag, en die bestaat in Nederland en dus in Zeeuwsch Vlaanderen wél.

We zouden niet gaarne eenzijdig zijn. We hebben ook andere herinneringen.

Zekeren avond waren we heel laat te Aksel gebleven ; de koekoek-klok van onzen gastheer wees al over elven, toen we opstapten om te voet naar Sluiskil te gaan ; wij volgden den eenzamen weg langs het water. « Ge komt voorbij een spookplaats, » zei ons een uit 't gezelschap. « Pas maar op, er is daar reeds veel gebeurd ! » — « Wat dan ? » vroegen wij. — « Verschillende menschen zijn er te water geraakt ; onlangs kantelde er een sjeeze in de vaart en van de vijf inzittenden verdronken er vier. »

— « Mijnheer zou wel denken, dat ge aan spoken gelooft, » merkte de gastvrouw op.

Het was bij middernacht, toen we de spookplaats bereikten. De weg maakt daar een scherpe bocht, op een binnendijk staat dicht geboomte, en we konden best begrijpen, dat er op dit donker punt reeds ongelukken voorgevallen waren.

Bekrompen lieden zeggen dan : « 't Is er niet pluis, » en zoo komen er spookvertellingen in de wereld. Dat was

voor ons een aanleiding om een onderzoek in te stellen naar 't bijgeloof. « Zeker geloof ik aan spoken, » zei ons een boerin. « Mijn broer verkeerde met een meisje, dat tooveren kon. Men had mijn broer wel voor haar gewaar-schuw'd, maar hij luisterde niet. Zekeren avond kwam hij met haar van een avondpartijtje. Tegen middernacht zei het meisje : « Ik ben zoo moe, ik moet even slapen. » Ze legde zich tegen de helling van den dijk. Juist te middernacht verliet een groote vlieg haar mond. De meid werd wakker en haar vermoeidheid was verdwenen, maar nooit is mijn broer nog met haar uitgeweest. Tooveren ! Als mijn neef den Bijbel opensloeg en Johannes I opzocht : « Het Woord is vleesch geworden, » en een sleutel op « Woord » legde, begon deze suel te draaien. »

We kunnen alle staaltjes van bijgeloof hier niet mede-deelen, maar die vooroordeelen bestaan slechts bij weinigen, meestal jonge meisjes. In welk land komt bijgeloof niet voor ? Over de Schelde, op de eilanden, moet het nog sterker voortleven.

V.

Het land van Hulst. — Gemeenten in Zeeuwsch Vlaanderen.

En begeven we ons nu naar 't land van Hulst, dan zien we veel overeenkomst, maar ook veel verschil met Vlaanderen, meer overeenkomst dan in het land van Aksel en Terneuzen. Vooreerst is de bevolking van Hulst en omstreken overwegend Katholiek, en gaat daardoor gemakkelijker en eensgezinder met de Vlamingen om. Het Vlaamsch element dringt hier meer binnen. 't Is er minder stijf, minder streng, vroolijker. Eerst krijgt men den indruk, dat men bij 't oversteken der grens geen ander land betreedt, maar een nauwer onderzoek brengt gunstiger toestanden aan 't licht, vooral ten Noorden van Hulst, want tegen de grens aan, op den zandgrond, zijn ook veel verbeteringen dringend noodig... en deze komen er dan wel, want, om maar twee dorpen te noemen, De Kouter is van een echte kraal een net dorp geworden, en St-Jansteen getuigt van meer welvaart, dan men hier verwachten zou, naar den weinig dankbaren bodem te oordeelen.

Menigeen, zoowel Noord- als Zuidwaarts der grens, tracht hier een aardig duitje met smokkelen te verdienen. Nog levendig herinneren we ons een bezoek in een hutje. Een vriend leidde er ons binnen. Een bejaarde vrouw zat weenend bij den haard.

— « Moeder schreeuwt al drie dagen », zei de zoon.
« Ze is gepakt door de kommiezen voor 't smokkelen en moet nu naar 't kot. »

— « Ja, naar 't kot, en 'k ben al zoo oud, en wat gaan ze ginder met mij doen ? » klaagt het oudje.

— « Ik heb gevraagd om voor moeder te mogen gaan zitten », maar 'k en mag niet, hernam de zoon. « Moeder is er al van vermagerd. Ze verwacht altijd maar de politie en ze heeft van angst. »

Waag het nu niet opmerkingen te maken, over het naleven van wetten... hoe voorzichtig, hoe aarzelend ge het ook doet, ge krijgt gansch het gezelschap tegen u. Men ontkent den Staat eenvoudig het recht wetten tegen 't smokkelen uit te vaardigen.

Maar we zouden waarlijk in de zoo rijke stof van 't « smokkelen of blauwen » verdwalen. Dat onderwerp zou wel passen in een beschrijving van zeden en gewoonten dier bevolking, maar het is te uitgebreid voor deze schetsen. Eén kenmerkende bijzonderheid nog : even over de grens, hangt in een herberg een paar handboeien. Een Vlaamsch smokkelaar werd op Hollandsch gebied gegrepen en geboeid, doch kon vluchten, en na een wilden wedren door struikgewas en bosschen en over sloten, bereikte hij België, waar hij in een kroeg zijn banden als zegeteeken ophing !

Het land van Hulst verschilt veel van het land van Aksel, en hiervoor zijn natuurlijk oorzaken. Veel later dan Aksel werd Hulst veroverd, de eerste veste in 1587, door Maurits, de laatste in 1645 door Frederik Hendrik en steeds waren er tusschen Hulst en Brabant (vooral Antwerpen) nauwe betrekkingen. De kleeding is bijna gelijkvormig aan de algemeene mode geworden. De oude Hulsterkleedij gelijkt op die van Brabant, maar een Hultsch meisje gebruikt voor haar mutsen alleen wel 300 tot 400 kleine spelden. Het gemis van oorijzers, krullen en andere sieraden wijst ook op verschil met de overige Zeeuwen. Zooals we reeds zeiden, het Vlaamsch element dringt in deze grensstreek meer en meer door en, we moeten het tot onze beschaming getuigen, de maatschappelijke toestand wordt er niet gunstiger mee. Nu is dit in de grensstreken der meeste rijken het geval, want onder de nieuwe bevolking treft men nog al eens

gevluchte smokkelaars en veroordeelden aan, die liever in het geboorteland niet « zitten ».

Een enkel woord nog over onze oude Vlaamsche steedjes, nu geheel Hollandsch in uitzicht. Dit laatste valt u reeds te Sas-van-Gent en nog veel meer te Terneuzen op. Wat we daarvan te Sluis zeiden, zouden we ook hier kunnen herhalen.

Terneuzen is tamelijk levendig, dank zij zijn veer op Vlissingen en vooral dank zij het Gentsch kanaal, dat hier in de Westerschelde uitmondt, ofschoon de goede burgers natuurlijk de meeste schepen voorbij zien varen.

Aksel is een sluimerend steedje van ons Keerlenland, en ziet er zeer vervallen uit. De vestingwallen zijn in tuingrond veranderd. In vroegere eeuwen bloeide hier de zoutnering, en nog graaft men keetasch op, een herinnering aan de verdwenen nijverheid. Het stadhuis bezit nog iets fiers, en de stadsklok hing weleer in den toren van *Vreemdyke*, een dorp dat in November 1601 verdronk, zooals men hier zegt. Verdrinken.. ja, de zee heeft hier menige gemeente vernield. Meer Westwaarts lag *Namen*, dat op Kerstdag 1717 verging en Namen's klok wordt thans te *Grauw* geluid. *Othene* is een gehucht, geheeten naar 't kerkdorp van dien naam, dat in de 16^e eeuw een prooi der golven werd. Boven de kerkpoort van Schoondijke leest men, dat dit dorp 70 jaren lang door de zee bedekt is geweest. Men spreekt hier tot de jeugd over 't verdrongen land van Saaftinge en over Zuid-Beveland, en de vrouwen snijden de frissche zeekraal op de schorren, welke de wispelturige zee weer terugschenkt.

Filippine is genoeg bekend om zijn mosselen en heeft in den laatsten tijd aan onze visschers van Boechoute heel wat last berokkend. Boechoute is een Belgisch dorpje, maar het haventje ligt op Hollandsch gebied en de Filippinaars verzetten er zich tegen, dat hunne mede-

dingers van Boechoute daar mosselen zouden gelost hebben en niet op hun kaai. 't Werd een Hollandsch-Belgisch geschil, dat nu opgelost is.

Natuurlijk zijn we, zooals alle bezoekers dezer streek, naar Philippine « mossels met wit brood » gaan eten, maar meer kan men er ook niet doen. Ja toch, ge kunt er Holbein's geschiedenis vernemen, Holbein, die in 1830 onder een kogelregen... der Belgen een Hollandsche vlag redde. Herinneringen aan deze dagen verneemt men hier nog genoeg. « Om 12 uur stond de Belgische vlag op den toren, » vertelde ons een oude vrouw te Sluis; « maar, » voegde ze er fier bij, « om één uur was ze er weer af. » En men verhaalt hoe onze patriotten te Oostburg voor... boterpotten, die als kanonnen op een dijk lagen, aan den haal gingen, men spreekt over de gevechten aan 't Haze-gras, te Stroobrugge, te Sas-van-Gent, Westdorpe, enz... en 't blijkt u duidelijk, dat deze nakomelingen der Vlamingen in 1830 geheel eensgezind met Holland medestreden, tegen de broederen. Neen, de oude verwantschap, den familieband, gevoelt men niet meer.

Sas-van-Gent leeft vooral van Belgische nijverheid. In het raadhuis ziet men de beeltenis van den Russischen graaf Beyhaloff, die in 1814 zijn kozakken naar 't Sas leidde, waardoor deze gemeente de eerste in Nederland was, welke van het Fransche juk bevrijd werd. Maar we moeten zwijgen over al die historische bijzonderheden, ook over Joos van Ghistele, van *Zuiddorpe*, den grooten reiziger, die de eerste zaden der boekweit tusschen de bladen van zijn zakboek naar de Nederlanden bracht, waardoor « 't Heidensch koren » een bron van welvaart werd. Van Zuiddorpe's kasteelhof werd de plant, waaraan Ledeganck een gedicht wijdde, over alle zandstreken verbreid.

Hulst is een merkwaardig stadje, waar de wallen en poorten ons herinneren, dat deze plaats een sterke vesting was, voor welke Nederlanders, Spanjaarden, Oostenrijkers en Franschen kampten. Het is een der oudste

steden van Vlaanderen en heett van de Noormannen veel geleden. Hulst dreef een levendigen handel langs de haven van het Hellegat. In den bloeitijd telde men hier een honderdtal zoutkeeten. Nu leeft het hoofdzakelijk van den landbouw.

De schoone St-Willebrordskerk werd door een dikken muur in tweeën verdeeld en de praktische Hulstenaar schonk aan Protestant en Katholiek elk de helft van 't bedehuis. In den hoogen, sierlijken toren hangt een beiaard, de eenige van Zeeuwsch Vlaanderen, al was het dan maar om de uitvinding der vaderen in eere te houden. 't Landhuis doet er ons aan denken, dat deze plaats tot de Vier Ambachten behoorde. De vroegere bewaarplaats der keuren in den toren, is nu die der archieven. Hulst kan zijn Vlaamsche afkomst niet verloochenen.

Maar genoeg... we moeten ons beperken.

We zijn aan de grens van Zeeuwsch Vlaanderen gekomen en hopen ons doel bereikt te hebben. We wilden voor dit deel van het oude Vlaanderen belangstelling opwekken, en tevens aantoonen door een vergelijking met de broederen over de Fransche grens, welk een invloed de taal heeft, want dank zij de gemeenschappelijke taal tusschen overwinnaar en overwonnene, tusschen leiders en volk, mag Zeeuwsch Vlaanderen op gunstige toestanden roemen.

Van Sluis tot Hulst woont een bewust, kloek volk, dat vreedzaam zijn schoone polders bebouwt, maar ook tijd en lust heeft om het dagelijksch werk met geestesarbeid af te wisselen (1).

---

(1) Belgisch Vlaanderen, vooral de kuststreek is beschreven in « Kerlingaland », uitgegeven bij L. Opdebeek, te Antwerpen.

Inteekenaars op het JULIUS VUYLSTEKE-FONDS op 1 Januari 1913

1500 fr. Max Rooses (Antwerpen), in twee giften : 500 fr. en 1000 fr.

1000 fr. De Heer en Mevrouw E. Bergmann (Lier), Paul Fredericq (Gent), Mevr. Wed. V. De Hoon, ter nagedachtenis van haren echtgenoot Dr Victor De Hoon (Brussel), Ad. Verspreuwen (Antwerpen).

500 fr. De familie Vuylsteke-Van Doosselaere (Gent), Karel Barbier (Veurne), N. J. Cupérus (Antwerpen), Mevr. Wed. Louis Borguet-van Aerssen Beijeren (Doyon), Leo Baekeland (New-York), H. Lippens (Gent), Graaf Oswald de Kerckhove de Denterghem (id.), Leo Van Aelbroeck (id.), Alf. Willems (Brussel), Julius De Geyter (Antwerpen), Ad. De Hoon (Veurne), legaat van Edmond De Geest (Schaarbeek).

250 fr. E. Solvay (Brussel).

200 fr. Mevr. Wed. Emile de Laveleye (Luik), J. De Vigne (Gent), E. Braun (id.), Cam. De Bast (id.), Alf. De Lanier (id.), R. Vande Venne (Zwevegem), Ongenoemde (Gent), P. F. De Swarte (Nieuwpoort), G. Montefiore-Levi (Brussel).

120 fr. Baron E. Prisse (Luik), D. Steinmann (Antwerpen), Ongenoemde (Gent), ter herinnering aan den Admiraal (in 3 giften van 40 fr.).

100 fr. N. Paumen (Maaseik), Felix Beernaerts (Gent), K. Boddaert (id.), M. Baertsoen (id.), O. Bruneel (id.), R. De Ridder (id.), Julius Hoste (Brussel), J. Vercoullie (Gent), G. D. Minnaert (id.), Ad. Hoste (id.), Albert Callier (id.), K. Reyckler-Van Eyck (St-Nikolaas), G. Maes (Lokeren), J. Van Schoote (Gent), *'t Zal wel gaan* (id.), D. De Brauwere (Veurne), V. Vander Haeghen (Gent), V. De Ridder (Kerckhove), Mevr. L. Osterrieth (Antwerpen), Robert Osterrieth (id.), Is. Van Doosselaere (id.), Hufman (id.), E. Kreglinger (id.), Ch. Good (id.), Blomhaufer (id.), Bunge (id.), Fester (id.), E. Eiffe (id.), Mevr. Flor. Joostens (id.), P. Fuhrmann (id.), Mevr. E. Grisar-Vanden Nest (id.), Mevr. Errera (Brussel), Mev. F. May (id.), Herbert Speyer (id.), Edmond Picard (id.), Aug. Lambotte (id.), *Cercle de la librairie* (id.), Andries (Veurne), K. De Weert (Gent), Mevr. A. Solvay (Brussel), Aloïs Verbeke (Gent), J. Penneman (Waarschoot), L. Van Geluwe (Oudenaarde), Edmond Laroy (Gent), Loge *Les Amis du Commerce et La Persévérance réunis* (Antwerpen), Ongenoemde (Brussel).

70 fr. Karel Buls (Brussel).

60 fr. A. Behaeghel (Brussel).

50 fr. Loge *Le Septentrion* (Gent), Z. Van Autryve (id.), Prosper Claeys (id.), Alb. Fredericq (id.), Cam. De Bruyne (id.), Paul Janson (Brussel), P. L. Hamendt (St-Nikolaas), René De Clercq (Oudenaarde), E. Nys (Brussel), Alb. Mechelynck (Gent), G. Steurbaut (id.), J. Heyse (id.), J. Van Witberghe (Isegem), N. Orlay (Tamsche), G. De Breyne-Du Bois (Diksmuide), J. N. van Hall (Amsterdam), J. Van Brussel (Watervliet), L. Van Peborg (Antwerpen), F. De Leeuw (id.), F. Zech (id.), Dr C. J. Hansen (id.), Ad. Dumont (id.), Ongenoemde (id.), Ongenoemde (id.), L. Vander Kindere (Brussel), Leo Errera (id.), Paul Errera (id.), Paul Hymans (id.), G. De Schietere (id.), F. Cocq (id.), Ch. Graux (id.), Alf. Meyne (Brugge), L. Franck (Antwerpen), Mesdach de ter Kiele (Brussel), F. Bidart (id.), Ch. Duvivier (id.),

Ongenoemde (Gent), C. Heynderycx (id.), Loge *La Liberté* (id.), Loge *Groot Oosten* (den Haag), Loge *Les vrais Amis de l'Union et du Progrès réunis* (Brussel), G. Metdepenningen (id.), Afd. van het Willems-fonds (IJzendijke), Kapittel *L'Union des Flandres* (Gent), J. Israël (den Haag), J. Verdam (Leiden), H. P. G. Quack (Amsterdam), E. H. van Tienhoven (id.), H. Tant-Roels (Roesselare), Leo Thoma (Oostende), Afd. van het Willems-fonds (id.), A. Lodewyckx (Stellenbosch, Kaapkolonie).

43 fr. Afd. van het Willems-fonds (Mechelen).

40 fr. Afd. van het Willems-fonds (Eekloo).

30 fr. J. Stecher (Luik), Ed. Felhoen (Kortrijk), F. Cumont (Brussel), Emile Féron (id.), A. Van Glabbeke (Oostende), A. De Cock, (id.) Ameye Dobbelaere (Isegem).

27 fr. Loge *La Constance* (Leuven).

25 fr. H. Burger (Amsterdam), R. Boddaert (Gent), L. F. De Vriese (id.), A. Matton (Brussel), Afd. van het Willems-fonds (Kortrijk), A. C. Vander Cruyssen (Antwerpen), L. Termote (Brugge), A. J. Goethals (Hoboken), J. A. Philipsen (Kalkoo), Em. Goethals-Goethals (Eekloo), H. Enke (id.), V. Desguin (Antwerpen), G. Royers (id.), J. Verspreuwen (id.), J. Gauwenbergh (id.), Loge *Marnix van Sint-Aldegonde* (id.), Ed. Delfs (id.), E. De Clercq (Kuregem), M. Wittemans (Antwerpen), Pol. De Paepe (Brussel), J. Daneels (Eekloo), Ed. Van Beneden (Luik), K. De Poortere (Brugge), A. Vander Meersch (id.), Gust. Sioen (id.), Familie Blyau (Gent), Monville (Brussel), Afd. van het Willems-fonds (Brugge), Baron W. van Aerssen Beijeren (Zwolle), S. Cramer (Amsterdam), A. Telting (den Haag), N. G. Pierson (id.), D. Serruys (Oostende), Ongenoemde (Antwerpen, jaarlijksche bijdrage).

20 fr. H. Boddaert (Gent), D. Mertens (id.), Pol Anri (id.), J. Doutreluigne (id.), L. Nolf (Ieperen), Violon-Van Ham (Ninove), V. Vande Walle (Mechelen), O. Kops-Van Dalsum (Brussel), J. De Waele (Gent), A. Vanden Berghe (id.), H. Pirenne (id.), A. Van Noten (Tienen), H. De Swarte (Nieuwpoort), A. Claeys (Gent), J. Raskop (Oostende), J. B. Janmouille (Watermaal), E. Waxweiler (Brussel), L. Gommers (Brugge), J. De Cock (Berchem. Vl.), C. Poodts (Gent), *Bond der Vereenigde Liberalen* (Hoboken), Ir. Vander Ghinst (Brugge), E. De Schamphelaere (Gent), F. Van Veerdegheem (Luik), G. De Mey (Ledeberg), J. Penneman (Gent), E. D. Janssens (Eename), H. Bernaeyge (Nederbrakel), J. Vilders (Gent), F. De Vulder (id.), O. De Coninck (St-Elooi's Vijve), N. Goethals (Eekloo), Alb. Vander Cruyssen (Antwerpen), Van Regemorter (id.), Boelens (id.), *Kunst- en Letterkring* (Gent), O. Roels (id.), Fl. Van Olffen (Antwerpen), Dr Vormeng (Berlijn), H. N. Van Kalken (Brussel), Flor. Van der Ven (Antwerpen), J. W. Muller (Utrecht), E. Discaillies (Gent), Graaf Goblet d'Alviella (Brussel), K. Rahlenbeck (id.), Alf. Huisman (id.), Alb. Thooris (Brugge), Julius Sabbe (id.), G. Van Ouytsel (id.), A. Dumon de Menten (id.), Arthur Ganshof (id.), Julius de Meestere (Isegem), A. Van Werveke (Gent), E. Delanoy (Brussel), A. Cornelis (id.), S. W. (id.), E. Dumon (Brugge), G. S. (Gent), *De Heremans'zonen* (id.), M. Wilmotte (Luik), E. Dutry-Bruncel (Gent), E. Mathieu (id.), E. Hubert (Luik), F. Mortelmans (Gent), A. Sarton (id.), W. Van Sielegem (Diksmuide), Joh. Gram (den Haag), J. A. Hoefer (Hattem), J. Huf van Buren (Tiel), Leo Fredericq (Luik), J. C. Vollgraff (Utrecht), P. W. de Koning (Amsterdam), Loge *De Star in het Oosten* (Batavia), A. Mulle

(Sichem-Diest), E. H. T'sjoen (Brussel), A. Vermeylen (id.), L. Meert (St. Nikolaas), E. Daneels-Ecrevisse (Eekloo), M. Phillipson (Berlijn), Alf. Van Iseghem (Oostende), J. te Winkel (Amsterdam), L. De Raet (Brussel), A. De Brouckere (Roeselare).

15 fr. Kiëwiet de Jonge (Dordrecht).

10 fr. J. F. Boonroy (Antwerpen), H. Bonto van Bijleveld (Brussel), A. Bley (Gent), H. Meert (id.), P. Vekemans (Hoboken), O. Wattez (Doornik), F. Thoné (Oostende), E. Spanoghe (Vevey), E. De Coutere-Van Landegem (Deinze), A. De Schepper-Philips (Dendermonde), M. Gorrisen (Ieperen), E. Claus (Astene), J. Lameere (Brussel), H. Logeman (Gent), A. Boeyé (Aarschot), A. Claes-Van Nuffelen (id.), F. Van Waes (id.), K. Verschuere (Heverlee bij Leuven), H. Keurvels (Gent), J. Hellebuck (Moerbeke), K. Van Doorne (Eekloo), A. Goethals (id.), L. Scheltjens (Ruppelmonde), J. Verheyen (Antwerpen), Buysschaert (id.), Possemiers (id.), J. E. De Campo (Gent), A. De Vaere (id.), E. Gossart (Brussel), H. Hymans (id.), K. Van Bambeke (Gent), R. De Wolf (Namen), L. Anspach (Brussel), G. Neiryne (id.), E. De Vigne (id.), B. Bauters (Gent), Loge *L'Indivisible* (Spa), S. Gratama (Rotterdam), Th. Morren (den Haag), A. Feith (Groningen), Van Tienhoven (Haarlem), S. Muller Fz. (Utrecht), O. De Cavel (Gent), F. De Mol (Ninove), M. M. A. Offers (Rotterdam), H. Van Graefschape (Oostende), K. Flachet (Gent), Vanden Bogaert (Oostende), Afd. van het Willems-fonds (Tienen), Alb. Reychler (St-Nikolaas), A. Reyers (Schaarbeek), Pr. Delzaert (id.).

6 fr. Afdeelingen van 't Willems-fonds (Kontich en Nieuwpoort).

5 fr. A. Du Mont (Antwerpen), J. H. Scheltema (den Haag), E. Remouchamps (Gent), A. Penroy (id.), *De Heidebloem* (Tienen), *Van Maerlants'zonen* (Brugge), A. De Tavernier (Gent), J. Bidez (id.), S. Elze (id.), J. De Landtsheer (id.), E. De Vynck (id.), L. Van Biesbroeck (id.), L. Groeninckx (Iddeghem), Mej. M. Dumont (Gent), A. Bollandse (Brugge), A. Bouckaert (Gent), A. Blyau (Ledeberg), E. Versluys (Gent), Een Willems-fondser uit het Walenland, M. Verkest (Brugge), C. Bake (den Haag), W. G. F. De Bruyn (Brussel), M. Basse (Gent), E. Delay (St-Amandsberg), E. Schockaert (Gent), Mevr. Gevaert-Steven (id.), G. Van Volxem (Brussel), H. P. N. Muller (den Haag), Mej. E. Baelde (Rotterdam), Mevr. vander Elst (Haarlem), Karel Sobry (Brussel), L. Verbrugghe (Oostende), T. Vander Veecken (Ninove), L. De Deyn (id.), C. Vander Scheuren (id.), Wed. Van Ham en kinderen (id.), Pr. Roman (id.), E. De Mol (id.), Victor Van Impe (id.), Ongenoemde (Eekloo), F. Van Laar (Antwerpen), O. Van Hauwaert (Gent), A. De Cock (Schaarbeek), F. Van Cuyck (Antwerpen), Fr. De Cuyper (Ledeberg), J. P. Stroobants (Leuven), Em. Frankcx (Aalst), Edm. De Geest (Schaarbeek), Pol Verhulst (Oostende), Alb. Tiberghien (Ukkel), A. Vermast (Gent), Beauduin (Tienen), K. Meysmans (id.), A. Dony (id.), Raeymaekers (id.), Van Autsaerden (id.), L. Uten (id.), De Brouwer (id.), Gilain (id.), Nicodème (id.), Swinnen (id.), P. Claes (Bunsbeek), Afd. van het Willems-fonds (Berchem. Vl.), *De Scheldebreeders* (id.), A. De Schietere (Kerkhove), A. De Waele (Aalst), E. Vanden Berghe (id.), F. Lambrechts (Lier), Mej. Ad. Steppe (St-Pieters-Jette), C. Vande Velde (id.), Jan Stobbaerts (Schaarbeek), J. Winnens (id.), Ongenoemde (id.), P. Allaert (Gent), Houben (Rijsel).

Verder talrijke bijdragen van **2 fr. 1.50 fr. en 1 fr.**

INHOUD.

	Blz.
In Memoriam Henri Blanckaert	5
Naar Fransch Vlaanderen	23
In Fransch Vlaanderen	
I. Zuidkote. — De eenzame toren. — IJslandvaarders. — De pastoor. — De school	31
II. De Moeren. — Cobergher. — Eenheid van volk langs de kust van Duinkerke tot Sluis. — Hond- schote.	37
III. Naar en te Winoksbergen. — Onze taal in deze stad. — Op den Groenberg. — Ontmoetingen in den trein. — Het Antwerpsch Zangersgilde	48
IV. Vlaamsch en Fransch te Duinkerke. — Uitgewe- ken Vlamingen. — Een Zeemanshuis. — Werk onder de Vlamingen. — Bedevaart naar Duinkerke. — De Vuurtoren. — Het Museum	60
V. Plaatsnamen. Spijker. — Broekburg. — Legende. — Naar Grevelingen. — Nog onze Vlamingen in Frankrijk. — Grevelingen. — Kales of Calais.	74
VI. Naar St-Omaars. — Pont d'Ardres. — St-Omaars. Hazebroek. — Tisje-Tasje's Almanak. — Dag- bladen. — Abel Pollet. — De Franschmans	85
VII. Van Hazebroek naar den Katsberg. — Belle. — Le Comité flamand de France. — Het museum De Puydt. — De fabrieksteden Armentières, Tourcoing, Roubaix. — Naar Kassel	98
VIII. Kassel en de berg. — Molens in Fransch Vlaan- deren. — Zannekin. — Onze taal te en rond Kassel. — Slotwoord	106
Naar Zeeuwsch Vlaanderen.	115
In Zeeuwsch Vlaanderen.	
I. St-Anna-ter-Muiden. — De Nederlandsche straat- jeugd. — Lectuur voor de Jeugd. — Hollandsche prijsboeken in Vlaanderen. — Te Sluis. — Onze taal in Zeeuwsch Vlaanderen	123
II. Op het Belfort van Sluis. — Onze landgenooten in Zeeuwsch Vlaanderen. — Godsdienst. — Verval van Sluis. — Het Zwin. — H. Van Dale en H. Q. Janssen	131
III. Eigenaardige gebruiken. — 't Onderwijs in Zeeuwsch Vlaanderen en de vruchten. — Huisar- beid als ontspanning. — Aardenburg, Biervliet, Oostburg. — Bezoek der Koningin. — Schoondijkje. Breskens. — De tram. — Koortsen. — Groede, IJzendijkje, Kadzand.	140

IV. Afstammelingen van Alva. — De Calvinisten van Terneuzen. — Zaamslag. — Aksel en Hulst. — Hun godsdienst. — Opvattingen. — Kleedij. — Een dam voor Nederland. — Protestantisch bijge- loof	157
V. Het land van Hulst. — Gemeenten in Zeeuwsch Vlaanderen	167

PLATEN.

FRANSCH VLAANDEREN.

Henri Blanckaert	4
Visschersvrouw van Fransch Vlaanderen	36
Bergen. — Ingang van de « Rue du Sud »	48
Bergen. — Kaaipoort en Kaaistraat	50
Bergen. — Het Belfort	52
Duinkerke. — De « Leughenaer »	70
Duinkerke. — Het Belfort	73
Broekburg. — De Paardenmarkt. — De Toren.	75
Hazebroek. — De « Rue d'Aire »	88
Hazebroek. — Stadhuis	94
Kerk te Zerkel, parochie van pastoor Descamps	102
Kassel. — De « Porte d'Aire »	106
Kassel. — Tlands Huys	110

ZEEUWSCH VLAANDEREN.

S ^t Anna-ter-Muiden (bij Sluis). — Hervormde Kerk	123
Omgeving van Sluis	127
Sluis. — Stadhuis.	131
Aardenburg. — Weststraat met Kaaipoort	140
Aardenburg. — Kerkstraat met toren.	144
Aardenburg. — Gezicht uit Busschietersstraat	146
Oostburg. — Historische optocht. — Koninklijk bezoek op 14 Sept. 1907.	150
Oostburg. — Hoogendam	156

GTU Library
2400 Ridge Road
Berkeley, CA 94709
For renewals call (510) 649-2500

All items are subject to recall

UITGAVEN VAN HET WILLEMS-FONDS SEDERT 1906

Bestuur- jaar	Volg- nummer	Titel	Prijs
1906.	280.	Vlaamsch België sedert 1830, 1 ^e deel (Victor De Hoon-fonds. N ^r 1)	2-50
	281.	G. D. MINNAERT. Vlaamsch België in vogelvlucht (V. De Hoon-fonds)	0-75
	282.	VICTOR FRIS. 't Jaar 30 (V. De Hoon-fonds)	1-00
	283.	Vlaamsch België sedert 1830, 2 ^e deel (Victor De Hoon-fonds. N ^r 2)	2-50
	284.	PAUL FREDERICQ. Schets van eene geschiedenis der Vlaamsche Beweging, 1 ^e deel (Victor De Hoon-fonds)	—
	285.	KAREL BULS. De geestesontwikkeling van België. Naar het Fransch (Jul. Vuylsteke-fonds. N ^r 2).	—
	286.	Het volksonderwijs in België tot op wet van 1879 (Jul. Vuylsteke-fonds)	—
1907.	287.	Verslagen over het bestuurjaar 1906	—
	288.	De schoolstrijd in ons land. 1 ^e deel (Jul. Vuylsteke-fonds. N ^r 1)	—
	289.	Vlaamsch België sedert 1830, 3 ^e deel (Victor De Hoon-fonds. N ^r 3)	—
	290.	Verslagen over het bestuurjaar 1907	—
1908.	291.	De schoolveranderingen in ons land. 2 ^e deel (Jul. Vuylsteke-fonds. N ^r 2)	0-90
	292.	Vlaamsch België sedert 1830, 3 ^e deel, 1 ^o stuk (V. De Hoon-fonds. N ^r 3)	3-50
	293.	PAUL FREDERICQ. Schets van eene geschiedenis der Vlaamsche beweging, 2 ^e deel (Vict. De Hoon-fonds)	3-50
	294.	Verslag van het Algemeen Bestuur over het bestuurjaar 1908 (58 ^e jaar)	—
1909.	295.	PAUL FREDERICQ. Uit de Geschiedenis van Willems-fonds en Davids-fonds (Jul. Vuylsteke-fonds. N ^r 6).	0-50
	296.	Wetten en ambtelijke schikkingen betreffende de Nederlandsche taal in België (N ^r 149).	0-50

Bestuur- jaar	Volg- nummer	Titel	Prijs
	297.	Vlaamsch België sedert 1830, 3 ^e deel, 2 ^e stuk (Vict. De Hoon-fonds. N ^r 3)	4-00
	298.	PAUL FREDERICO. Schets van eene Geschiede- nis der Vlaamsche Beweging. 3 ^e deel (Vict. De Hoon-fonds)	4-00
	299.	Verslag van het Algemeen Bestuur over het bestuurjaar 1909 (59 ^e jaar)	—
1910.	300.	JUL. SABBE. De Filosoof van 't Sashuis. CONST. VAN BUGGENHAUT. De Wonder- nacht (N ^r 150)	1-50
	301.	Bloemlezing uit Jan Van Rijswijck's werken (Jul. Vuylsteke-fonds. N ^r 7)	0-50
	302.	V. FRIS. Vlaanderen omstreeks 1530 (Julius Vuylsteke-fonds. N ^r 8)	0-90
	303.	Verslag van het Algemeen Bestuur over het bestuurjaar 1910 (60 ^e jaar)	—
1911.	304.	Vlaamsch België sedert 1830, 5 ^e deel (Vict. De Hoon-fonds. N ^r 5).	3-00
	305.	Verslag over het Congres te St-Nikolaas	—
	306.	D ^r A. LODEWIJCKX. Katanga en Zuid-Afrika (N ^r 151)	1-20
	307.	Verslag van het Algemeen Bestuur over het bestuurjaar 1911	—
	308.	Verslagen over den toestand van het Willems- fonds over het bestuurjaar 1911 (61 ^e jaar)	—
1912.	309.	J. J. HOF. Geschiedenis der Luchtscheepvaart (N ^r 152)	1-50
	310.	Vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool (N ^r 153)	0-10
	311.	Almanak der Moeders	0-10
	312.	Vlaamsch België sedert 1830, 6 ^e deel (V. De Hoon-fonds. N ^r 6).	3-00
	313.	Verslag van het Algemeen Bestuur over het bestuurjaar 1912	—
	314.	Verslagen over den toestand van het Willems- fonds over het bestuurjaar 1912 (62 ^e jaar)	—
1913.	315.	Novellen voor de Jeugd (Bloemlezing uit wer- ken van Noord- en Zuidnederlandsche schrijvers. N ^r 154).	1-25
	316.	Antwoord van H. Meert op den open brief van den heer Destrée aan Z. M. Koning Albert	0-10
	317.	A. HANS. Fransch- en Zeeuwsch Vlaanderen (Jul. Vuylsteke-fonds. N ^r 9)	1-50